

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1919.

Första kammaren.

Nr 8.

Måndagen den 29 september.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Justerades protokollen för den 24, 25 och 26 innevarande månad.

Upplästes följande från andra kammaren ankomna protokollsutdrag:

nr 62, utvisande att nämnda kammare förenat sig med första kammaren i dess beslut, att första särskilda utskottet skulle behandla jämväl Kungl. Maj:ts proposition nr 19, med förslag till förordning om ändrad lydelse av § 4 k) i förordningen den 9 juni 1911 med tulltaxa för inkommande varor, m. m.; samt

nr 63, utvisande att andra kammaren förenat sig med första kammaren i dess beslut, att tredje särskilda utskottet skulle behandla jämväl Kungl. Maj:ts propositioner nr 21, angående bestridande av vissa av inträffade eldsvådor inom Vaxholms och Älvsborgs fästningar föranledda kostnader, och nr 22, angående vissa ändrings- och reparationsarbeten i de för statsverkets räkning inköpta fastigheterna nr 1, 2, 3, 9, 10 och 11 i kvarteret Mercurius i Stockholm, m. m.

Föredrogs Kungl. Maj:ts proposition nr 19, med förslag till förordning om ändrad lydelse av § 4 k) i förordningen den 9 juni 1911 med tulltaxa för inkommande varor.

*Kungl.
proposition
ang. viss ändring
i förordningen
med tulltaxa
för inkommande
varor.*

Herr Ericsson, Aaby: Herr greve och talman, mina herrar! Jag kan icke underlåta att vid denna remiss anhålla att få yttra några ord.

Det förefaller, som om Kungl. Maj:t, genom att då och då till riksdagen överlämna ärenden till avgörande, även sådana av ganska ringa vikt och betydelse, skulle vilja hålla den urtima riksdagen vid liv, om också vid ett tynande sådant. Jag och många inom det parti, jag har den äran tillhöra, hava betraktat hela denna urtima riksdag såsom något onödigt. Vi ha hållit före, att de ärenden, som därvid förekommit, skulle ha kunnat antingen företagas vid årets lagtima

Första kammarens protokoll vid urtima riksdagen 1919. Nr 8. 1

Kungl. proposition ang. viss ändring i förordningen med tulltaxa för inkommande varor.

(Forts.)

riksdag eller också utan skada uppskjutas till 1920. Vi ha i detta inkallande av den urtima riksdagen snarare sett ett tillmötesgående från liberalt håll mot hänsynslösa socialistiska krav. Men härom, huruvida urtiman varit nödvändig eller icke, kan man ju tvista. Vad man väl däremot icke bör kunna ha olika meningar om vare sig inom regeringen eller inom de olika riksdagspartierna är, att när den urtima riksdagen avgjort de större frågor, som närmast föranledde dess sammankallande, bör också dess saga vara all. Möjligen kan det sägas, att den urtima riksdagens existens är nödvändig för att det hemliga utskottet skall kunna sammanträda. Det är ju sant; och detta tal lät ganska plausibelt på den tid, då det brann i hela Europa, och det var fara för handen. Men då vi nu kommit till en tid, som åtminstone Kungl. Maj:t anser vara så lugn och fridfull, att Kungl. Maj:t vågar komma med framställningar, vilka i så hög grad minska vår värnkraft som de vi antagligen nu i dag komma att behandla, då synes det mig, att det talet skorrar illa.

Men, säger man måhända, frågan om folkens förbund kräver urtimans samvaro. Ja, jag skulle, om det icke vore ogrannlaga, vilja rikta den frågan till hans excellens herr statsministern: Tror hans excellens herr statsministern ännu på frågan om folkens förbund? Men jag skall icke göra det. Jag skall i stället formulera frågan så: Tror hans excellens herr statsministern ännu att frågan om folkens förbund kan bli så aktuell under tiden före januari 1920, att den kan motivera, att den urtima riksdagen därför hålles samlad. För min del tror jag det icke.

Man har ju sagt, att de liberala regeringarna äga en särskild förmåga att avlyssna folkmeningen. Jag undrar, om den nuvarande regeringen har använt denna förmåga med hänsyn till den urtima riksdagen och dess eventuella utsträckande utöver den tid, för vilken de större frågor, som redan varit före eller nu äro före, hava gjort den mer eller mindre nödvändig. Jag tror, att regeringen då skulle fått höra, vad jag nu ber att för säkerhetens skull i alla fall få säga. Det är, att vi riksdagsmän i dessa dagar ofta mötas därute i landet av ett tal om en riksdag, där flertalet av dess medlemmar sitta hemma och sköta sina enskilda arbeten, under det att de uppbära arvode från staten, om en riksdag, som drages ut på tiden i det oändliga. Ja, man har till och med vågat framkasta den tanken att det hela skulle vara ett arrangemang för att ersätta riksdagsmännen för den förlust, som de gjorde genom det oavlönade övertidsarbete, som utfördes vid vårens lagtima riksdag, d. v. s. man vågar säga, att man skulle på omvägar söka bereda riksdagsmännen förmåner, som grundlagen icke vet av. Men det vill jag säga, att sådana förmåner undanbedja vi riksdagsmän oss.

Vi, som ha den meningen, att permanenta riksmöten skulle vara en olycka, vi önska icke, att sådana på några omvägar skola insmugglas i vårt statsliv. Från alla partier hördes ju i lördags ett tal om behovet av ökad arbetsproduktion. Jag undrar om icke det ordet låter som en skärande ironi, om riksdagens medlemmar skulle åtnjuta arvode, men icke utföra något arbete därför. Ett sådant förhållande skul-

le enligt min mening undergräva den aktning Sveriges riksdag har rätt att kräva av Sveriges folk, och ett sådant förhållande anser jag därför icke bör få existera. Det är med anledning därav och då, såsom jag sade i början, de nu återkommande kungl. propositionerna tyckas tyda på, att det är meningen, att riksdagen alltjämt skall fortsätta, som jag vid remissen av detta ärende vill rikta de orden till hans excellens herr statsministern, vilken jag har den ären och glädjen att se här närvarande: Låt riksdagen få avslutas, när de stora frågor, varför vi sammankallats, inom kort äro avgjorda! Låt oss resa hem till våra medborgerliga värv men utan att åtnjuta några arvoden av statsmedel! När riksdagen icke har något existensberättigande, då har den också rättighet att få bli avslutad.

Jag har, utöver vad jag nu har sagt, icke något yrkande att göra.

Hans excellens herr statsministern E d é n: Herr talman! Den föregående ärade talaren har begagnat remissen av en rätt obetydlig proposition, vars behandling, såvitt jag kan finna, icke skulle komma att kräva någon egentlig tid, till att föra upp till resonemang spörsmålet om urtima riksdagens fortsatta samvaro. Jag kan i förbigående sagt icke underlåta att känna en viss överraskning över att den ärade talaren icke haft den älskvärdheten att varsko mig om, att han önskade några upplysningar i detta avseende, dels därför att dessa upplysningar sannolikt hade kunnat givas direkt, i så pass stor utsträckning, att den, låt mig säga, expektoration, som nu förekom från talarstolen knappast då hade varit motiverad, dels därför att det torde få anses tillbörligt när man vill framställa en sådan fråga eller anmärkning, att man gör sig förvissad om att vederbörande, till vilken frågan eller anmärkningen riktas, verkligen också är i tillfälle att besvara den. Som det nu är, är det en ren tillfällighet att jag, som just kommit med ett försenat tåg från Uppsala, lyckats hinna hit i tid, hade tåget varit ännu några minuter försenat, hade det varit omöjligt.

Den ärade talaren har emellertid utgått från en fullständigt oriktig uppfattning av regeringens syn på riksdagens fortsatta samvaro. När denna riksdag har kommit att draga ut så pass länge som skett, beror detta såsom den ärade talaren säkert vet, icke på regeringen utan på det sätt, varpå riksdagen själv har ordnat sitt arbete med de propositioner, vilka redan vid riksdagens början framlades. Och beträffande riksdagens och dess utskotts sätt att anordna sitt arbete, har som bekant regeringen icke något att säga, samt bör väl heller knappast ha det. Till dags dato tror jag därför, att vi få säga, att om den ärade talaren har någonting att anmärka mot ett alltför långsamt riksdagsarbete, så har den anmärkningen fått en fullständigt orätt adress, då den riktats mot regeringen.

Vad sedan angår frågan, om riksdagen även efter nuvarande tidpunkt skall stanna i funktion eller icke, så beror denna enligt regeringens mening helt och hållet på, hur under den närmaste tiden frågan om nationernas förbund kommer att utveckla sig uti de länder, där fredstraktatens ratifikation nu är under övervägande. Jag skall

*Kungl.
proposition
ang. viss ändring i förordningen med tulltaxa för inkommande varor.*

(Forts.)

*Kungl.
proposition
ang. viss ändring
i förordningen
med tulltaxa för
inkommande
varor.
(Forts.)*

passa på tillfället att förklara, att en i pressen förekommande uppgift, att regeringen skulle quand même vilja hålla riksdagen tillsammans till nyåret för att bli i tillfälle att åtnjuta det hemliga utskottets tjänster, är alldeles oriktig. Någon sådan synpunkt har icke lagts på spörsmålet om riksdagens fortsättning. Hur gärna regeringen också önskar att kunna samråda med det hemliga utskottet i den förvisso ganska beydelsefulla utrikespolitiska situation, där vi nu stå — den ärade talaren borde just genom dessa dagars telegram utifrån ha haft vissa anledningar att erinra sig, att en sådan djupt betydelsefull situation nu föreligger — hur gärna vi också önska att ha tillfälle till detta samarbete, kan det dock givetvis icke föranleda, att man håller riksdagen samlad, om dessa uppgifter för övrigt skulle vara lösta. Men nu har redan i trontalet blivit omnämnt, att bland de ärenden, som kunna antagas eventuellt bli föremål för riksdagens behandling, befinner sig också den stora frågan om nationernas förbund. Den ärade talaren behagade förklara, att han för sin del var viss på, att denna fråga för Sveriges räkning icke blir aktuell före lagtima riksdagens sammanträde nästa år. Jag skulle vara synnerligen tacksam för att få höra, vilka utmärkta förbindelser talaren har i de främmande parlamenten och regeringarna, när han kan avge en sådan kategorisk försäkran. För min del är jag icke i stånd att i detta ögonblick ge den. Saken ligger nämligen så till, att behandlingen som bekant pågår i Frankrikes deputeradekammare, att den, om jag är väl underrättad, är avslutad i parlamentet i England, och att i Nordamerikas Förenta stater, där frågan ju är mest brännande och vars beslut är för vårt eventuella ställningstagande mycket betydelsefullt, diskussionen i senaten för ögonblicket är ajournerad, men ingen riktigt vet, när den kan upptagas och när avgörandet kan komma. Det låter ännu tänka sig, att avgörandet där skulle kunna komma raskare, än det under den sista tiden sett ut. Skulle så bli fallet, och skulle så komma till stånd en ratifikation från de tre nämnda stora makternas sida, låt oss säga under oktober månad, så får detta en given inverkan på frågan om denna urtima riksdags fortvaro eller upplösning. Jag ber nämligen att få påpeka för den ärade talaren, att i fredsinstrumentet står uttryckligen, att från datum för en sådan ratifikation hava de neutrala stater, som inbjudits till inträde i nationernas förbund, endast två månader att överväga, om de vilja anmäla sig till inträde eller icke. Då det nu ligger i öppen dag, att en så ofantligt betydelsefull fråga aldrig kan tänkas bli avgjord av regeringen i detta land utan samverkan av riksdagen, så är det klart, att därest ratifikationen kommer under sådan tid, att en eventuell anmälan måste ske förr, än nästa lagtima riksdag skulle ha hunnit behandla frågan efter framlagd proposition, finns det för oss endast två utvägar: antingen att låta denna urtima riksdag tills vidare fortgå eller också att visserligen avsluta denna urtima riksdag, men efter några veckor eventuellt sammankalla en ny urtima riksdag.

Jag tror, att den ärade talaren efter denna exposé av ställningen skall finna, att här är icke alls någon anledning för honom eller någon annan att i regeringens hittillsvarande hållning till denna fråga söka sak, såsom om det vore regeringen, som vill behålla riksdagen

i funktion, allra minst för någonting sådant, som att riksdagsmännen skulle få åtnjuta arvode -- en sådan antydning borde icke ens behöva besvaras från regeringsbanken. Och jag ställer under den ärade talarens egen omprövning, om det skulle ha varit rimligt, att regeringen, när frågan om nationernas förbund verkligen ligger så till som den ligger, skulle på detta stadium ha kunnat definitivt besluta att upplösa denna urtima riksdag. Jag kan icke finna, att det skulle vara någon fördel, för det fall att en ny urtima riksdag finge lov att sammanträda igen, låt oss säga, om fjorton dagar eller tre veckor.

Nu har det emellertid ställt sig så, att väntetiden särskilt på Nordamerikas Förenade staters beslut har blivit längre än man från början hade trott. Och skulle det visa sig, att ställningen alltjämt icke klarnar under den närmaste tiden, skulle det se ut, som om ratifikationerna från de tre makterna komme att ytterligare draga ut på tiden, då kan det mycket väl hända, att regeringen finner det vara det riktigaste att låta denna riksdag åtskiljas, men i så fall måste man förbereda sig på, att det *kan* bli möjligt, att riksdagen får lov att sammanträda till ännu ett urtima möte.

Sådan är ställningen. Jag torde härmed hava givit det svar, som för ögonblicket kan givas. Regeringen kommer att taga denna fråga i övervägande under den närmaste tiden och därefter fatta sitt beslut.

Vad vidkommer de propositioner, som hava blivit avlämnade under de sista dagarna, och särskilt den, som avlämnats i dag, äro de verkliga icke av den beskaffenhet, att de torde förlänga riksdagens samvaro med många dagar; och så mycket bör väl ändå den ärade talaren ge mig rätt i, att när ändå riksdagen är samlad, bör man använda tillfället att lösa sådana frågor, som verkligen tränga till lösning. Regeringen har i varje fall hållit igen i hög grad mot en massa framställningar från olika håll om propositioners framläggande vid denna urtima riksdag, just för att markera, att den icke får användas för ärenden som *kunna* uppskjutas till det lagtima riksmötet.

Den ärade talaren slutade med att undanbedja sig en permanent riksdag. Jag vill hoppas, att jag icke blir missförstådd om jag nu i en av riksdagens kamrar rent ut förklarar, att även från regeringens sida ingen önskan kan vara livligare än den att få slippa en permanent riksdag.

Herr K l e f b e c k: Herr talman! Den förste ärade talaren berörde icke alls den proposition, om vars remiss vi nu skola besluta. Jag vill då också be herr talmannen om tillstånd att även jag får yttra några ord vid sidan om saken till bemötande av vad han anförde.

Jag vill då till att börja med säga, att jag är fullt ense med honom däruti, att någon önskan om en permanent riksdag eller om en långvarig urtima riksdag hyser jag för min del alls icke. Han framförde sedan en mängd klagomål, som jag förut sett i en press. som livligt söker sak med den nuvarande riksdagsmajoriteten och

Kungl.
proposition-
ang. viss änd-
ring i förord-
ningen med
tulltaxa för
inkommande
varor.
(Forts.)

*Kungl
proposition
ang. viss ändring
i förordningen
med tulltaxa för
inkommande
varor.*
(Forts.)

den regering, som bäres upp av denna majoritet. Men jag förvånar mig över att han ville göra sig till tolk för dessa synpunkter. Han sade visserligen, att de voro framburna av folkmeningen ute i landet, och jag vill icke bestrida det, ty denna folkmening på orter, där tillfälle till meningsutbyte sällan bjudes, är tyvärr ofta ett uttryck för vad folket i sina tidningsorgan har inhämtat. Men det förefaller mig, att han med litet god vilja skulle kunnat svara denna folkmening åtskilligt. Han kunde sagt dem, att det där talet om att vi skulle få arvode nu, därför att vi icke fingo något efter den 10 maj, är något som icke någonsin varit på tal, såvitt jag känner, hos några ansvarsägande ledande myndigheter eller representanter vare sig inom det liberala eller det socialdemokratiska lägret. Han kunde också ha talat om för dem, att vi vid urtiman hittills icke haft mer än fyra utskott, men vid lagtima riksdagen ha en hel mängd, och att därför helt naturligt ett mindre antal riksdagsmän nu upptagas av utskottsarbete än vid lagtima.

Då han vidare förklarade, att hela urtina riksdagen skulle kunnat vara onödig, därför att de ärenden, som nu föreligga, kunde ha avgjorts vid lagtima riksdagen i år eller också uppskjutits till nästkommande lagtima riksdag, så vill jag endast säga, att om den ärade talaren och hans parti hade varit genomträngda av den övertygelsen, så hade det legat i deras makt att mycket lätt förebygga ett inkallande av en urtima. De hade då helt enkelt kunnat giva sin röst åt det viktiga lagförslag, som då var före och då avlogs men som nu har kommit åter, så hade de besparat både sig och andra att behöva komma tillsammans till urtima riksdag. Men det förefaller mig underligt att först ställa till så, att urtiman samlas, och sedan klaga över att den har samlats.

Herr Ericsson, Aaby: Herr greve och talman, mina herrar! Jag skall först be att få tacka hans excellens herr statsministern för att han genast hedrat mig med ett svar. Sedan ber jag att få säga, att orsaken, varför jag nu uppträtt, är att när jag kom hit till riksdagen i lördags, hörde jag, och det från ganska säkert håll, att den allmänna meningen var, att den urtima riksdagen skulle fortsättas. Med anledning därav ansåg jag, att ett ord borde sägas om att det fanns en stor del av riksdagens ledamöter och en utbredd folkmening, som hade en annan uppfattning. Jag ville icke göra det i interpellationsformen, ty jag ansåg, att frågan, såsom det också visat sig, var ganska lätt att besvara för hans excellens herr statsministern. Men jag tog mig friheten att söka hans excellens per telefon på ett par nummer, utan att dock ha den förmånen och äran att anträffa honom. När jag kom upp här i riksdagen i dag ställdes mina första steg till det enda då närvarande statsrådet, och jag meddelade honom, att jag förgäves sökt hans excellens herr statsministern per telefon och undrade, om hans excellens ämnade hedra första kammarens plenum i dag med sin närvaro. Mer ansåg jag den korta tiden och sakens vikt icke kräva. Jag beklagar, att jag icke lyckats i mina bemödanden.

Nu till själva saken. Av hans excellens herr statsministerns svar hörde vi, att han själv på grund av Amerikas hållning fann, att frågan om folkens förbund började draga ut en smula på tiden. Vi skulle enligt bestämmelserna ha två månader på oss att svara, sedan fredstraktaten ratificerats, och då det nu såge ut, som om det skulle taga längre tid än som beräknats, ställde hans excellens herr statsministern i utsikt, att det kunde tänkas, att det vore bättre att nu upplösa urtiman och sammankalla en ny sådan, om det otroliga förhållandet skulle inträffa, att något *raison d'être* för en urtima riksdag skulle uppstå under de återstående månaderna. Ja, eders excellens, det är precis min mening. Enligt mitt förmenande finnes nu icke längre något skäl för riksdagens samvaro. Det kan uppstå sådant, men då har ju också Kungl. Maj:t i sin makt att åter sammankalla riksdagen, och när skäl föreligger för dess sammankallande, då har förvisso icke en riksdagsman, icke någon bland folket något att erinra mot att riksdagen kommer samman.

Vad däremot beträffar den anmärkning rörande arvodet, jag i förbigående gjorde, vill jag säga, att jag icke riktade det talet mot regeringen, utan jag endast nämnde, hur saker kunna uppfattas eller missuppfattas ute i landet.

Till sist ett ord mot den ärade talaren på Stockholmsbanken, som var nog vänlig att ge mig och det parti jag har äran tillhöra det rådet: Rösta mot eder mening! Om ni hade gjort det vid lagtima riksdagen, hade ni sluppit urtiman. Nej, herr pastor Klefbeck, den moralen följer jag icke. Jag vill för övrigt säga, att jag tror beslutet om urtiman var fattat, redan innan vi fattade vårt beslut i de frågor han åsyftade. Slutligen yttrade han några ord om folkmeningen. Ja, herr Klefbeck, jag tror, att det parti herr Klefbeck tillhör kanske med fullt fog kan sägas mer avlyssna folkmeningen än vad jag och mitt parti göra, men när vi anse, att folkmeningen har rätt, då höra även vi på den.

Efter härmed slutad överläggning hänvisades förevarande kungl. proposition till första särskilda utskottet.

Till utskottet skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionen inom kammaren nu avgivna yttrandena.

Föredrogos och hänvisades till tredje särskilda utskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 21, angående bestridande av vissa av inträffade eldsvådor inom Vaxholms och Älvsborgs fästningar föranledda kostnader; samt

nr 22, angående vissa ändrings- och reparationsarbeten i de för statsverkets räkning inköpta fastigheterna nr 1, 2, 3, 9, 10 och 11 i kvarteret Mercurius i Stockholm.

Kungl.
proposition
ang. viss ändring i förordningen med tulltaxa för inkommande varor.
(Forts.)

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Fortsattes överläggningen angående 1 § av andra särskilda utskottets i utlåtande nr 1, punkten A, framställda förslag till lag om arbetstidens begränsning.

Herr Wigforss: Jag får erkänna, att det är med en smula dåligt samvete man begär ordet för att förlänga en redan lang debatt. Men när jag kom hit idag på morgonen och räknade efter vilka talare som haft ordet och vilka som ytterligare hade anmält sig, blev jag något tröstad, ty det visade sig, att vid förra debatten motståndarna till lagen varit dubbelt så många som anhängarna, och det förefaller, som om proportionen även idag skulle bliva minst lika ogynnsam för förslaget anhängare. Då detta möjligen kunde tolkas, som om anhängarna till lagen redan demonstrerade sin arbetsvillighet, kan det inte vara ur vägen att ytterligare någon uppträder från den sidan.

Just innan jag begärde ordet i lördags, hade jag ett litet samtal med en medlem av denna kammare, som är en empirisk vetenskapsman och som sanningen likmätigt förklarade, att om sådana här frågor kan man debattera för och emot i oändlighet utan att egentligen komma till något resultat. Det är fråga om ett socialt experiment, och det gäller om alla experiment, vare sig det är fråga om det sociala området eller det tekniska, att det enda avgörande beviset är det empiriska. Han har naturligtvis alldeles rätt i det, och han tillfogade, att experiment äro alltid riskabla, vilket är alldeles riktigt det också. Men vi få också komma ihåg, att när vi erkänna, att experiment äro riskabla, så är det tydligt, att vi icke göra experiment utan att hava anledning att göra sådana. Man ger sig icke ut i risker, utan att det verkligen finnes starka skäl för att man skall kasta sig in i dem, och jag tror, att redan här ligger den första olikheten mellan anhängarna och motståndarna till detta lagförslag.

Det är möjligt, att man på båda sidor erkänner, att en förkortning av arbetstiden är något gott, men man betonar den saken med mycket olika styrka. Det är just därför, tror jag, att förslaget anhängare känna starkare än förslaget motståndare, vad denna förkortning av arbetstiden betyder för vår arbetareklass, som de anse, att experimentet *måste* göras och att det icke är så farligt som motståndarna tydligen tro. Jag tror, att man icke gör en del av förslaget motståndare orätt, om man säger, att deras känsla för att en förkortad arbetstid är ett livsintresse för folket, icke är särskilt utvecklad. Det är visserligen icke i denna kammare så, att någon stigit upp och förklarat, att »arbete befördrar hälsa och välbefinnande och förhindrar många tillfällen till synd», men jag tror verkligen, att den stämningen finnes även i denna kammare på rätt så många håll, att denna förkortning av arbetstiden kanske kommer att ha lika många dåliga följder som den har goda. Dem som tillgripa dessa argument från katekesen och bibeln kan jag icke underlåta att erinra om att även enligt vår bibel fingo vi arbetet för syndens skull, och när människor vilja föreställa sig en riktigt hög

grad av salighet, så händer det icke så sällan, att de uttrycka detta med den eviga vilan. Jag vill visst icke för min del påstå, att detta är sanningen eller åtminstone hela sanningen, men det ligger den sunda insikten och den sunda erfarenheten bakom detta resonemang, att arbetet i och för sig och oberoende av arbetets karaktär icke är något gott, vi må sedan tala om plikt huru mycket som helst och prisa arbetet hur mycket som helst. Jag tror, att det finns en mycket stor portion rent hyckleri i de deklamationer om arbetets välsignelse, som riktas till offentligheten ifrån de icke kroppsarbetande klassernas sida. Jag tror, att den ståndpunkt, som verkliga är mest mänsklig, uttryckes mycket mera genom de ord, som en av våra även på konservativt håll numera högt ansedda skalder yttrat, nämligen Viktor Rydberg, när han talar om att vi skola hava maskinerna till att utföra »ett strävsamt verk med id och värma, att människan må ha tid att tänka och att svärma, ty det är hennes väsens rätta kall». Ja, det låter mycket poetiskt att citera i denna församling, skulle jag tro, men det ligger *det* bakom, *icke* att alla människor nödvändigtvis skola vara vetenskapsmän och filosofer, som tänka, eller skalder, som svärma, men den sanningen, att det likväl finnes arter av mänskligt arbete som äro mera värdefulla än andra arter, och dit höra tänkande, diktande och över huvud taget allt som har något med skapande förmåga att göra. Det arbete som icke i någon mån har en dylik innebörd, är i grunden från mänsklig synpunkt icke ett gott utan ett ont.

Det är anmärkningsvärt, att man skall hava så svårt att få fram ett erkännande av den saken från svenska arbetsgivare. Det är verkligen icke så, att arbetsgivarna över huvud taget i världen stå på den ståndpunkten, att det är bara risker och icke mycken nytta med en inskränkning i arbetstiden. När det talas om att det i Frankrike har vuxit upp en ganska stark storm mot det förslag, som redan är antaget där, kan man däremot påpeka, hur det i England inom arbetsgivarkretsar finns en rakt motsatt uppfattning. Jag kan icke låta bli att tala om för denna församling, ifall möjligen någon icke känner till det, att en av Englands allra största arbetsgivare för närvarande har inlett en mycket livlig kampanj, ja, jag vågar knappast säga det, för det rent utopiska kravet på en sex timmars arbetsdag. Det är den icke obekante lord Leverhulme, som förut hette sir William Lever och för icke så långt tillbaka mr William Lever. Denne store tvålfabrikant, en av Englands mest aktade industriidkare och ett av dess skarpaste affärshuvud, som icke är någon slags socialist, utan är tvärtom anhängare av det privatkapitalistiska systemet, han förklarar uttryckligen, att det enda samhället egentligen kan skänka industrien är en god uppfostran åt arbetarna, men denna verkligt grundliga uppfostran är omöjlig med det nuvarande timantalet. Detta är visserligen skrivet före den oerhörda orkan, som man skulle kunna kalla det, av nedsättningar i arbetstiden, som farit fram över England under de första sex månaderna detta år, men att lord Leverhulme icke anser en förkortning till bara låt oss säga nio timmar eller ens åtta timmar tillräcklig, visar hans förslag om sex

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

timmars arbetsdag. Jag vill vidare påpeka, att detta hans förslag har upptagits med så stort intresse, att det var uppsatt som ett särskilt diskussionsämne vid det årsmöte, som för ett par veckor sedan hölls av British Association, där man hade en gemensam debatt om saken i den statistiska, fysiologiska och ekonomiska sektionen.

Om man frågar sig, varpå det kan bero, att de engelska arbetsgivarna icke rest sig mot detta krav på åtta timmars arbetsdag på samma sätt som de svenska, tror jag, att man finner åtminstone en del av förklaringen däri, att England under kriget gjort om hela den industriella utvecklingens erfarenheter ifråga om verkan av lång och kort arbetstid. Vi veta, att det har tagit femtio år eller mer, innan man efter den industriella revolutionen fick klart för sig, att det icke var fördelaktigt för industrien med de mycket långa arbetstiderna. Man hade gjort den erfarenheten, men man hade möjligen i viss mån glömt bort argumenteringen för den, då kriget bröt ut, och när därför kravet på ökad produktion särskilt inom ammunitionsindustrien restes, började man med att förlänga och förlänga arbetstiden upp i det rent orimliga. Man hade arbetsveckor på 60 och 72 och till och med över 80 timmar, men det visade sig att detta icke från produktionsresultatets synpunkt var något gott. Man tillsatte undersökningskommissioner, och deras undersökningar gävo till resultat, att det icke var fördelaktigt med den långa arbetstiden, utan att man tvärtom kunde reducera arbetstiden icke bara ned till tio timmar utan praktiskt taget ned till åtta timmar utan att resultatet minskades. Icke endast så, att resultatet för varje timme ökades, utan även resultatet för hela veckan. Jag tror, att det vid debatten i våras drogs fram en del av dessa siffror, och jag skall icke taga upp tiden med dem, men vid detta möte av British Association, som hölls för fjorton dagar sedan, tog inledaren om en del av dem, och de äro av intresse, därför att de gå in på frågan om i vilken mån arbetsintensiteten och i vilken mån maskinerna kunna vara bestämmande för produktionsresultatet. Det visade sig t. ex. vid två olika slags arbeten inom denna ammunitionsindustri, att där maskinerna spelade en större roll, där blev produktionsökningen mindre än på det område, där så att säga den personliga arbetsvilligheten var av övervägande betydelse. Men på båda områdena äro siffrorna anmärkningsvärda. Då man för ett antal manliga arbetare minskade arbetstiden ifrån 58 till 50 timmar pr vecka, så blev det totala veckoresultatet av deras arbete 21 % större. För ett antal kvinnor, som sysselsatte sig med arbete, där maskinerna spelade en större roll, medförde däremot en sänkning från 66 timmar till 48 timmar per vecka en ökning av det totala veckoresultatet med 15 %.

Det är ju tydligt, att sådana fakta kommer man icke ifrån. I samma inledningsanförande omnämndes också fall, där icke en sådan ökning har visat sig. Där talades om att en sänkning av arbetsveckan med tre timmar inom den amerikanska bomullsindustrien icke åstadkom någon ökning utan tvärtom en proportionell sänkning av arbetsresultatet. Ifråga om arbetet vid masugnar och dylikt visade det sig, att någon ökning icke inträdde i vissa fall, medan däremot

i andra fall en om också ringa ökning visade sig. Det är tydligt, att här äro vi inne på de punkter, där man talar om att arbetet är beroende av kemiska processer eller dylikt. Men att icke heller där saken är så enkel, som den framställes, då man säger, att där kunna arbetarna icke göra någonting utan allt beror på maskinerna, tycker jag bekräftades av ett yttrande, som i samma debatt i British Association hölls av den mycket kände engelske järnfabrikanten sir Hugh Bell. Han talar om att när åttatimmarsdagen genomfördes vid hans bruk och stålverk skedde det efter mycket langvariga underhandlingar med arbetarna och icke förrän ledningen lyckats göra klart för arbetarna, att produktionspriset på ett ton tackjärn icke finge ökas. Men detta lyckades man också åstadkomma, tydligen genom en överenskommelse med arbetarna. Men då är det alldeles klart, att arbetarnas villighet att så att säga anpassa sitt arbete efter det som är tekniskt mest förmånligt icke är någonting utan betydelse. Det är alldeles tydligt, att även här betyder det någonting vad arbetarna vilja göra.

Jag kan i detta sammanhang icke låta bli att påpeka en motsägelse, som det kan vara så gott att en gång få konstaterad. Här få vi höra, när det blir tal om arbetstidens inskränkning, att i stora industrier betyder på mycket viktiga områden arbetarnas personliga villighet och arbetsintensiteten ingenting, utan det är maskinerna som bestämma tempot. Ja, var och en erinrar sig säkert, att så ofta det varit tal om vår produktionsförmåga och så ofta det varit tal om våra arbetare, hava vi ständigt fått höra från arbetsgivarhåll, att det är arbetarnas arbetsovillighet och deras bristande intensitet, som är den huvudsakliga orsaken till våra dåliga produktionsresultat i Sverige. Båda dessa saker kunna icke vara sanna. Det är väl antagligen så, att på vissa områden arbetarnas intensitet betyder mycket, och på andra mindre, men att den på knappast något område verkligen är betydelselös. Men det är sådana motsägelser, som man träffar på i hela det resonemang, som här föres från denna lags motståndare. Jag nämnde, att lord Leverhulme talar för sex timmars arbetsdag. Det låter utopiskt och ytterligt oekonomiskt, men vi få komma ihåg, att när denne erfarne fabrikant talar för sextimmarsdagen, så förutsätter han utan vidare, att arbetarna på sex timmar komma att producera lika mycket som på åtta timmar, och dessutom, säger han, skulle vi då kunna införa ett tvåskiftssystem; d. v. s. inom hela den engelska industrien, där det nu icke förekommer skift, skulle man kunna låta maskinerna löpa 72 timmar i veckan i stället för 48 timmar, och vad det betyder, att man låter kapitalet brukas 50 % längre tid, förstår var och en. Han menar, att detta skulle åstadkomma en sådan ökning av produktionsresultatet, att praktiskt taget fattigdomen i England skulle kunna avskaffas, och han säger, att det är helt enkelt bara gammal konservatism hos fabriksledningarna, hos företagarna, som gör, att de icke våga ge sig in på sådana experiment. Om våra arbetsgivare resonerade såsom lord Leverhulme, att om man inskränker arbetstiden på detta sätt, så kunde man taga två skift och få sysselsättning för arbetarna, så skulle de bliva befriade från den

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

åtminstone i mitt tycke mycket obehagliga situationen att samtidigt behöva säga, att det icke kommer att finnas arbetare nog, om vi skola inskränka arbetsdagen så mycket, under det att de på samma gång förklara, att arbetslösheten kommer att bliva så fruktansvärd, att vårt näringsliv kommer att gå under. Det är tydligt, att båda dessa ståndpunkter icke kunna hävdas av en och samma person eller från en och samma sida i debatten.

Men det finns ytterligare ett antal dylika argumenteringar, som äro varandras dödliga fiender, men som lika lätt och lika modigt frambaras här i debatten. Ett mycket avgörande argument mot lagen har varit talet om att vi icke komma att kunna stå oss i konkurrensen. Man säger: världens industriländer hålla på och rusta sig för en oerhörd kraftmätning efter kriget, de spanna alla sina krafter, sin intelligens och arbetarnas energi, och huru skola vi då kunna reda oss? Det är den ena sidan av argumenteringen. Å andra sidan säger man: Våra arbetare äro så arbetsovilliga, och varpå beror det? Jo, de ha fått en släng av den allmänna arbetslusten, som för närvarande går som en härjande farsot över världen. Alltså skall den industriella världen utanför vårt land härjas av arbetslust och således vara alldeles oförmögen att konkurrera, men samtidigt skall den vara så konkurrenskraftig, att vår industriella framtid kan målas i mycket mörka färger. Faktiskt stå dessa argumenteringar oförmedlade vid varandras sida. Det är nästan bara lustigt att få påpeka, hur en dylik motsättning tar sig uttryck hos herr Clason. Han talar om den oerhörda konkurrensen från utlandet, som skall bliva så fördärvbringande för oss: De komma att producera billigare, de ha bättre tekniska metoder och flitigare arbetare, och vad blir alltså resultatet? Jo, elände och olycka för Sverige! Men samtidigt, när han talar om att vi skola sätta in vår energi i arbetet, att vi skola förbättra tekniken, att vi skola bli flitiga, vad blir resultatet av detta? Jo, det blir välgörande icke bara för oss själva utan också för andra länder, ty därigenom bli vi rikare, och vi kunna ha något att dela med oss av till fattigare länder. Ja, det är klart, att dessa saker återigen icke gå ihop. Den sistnämnda ståndpunkten är den som förefaller det sunda förnuftet som den enda riktiga. Icke är det en olycka för oss, om ett annat land blir rikare, därför att dess folk är flitigare, har bättre teknici o. s. v. Är det verkligen så, att jag måste bli fattigare, därför att någon annan är flitigare? Om min granne är flitigare och arbetar mera måste jag därför nödvändigtvis bli fattigare, därför att jag är lat? Jag är väl ungefär lika fattig eller rik som förut, men det är klart, att skillnaden mellan oss blir större. Det är, såvitt jag kan förstå, därför icke så oerhört stora risker vi utsätta oss för, även om vi tänka oss, att vi icke skulle kunna avsevärt öka vår produktion eller att det t. o. m. skulle bli tal om någon minskning.

Men till sist må det vara tillåtet att yttra några ord om hela denna debatt. Jag skall anknyta till någonting som yttrades av professor Wohlin, när han förklarade, att han i grund och botten icke är motståndare till en sådan här reform. Han ser egentligen »med

ledsnad», att han behöver gå emot den, och det huvudsakliga argumentet för att han ändå gör det är, att reformen kommer så brådskande. Vi genomföra den i en handvändning, i stället för att det förnuftiga varit att så småningom anpassa oss, att anpassa vår industri efter dessa ändrade förhållanden, att ändra vår teknik o. s. v., så att resultatet kunde bli bättre. Men då frågar jag: Stå vi icke i den situationen ständigt och jämt, när det gäller förändringar inom samhället? Har det icke hänt gång på gång och finnes icke den risken, att det kommer att hända så även i framtiden, att krav resas från de breda folklagren, ifrån arbetarklassen och att dessa krav mötas med motstånd, ända tills man kommer till den punkt, då detta motstånd plötsligt brister, möjligen under en katastrof? Ja, vad är då förutsättningen för att det i framtiden möjligen skall kunna bli på annat sätt? Jo, att de som sitta inne med ledningen på det industriella livets område i tid verkligen gå till mötes.

Det är alldeles säkert, det vet jag också, att produktionsproblemet kommer att stå i centrum under de närmaste tiderna både i vårt land och i andra länder, och jag skall villigt erkänna, att en *verklig* förbättring av de breda folklagrens levnadsförhållanden, alltså en förbättring som ger vad man skulle kunna kalla verkligt välstånd, icke är möjlig med de produktionsresultat vi för närvarande ha. Men när man säger detta, får man icke förbise, att det är omöjligt att lösa produktionsproblemet utan hänsyn till fördelningsproblemet. Det är riktigt, att produktionsproblemet till en del är ett *tekniskt* problem om en bättre organisation, men lika mycket kommer det att under de närmaste tiderna vara ett *psykologiskt* problem. Det är alldeles visst, att om man icke kan vinna de arbetande klassernas intresse för en ökad produktion, för en omläggning av de industriella förhållandena, som möjliggör en ökad produktion, då är också hela detta försök dömt att misslyckas. Jag tycker i detta hänseende att vi från hela världen hava sådana erfarenheter, att vi icke kunna sluta ögonen till för dem. Den som följt med t. ex. engelska tidningar och tidskrifter har sett, huru ett ständigt rop av fasa under detta halvår förnummits över hela landet, med anledning av att kolproduktionen minskats vecka för vecka. Man har predikat för gruvarbetarna: Ni begriper väl, att hela industrien går under. Men de ha svarat genom sina ledare: Det förstår vi väl, men vi komma icke att anstränga oss med att öka arbetsintensiteten för att skapa miljonärer, men vi skola sätta in hela vår energi och verkligen göra vårt bästa under den förutsättningen, att vi ha garanti för att detta ökade produktionsresultat också kommer att på ett verkligen rättfärdigt sätt fördelas. Jag tror, att den som förbiser detta psykologiska faktum, han förbiser också det, som under den stundande tiden kommer att vara det viktigaste och kanske även är det i detta ögonblick. Men ändå få vi höra, såsom vi här hörde under lördagsdebatten, hela den gamla litanian om arbetarnas höga löner och de stora, industrien tryckande skatterna. Jag kan icke låta bli att i förbifarten ställa ett par direkta frågor till den ärade talaren, greve Lagerbjelke, som berättade om, huru industrien var tyngd av skatter. Han nämnde och strök under, att industrien

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.

Fort.

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

var så betungad, att t. ex. ett stort bolag, jag tror i Stockholm, under det förflutna året fått betala 89,8 % av sin inkomst i skatt. För att över huvud bedöma sådana siffror är det nödvändigt att ha klarhet över vissa ting. Först frågan: Vilka skatter ingå i beräkningen? Såvitt jag förstår, inbegripas alla skatter, även kommunala och krigskonjunkturskatten. Vidare är det nödvändigt att ha reda på, om detta företag är nytt eller gammalt, om det alltså har några inkomster från de båda åren 1913 och 1914, för beräkning av merinkomsten. För det tredje: Med vilken årsinkomst är denna skatt jämförd, för att procenten skall komma fram? Tydligt är, att det i högsta grad är betydelsefullt, om man jämför skatten med inkomsten för det år under vilket denna inflöt, eller om man jämför skatten med inkomsten det år under vilket skatten inbetalades. Om jag ett år sitter med 20,000 kronors inkomst, kan jag påföras en skatt, som jag helt enkelt inte kan betala under ett följande år, med de inkomster jag då har, om nämligen dessa sjunkit mycket avsevärt. Betänker man detta, bli greve Lagerbjelkes siffror något mindre avskräckande. Man torde erinra sig att i sådant fall skulle skatten kunna stiga icke bara till 89,8 % utan till 189,8 %, ja till 12,089,8 %. Det är ingenting alls som hindrar, att skatten skulle kunna stiga till ett oändligt stort antal procent, om ett företag gått utan vinst det året, som skatten skall betalas. Om mitt sista antagande skulle vara riktigt, att skatten är beräknad för ett år men jämförts med inkomsten under det år den betalades, skulle jag vilja göra den sista frågan: Varför har just detta exempel med den relativt blygsamma siffran 89,8 % blivit valt?

Å andra sidan ha vi frågan om arbetarnas höga löner. Den ligger delvis utanför denna debatt, men eftersom den dragits fram av motståndarna till lagen, kanske det icke får anses alldeles oriktigt, att försvararne också säga ett ord om saken. Det är nämligen så, att frågan om åttatimmarsdagen den är ändå blott en detalj i hela det krav på ett bättre läge, som arbetarklassen över hela världen reser, och vi få göra klart för oss, att arbetarna icke komma att vara nöjda med den del av produktionsresultatet, som de för närvarande få. De som tro, att vår arbetarklass verkligen i förhållande till sitt antal får en avsevärd del av nationalinkomsten, böra erinra sig, huru det verkligen står till med inkomstfördelningen i samhället. Var och en vet eller borde åtminstone veta, att före kriget var nationalinkomsten verkligen så ojämnt fördelad, att man måste säga, att den, som kom utifrån och icke hade reda på förhållandena, våra egendomsförhållanden, skulle fattas av den djupaste häpnad inför något dylikt. Jag skall härvidlag icke citera någon agitationsskrift, jag vill citera författaren av en lärobok i nationalekonomi, som användes vid en del av statens skolor såsom t. ex. seminarierna. De siffror han anför gälla inkomstfördelningen åren just före kriget. Det var då verkligen så, att 25 % av nationens inkomst tillföll 1,7 % av landets befolkning; alltså icke fullt 2 % av landets befolkning tog 1/4 av nationalinkomsten och över 83 % av folket fick dela 46 % av samma inkomst. Hur man då kan säga, att det fin-

nes ingenting att ta hos dem som verkligen ha de stora inkomsterna, förefaller mig synnerligen oförklarligt. Men, säger man, — och det är därpå en mängd argumenteringar under den sista tiden stöja sig — under krigsåren har åstadkommit en fullständig revolution av inkomstförhållandena inom samhället, och nu får arbetarklassen sin rättmätiga och antagligen mer än sin rättmätiga del av nationalinkomsten. De officiella siffrorna tala dock alldeles avgjort däremot. Visserligen hade greve Lagerbjelke en uppgift, som kunde tyda på, att ett mycket stort antal arbetare, jag minnes icke huru många, skulle fått en sådan ökning i sina löner, den uppgick till 149 % av inkomsten före kriget, och det skulle betyda detsamma som att de hade följt med i prisstegringen. Men detta strider mot de officiella siffrorna, som räkna med att arbetarnas inkomster ökats med endast 110 %. Innan man fått klara papper på dessa saker, tror jag att man bör hålla sig till de officiella siffrorna. Jag är emellertid också i tillfälle att meddeå några privata siffror; de röra icke så många tusental arbetare, men de röra en hel sammanhängande grupp av arbetare, den inom industri och hantverk arbetande befolkningen i en viss stad, nämligen Lund. Där är förhållandet faktiskt sådant, att då man jämför åren 1913 och 1917 — lägg märke till att jag i detta fall icke har senare siffror än för 1917 — hade arbetarnas inkomster i genomsnitt stigit med mellan 35 och 55 %. Dessa siffror äro dock av vissa anledningar för höga, vilket jag nu icke vill ingå på. I alla fall, lönerna hade stigit med lägst 35 % och högst 55 %, och detta samtidigt med att man med ledning av socialstyrelsens uppgifter kommer till en höjning av minst 60 % för år 1917 ifråga om levnadskostnaderna. Detta är procent-siffror, men för den som är intresserad att få veta vad den verkliga inkomsten varit, kan det icke skada att omtala, att inom ett stort fack, som anses vara väl betalat, nämligen järnarbetsfacket, brukar medelinkomsten för en arbetare uppgå till mellan 1,700 och 1,800 kronor under år 1917. Går man igenom arbetargrupperna finner man faktiskt att statens arbetare, t. ex. stationskarlar det året, i avseende å inkomster resa sig såsom en verklig liten aristokrati över de andra. En del siffror för Göteborgs stad för 1918 torde även vara belysande för den, som möjligen tagit intryck av talet om att en byggnadsarbetare t. ex. kunde förtjäna 30, 40 eller t. o. m. 70 kronor om dagen. Det torde kanska vara nyttigt för dem, som fäst sig vid dessa uppgifter, att höra vad taxeringsnämndernas ordförande i Göteborgs stad fått för uppfattning om arbetstjänster under 1918. Taxeringen är icke klar, så att man kan icke framlägga definitiva siffror, men såsom bekant, finnes en del folk, som icke deklarerat och för att kunna taxera dem få taxeringsnämndernas ordförande på grundval av inkomna deklARATIONER göra upp en promemoria rörande vad arbetarna inom resp. yrken anses i genomsnitt förtjäna. Tydligt är, att dessa siffror icke kunna tagas till för låga, utan hållas i överkant för att icke upmuntra till försummelse av deklaration. Det visar sig då av promemorian innehåll, att för år 1918 lönerna växla för en hel rad av arbetare mellan 2,400 kronor för t. ex. bageriarbetare

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

och barberarebiträden upp till stensättare som är alldeles enastående, med 4,000 kronors inkomst. I genomsnitt äro lönerna snarare under än över 3,000 kronor. Här finns en hel rad industriella yrken, däribland järn- och metallarbetarna, för vilka inkomsten beräknas till omkring 3,000 kronor. Det torde vara av intresse att höra, att även byggnadsarbetare icke beräknas haft högre inkomster än ungefär 3,000 kronor. Nu kanske någon säger, att detta är alltför vaga uppgifter, då de äro byggda på genomsnittsavlönningar. Men vill man hålla sig till de konkreta lönerna, så har jag varit i tillfälle att gå igenom en del avlöningslistor för vissa yrken i Göteborgs stad, och det visar sig, att inom ett så väl betalt yrke som metallarbetarnas kan man icke beräkna, att genomsnittsinkomsten under 1918 varit högre än 3,000 kronor, och för ett visst fack, smidesarbetarna blir siffran blott något över 2,700 kronor. Undersöker man avlöningslistorna, finner man också förklaringen till huru en annan uppfattning har kunnit bli härskande. Det är nämligen så, att det finnes en och annan arbetare, som kommit mycket långt upp i jämförelse med sina kamrater; det finnes sådana som, i stället för medeltalet 2,700 kronor, förtjänat 4,200 och 4,300 kronor. Det är nu bara enstaka fall, men ryktet sprider sig över hela staden för att icke säga hela landet. Detta är en sak att lägga märka till, när det talas om de stora arbetareinkomsterna. Om man sedan ser efter, huru dessa arbetare nått upp till sina höga inkomster, finner man, att de gjort det genom en orimligt lång arbetstid. Det skall icke taga mer än en minut att läsa upp, och det har verkligen ett visst intresse, och jag kan säga, att jag själv, när jag gjorde beräkningarna, blev mycket överraskad, därför att, även jag tagit något intryck av vad som i själva verket endast utgjort enstaka fall. Alla människor såväl inom socialdemokratiska som inom liberala och högerkretsar kunna berätta, att arbetarnas löner här i landet vuxit oerhört. Då visar det sig emellertid, att år 1917 vid Eriksbergs mekaniska verkstad, inom de bäst avlönade grupperna, medeltalet varit 2.116 kronor, men samtidigt hade högsta förtjänsten varit 3,436 kronor, på den tiden en ofantligt hög avlöning för en arbetare. Men det är att lägga märke till, att denne arbetare under året arbetat icke mindre än 4,157 timmar, d. v. s. om man räknar 300 arbetsdagar om året, i genomsnitt 14 timmar om dygnet. Då förstår man, att dessa arbetareinkomster betyda något helt annat än, låt mig säga, då man får höra att en statsanställd, t. ex. en lektor, sitter med 10.000 kronor om året. Går jag till en annan verkstad, har jag en siffra från augusti 1918 angående en arbetareinkomst, som också är abnorm, nämligen 394 kronor för augusti månad, då medeltalet är 231 kronor inom samma yrke. Men då har denne man i stället för den normala arbetstiden av 270 timmar i månaden lyckats hålla sin kroppsliga mekanism i gång under icke mindre än 453 timmar av månaden, d. v. s. frånräknar man söndagarna, blir det en arbetstid av nära 17 timmar om dygnet. Säkerligen har han dock varit sysselsatt både söndag och vardag. Då man upptäckt dessa fakta, förstår man, att de gängse uppgifterna icke utan vidare kunna tagas för goda, och att de höga arbetsförtjänster,

som faktiskt förekomma, icke få betraktas såsom genomsnittsavlöningar eller såsom tillkomna under normala förhållanden. Jag kunde tillägga ytterligare en sak. Folk äro visserligen i allmänhet mycket skeptiska i fråga om jämförelser med främmande länder. Men att både prisstegringen och ökningen av arbetslönerna gälla hela världen, torde ingen förneka. Nyligen har en nationalekonomisk auktoritet uttalat sig om förhållanden i Amerika. Alla här ha hört talas om de oerhörda arbetarelönerna i Amerika särskilt under kriget. Men i ett tal, som den mycket berömde nationalekonomen Irving Fisher höll vid ett möte av amerikanska nationalekonomer i våras, förklarade han, på grundval av en utav annan nationalekonom gjord mycket grundlig undersökning, att levnadsstandarden för amerikanska arbetare år 1918 var $\frac{2}{3}$ lägre än den var 1900. Således från 1900 till 1918 hade, trots ökade penningelöner, den amerikanska industriarbetarens levnadsstandard sjunkit med $\frac{1}{3}$.

Detta i förbifarten, fast det blivit något långt. Vad jag till sist ville säga i anledning av herr Wohllins yttrande det var, att vi icke kunna sluta ögonen till för att världens arbetare under de närmaste decennierna komma att kräva en helt annan levnadsstandard än de förut haft. De komma att kräva större andel av industriens avkastning, större makt och inflytande över ledningen. När vi då se, huru åttatimmarsdagen, just därför att den dröjt så länge hos motståndarna framkalla farhågor för något som är liktydigt med en katastrof, ha vi då icke rätt att för dem framhålla, att det icke finnes något bättre för de industriellt ledande kretsarna att göra än att komma till insikt om, att den väg, som går över världen, är oemotståndlig. Det är väl ingen, som tror att denna väg i längden skall kunna hejdas. Men man kan frukta, att motstånd in i det sista låter det hela resultera i kaos. Det är den ena möjligheten. Den andra möjligheten är den, att de som äro ledande i kapitalets värld och i den industriella världen verkligen förstå vad klockan är slagen, och göra vad på dem ankommer för att övergången skall försiggå under sådana former, att vi kunna anpassa oss efter de förhållanden, som ändå till sist måste komma. Vari skulle då en sådan anpassning kunna bestå? Jag kan icke underlåta att peka på, huru den redan nämnde amerikanske nationalekonomen Irving Fisher i samma »presidential adress» uppmanar sina yrkesbröder att sätta sig i spetsen för en rörelse för att förmå de bildade och inflytelserika kretsarna att begripa, att något måste göras. Han nämnde två stora linjer, utefter vilka enligt hans åsikt en dylik konservativ politik skulle kunna gå fram. Man skulle börja arbeta för att avskaffa den ärftliga rikedomen och sålunda göra den stora massan av arbetare till delägare i gångna generationers samlade kapital. Det är den ena vägen. Den andra skulle vara att begränsa företagarevinsten och låta överskottet gå till det allmänna, så att samhället bleve allt större och större delägare i industriella företagen. Detta framställs såsom ett konservativt program för samhällets omdaning och säkert är, att om ett sådant program upptoges av de ekonomiskt ledande kretsarna i vårt land, skulle det finnas mycket stora möjligheter för.

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

att samhällets omdaning komme att försiggå under lugna former och utan risk för någon katastrof.

Jag vill sluta med att säga, att inom det parti jag tillhör finnes som bekant inte mycken tro på sociala underverk, eller på möjligheten att någon samhällsklass skulle gå emot sina egna intressen. Nej, det tror inte heller jag. Men det finnes en liten punkt, som gör alla slutsatser osäkra. Det är svårigheten att avgöra, *vad* som verkligen är en särskild samhällsklass intresse. Det är mycket svårt att säga, om det verkligen är i de industriellt ledande klassernas intresse att hålla mot till sista ögonblicket, med risk att hela problemet kommer att lösas på ett sätt, som de själva måste anse fördärligt. Är det icke möjligt, att de kunde komma till insikt om att deras privata intresse, deras klassintresse, i grund och botten icke är oupplösligt förbundet med det gamla samhällssystemet oförändrat, utan en radikal utjämning av välståndet i längden är det enda, som kan rädda deras egna verkliga intressen på samma gång som det räddar arbetarklassens och samhällets i dess helhet?

Hans excellens herr statsministern Edén: Herr talman, mina herrar! Det är nu knappt fyra månader, sedan den i dag föreliggande stora frågan behandlades i denna kammare, och jag hade då tillfälle att utveckla min syn på densamma. Det torde under sådana förhållanden vara förklarligt, att jag icke nu åter upprepar hela det resonemang, som då från min sida framfördes. Jag skall emellertid tillåta mig att taga upp några av de viktigaste synpunkterna för frågans behandling, även med risk att icke kunna undgå att tangera saker, som äro berörda redan förut — i själva verket har nämligen så gott som hela debatten i denna kammare rört sig med från tidigare överläggningar välbekanta argument.

Jag har med ett visst intresse iakttagit att, såvitt jag kunnat finna, bland motståndarna till lagen i denna kammare gör sig märkbar en viss skillnad mellan två olika grupperingar. Den ena gruppen företrädes av den åskådning, som starkast fick sitt uttryck i greve Lagerbjelkes inledningsord vid lördagens sammanträde, vilka inledningsord synas vara tillräckligt betydelsefulla för att ordagrant citeras. De lydte: Talaren ville oförbehållsamt förklara, att han för sin del i princip icke hade något att invända mot förkortning av den nuvarande arbetstiden för den kroppsarbetande klassen genom föreskrift i lag. Han ville också förklara, att han ansåg mycket möjligt, att de produktionsförminskande verkningarna av en nedsättning av arbetstiden i framtiden kunde utjämnas genom reformens utan tvivel i många avseenden goda sidor. Vore det så, att denna bestämda principförklaring, att en begränsning genom lag av arbetstiden verkligen kan anses nödvändig, finge anslutning från hela högern i denna kammare och i riksdagen, skulle i själva verket problemet vara väsentligt förenklat. Ty då skulle egentligen endast återstå att diskutera den frågan: Kan den nuvarande situationen vara sådan, att vi böra, måste och kunna genomföra en reglering av arbetstiden genom lag, och är lagen i och för sig av den be-

skaffenhets, att däremot icke kunna riktas några alltför allvarliga anmärkningar? Även på vissa andra håll i kammaren har man, om än icke i så uttryckliga ordalag, ställt sig på samma ståndpunkt som greve Lagerbjelke. Jag nämner en så betydande representant för motståndet som herr von Sydow, och jag bör naturligtvis icke förbigå den enligt hans egen utsago för en kortare tid i bonderörelsen verksamme representant, herr Wohlin, som i ett i många avseenden sympatiskt påförande tydligt förklarade, att ett principiellt nej icke kan vidhållas.

Emellertid hava även andra linjer dragits upp. Bland dem finner jag en motståndslinje, vars hela sammanhang jag måste erkänna mig hava något svårt att förstå — den som representeras av min ärade nykomne vän på Upplandsbänken. Herr Reuterskiöld förklarade, att han visserligen var motståndare till lagen i och för sig, men att han skulle rösta för den, om han bara visste, att de farhågor för storindustrien, som han givit uttryck för, bleve förverkligade genom lagen. Den åskådningen har jag som sagt något svårt att följa. Jag rekommenderar den emellertid i hög grad till studium för dem, som eventuellt betrakta en sådan åskådning såsom särskilt samhällsbevarande i dessa tider, och skall endast tillägga att, när herr Reuterskiöld tillspetsade sin hållning i den antitesen, att han hellre ville hava ett fattigt men lyckligt land än ett rikare och industrialiserat, så förefaller mig denna sats bygga på den något djärva hypotesen, att ett land med industri, och särskilt med storindustri, ovillkorligen skall vara mindre lyckligt än ett land utan sådan industri. Det argumentet kan jag verkligen icke penetrera.

Så mycket klarare var det som framfördes av herr Clason, vilken rent ut förklarade, att han kände sig stå i samma ställning som en läkare, till vilken kommer en patient, som lider av en åkomma och som själv vill föreslå vissa botemedel för denna åkomma. Då ville herr Clason såsom läkare svara: Den medicinen, som begäres, gör patienten blott sämre, och den vill jag icke giva, utan ordinerar i stället en annan och bättre. I detta fall är herr Clasons medicin icke begränsad arbetstid utan »mera arbete». Mot den ståndpunkten nödgas jag anmärka, att det förefaller mig litet oförsiktigt att upphäva sig till en sådan läkareståndpunkt från den ärade talarens sida, vid det förhållandet att de patienter, det här gäller, dock i vårt land liksom i hela världen äro fria, myndiga människor och medborgare, som tillåta sig att också själva hava en mening icke blott om var skon klämmer utan också om den möjliga vägen att bota det onda. Jag tror icke, att den förmynderskapsståndpunkt, som tror sig kunna se ned på sådana stora sociala krav som dessa, med den förklaringen att det förstår vederbörande såsom självgjord samhällsdoktor bättre än de som framställa kraven — jag tror icke, att en sådan förmynderskapssynpunkt är lycklig i dessa dagar för samhällets lugn eller för botande av det onda.

I alla händelser, mina herrar — kanhända dock att man kan i denna kammare lämna åsido motiveringen för att över huvud taget

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

en begränsning i arbetstiden är behöflig och, liksom jag tillät mig göra i våras, utgå fran att därom äro de flesta i grunden ändå ense. I så fall kan principdiskussionen begränsas till ett spörsmål rörande *sättet* för att vinna detta syfte, den frågan nämligen, om det är riktigt och om det är nödvändigt att genomföra en dylik begränsning genom lag, eller om den kan och bör hänvisas till det fria avtalets former. Även den frågan var uppe i våras, men den har kommit igen nu i höst och nu framförts från flera håll, än jag kan minnas, att fallet var i våras. I detta avseende skall jag tillåta mig framhålla, att vi, som framlagt detta lagförslag, icke i och för sig skulle haft något emot att frågan om arbetstidens förkortning hade fått sin lösning genom avtalets fria form. Tvärtom. Den vägen har man ju hittills gått, och för min personliga del skulle jag gärna hava sett, om tidsförhållandena och de spörsmål det gäller varit sådana, att man alltjämt kunde hänvisa till avtalet. Men det är just detta som icke är fallet. Frågan har kommit i sådant läge, att vi ur olika synpunkter icke kunnat finna annat, än att vi måste taga upp den på lagstiftningens väg. Tiden för en avtalsmässig reglering i den stora omfattning det här gäller, den är redan försumt. Hade det varit allvar med denna önskan om en sådan avtalsmässig reglering, som här med så mycken iver framförts, då skulle man ha gripit in från de kretsar, där man nu har visat detta intresse, och sökt att genom snabb handling — låt mig säga — förekomma en lagstiftning. Det är möjligt, att detta hade gått åtminstone till en tid. Det är ännu mer möjligt, och kanske sannolikt, att man på den vägen hade kunnat från arbetsgivaresidan komma bättre till tals med den stora samhällsklass, som särskilt behöver denna förkortning, angående viktiga enskildheter vid dess genomförande. Och det är icke alldeles uteslutet, att man då, dels kunnat bereda något längre rådrom, dels också kunnat finna ut både en och annan praktisk jämkning i den blivande lagstiftningen, som nu icke kommit att iakttagas. Detta tillfälle är emellertid försummat. Det är använt i rätt tid i Danmark, men det är icke använt här. Och nu, mina herrar, ända sedan i våras, då lagförslaget först framlades, utan att något åtgjordes för att göra lagstiftningen tills vidare överflödig, måste jag anse att det verkligen icke är möjligt, att bara i allmänna ord peka på den fria avtalsformen. Nu är frågan alltför trängande, och nu är lösningen alltför nödvändig inom den närmaste tiden, för att icke säga i nuvarande ögonblick.

I det avseendet skulle jag kunna än en gång lägga kammaren på hjärtat att besinna vad som sker ute i världen runt om oss. Jag skall emellertid söka undvika att gå in på dessa detaljer, så mycket hellre som de berörts förut från statsrådsbänken. Men jag kan icke underlåta att i varje fall direkt förklara att, när man i högerreservationen söker komma ifrån lärdomarna från den övriga världen genom att hänvisa till ett uttalande från lagrådet, så beror detta dels på att ifrågavarande uttalande — det nödgas jag säga även här, liksom jag sagt det i andra kamma-

ren, med all respekt för lagrådet — blivit så konstmässigt sammanfogat, att det alltför lätt vilseleder, och dels på att jag icke heller kan riktigt erkänna, att lagrådets sammanfattning av situationen nu, även om man pressar ordalagen mycket hårt, kan anses vara fullt riktig. Lagrådet har förklarat, att »de stora industriländerna hittills undvikit att fatta beslut om genomförandet för industrien i dess helhet eller på viss tidpunkt av 8-timmarsdag genom därom stiftad lag». Observera förbehållen. Lagrådet faller omdömet endast om »de stora industriländerna», det begränsas till att gälla endast i fråga om införande av åttatimmarsdag »för industrien i dess helhet», det gäller vidare endast bestämmelser, som skola träda i verkställighet »på viss tidpunkt», och slutligen gäller det endast i fråga om införande av åttatimmarsdagen »genom därom stiftad lag». Med alla dessa förbehåll har lagrådet kunnat uttala denna sats — som redan tycks hava blivit missuppfattad och misstolkad så, som om över huvud taget icke utvecklingen i hela världen tagit jättesteg mot 8-timmarsdagen — vare sig nu genom lag eller utan lag. Att dessa jättesteg till åttatimmarsdagen tagits, det är, såsom redan erinrats, fullkomligt styrkt.

Jag skall, som sagt, icke taga upp några detaljer, utan endast draga konklusionen. Den blir till nytta även för diskussionen om det nuvarande läget i Sverige och lämpligheten av att här nu införa en begränsning. Min konklusion är nämligen den, att när en dylik rörelse går över hela världen, då bör man förstå, att den för oss utgör icke blott ett föredöme av en socialpolitisk reformidé, som befinner sig på segertåg genom världen, utan också utgör ett tidstecken, utgör ett uttryck för läget, det psykologiska läget — för att taga upp ett ord från den föregående talarens anförande — i de stora samhällslager det här gäller. Vår svenska arbetarklass kan icke isoleras från de stora europeiska kulturländernas arbetarklasser. Vårt svenska samhälle och dess utveckling kan icke heller isoleras från utvecklingen därute. Har en sådan väldig rörelse verkligen lett fram till så ofantligt betydelsefulla resultat under loppet av några månader, ja, mina herrar, då är det icke möjligt att här sätta sig och försöka resonera så, som om vi bara hade att välja vårt tillfälle nu eller om ett, två eller tre år, när det kan passa oss. Så lättvindigt kan icke en dylik fråga behandlas. Man är ovillkorligen tvungen att också för vårt lands del taga hänsyn till, om frågan är mogen i den allmänna världsuppfattningen och i det allmänna världsläget. Och jag kan icke finna annat, än att just detta styrkes av de fakta jag nyss syftade på.

Herr Reuterskiöld antydde, om jag förstod honom rätt, att detta resonemang skulle betyda, att man betraktade det hela så att säga ur maktsynpunkt, och jag förmodar, att han däri vill inlägga att reformens framförande är helt enkelt framtvingat. På detta uttalande har jag icke anledning svara annat, än att varje statsledning, som i tider sådana som de nuvarande har att svara för en lugn och lycklig utveckling, måste och är pliktig taga hänsyn till huruvida ett krav, framfört med så mycken styrka, icke blott yttre styrka utan även inre styrka, bör tagas upp. Det är icke riktigt, att detta krav

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

av regeringen är framfört på grund av hot eller tryck, men det har framförts på grund av en levande insikt om att allt i vårt eget land och allt i världen omkring oss gör ett dröjsmål riskabelt ur många synpunkter, och icke minst riskabelt just för de näringar, som starkast uttryckt sin oro för reformen. Man må gärna säga, om man vill, att det är en maktfaktor, som kommit med i spelet, men icke i den mening, som herr Reuterskiöld tycktes syfta på. Denna maktfaktor har sin styrka för regeringen i den övertygelse vi vunnit, att hela frågan principiellt och praktiskt hastigt mognat och kräver sin lösning. Alltså, det är icke möjligt att dröja och bara vänta på blivande avtal. Vi få lov att se till, att man gör något just nu. Och då äro vi hänvisade till lagstiftningsformen.

Rörande de skäl, som hava anförts mot en lagstadgad begränsning just nu, skall jag naturligtvis icke ingå på någon detaljdiskussion i den del dessa skäl avse en målning av den nuvarande ekonomiska situationen i Sverige. Det har jag så mycket mindre anledning till, som jag icke kan hjälpa, att de argument som framfördes av den ärade talare, vilken inledde lördagens debatt, synas mig i många avseenden slå över målet. Jag kan alldeles icke godkänna bl. a. de sammanställningar av skattesiffror och inkomstsiffror, som av honom framfördes. Det är exempelvis helt enkelt uteslutet, att det kan finnas någon riktig grund för greve Lagerbjelkes jämförelse mellan en skatt på två millioner och en inkomst på åttahundratusen. En sådan sammanställning måste avse skatter, som utgå för inkomst föregående år, medan inkomsten för följande år har nedgått på grund av förändrade konjunkturer. Men att dylikt kan inträffa, är en företeelse, som funnits i vårt skattesystem sedan gammalt och som icke beror på vårt nuvarande läge, utan helt enkelt därpå, att skatten utgöres under ett senare år än det, för vars inkomst den blivit påförd. Över huvud taget är det icke mycket givande att gå in på en diskussion om detaljer i det ekonomiska läget, även därför att detta verkligen är ytterst svårt att i sin totalitet sammanfatta. Landets regering måste naturligtvis vara den sista att förneka, att en del av vår industri, och icke den obetydligaste därav, kämpar med stora svårigheter. Men det finnes även industrigrenar, som alltjämt reda sig mycket gott. Och det kan icke förbises, att industrien i stort sett under de gångna krigsåren konsoliderats på ett storartat sätt och fått mera rygg att taga på sig de påfrestningar, som reformen skulle komma att innebära.

Men framför allt, mina herrar: om det är så, att i vårt land finnas en del industrigrenar, som verkligen hava betydande svårigheter, tror då någon i denna kammare, att icke motsvarande förhållanden göra sig gällande i hela den rad av länder, som nu under dessa gångna månader hava tagit 8-timmarsdagen? Tro herrarna, att man i Norge, där lagen införts, eller i Danmark, där lagen väntas och där för närvarande avtalsmässig begränsning är införd — att man i dessa länder kunnat undgå att också få känning av de nedgående konjunkturer-na? Tro herrarna, att man i Schweiz, som haft ett så prekärt läge under kristiden, kunnat undgå svårigheter för industrien? Och dock är

även där en lag nu beslutad. Tro herrarna, att i Frankrike, som genomgått detta krig med så fruktansvärda fördelser, icke minst i vissa de viktigaste industridistrikten, man har kunnat underlåta att också tänka på sådana synpunkter — och dock har Frankrike lag om åttatimmarsdag. Eller i Holland, där lagförslag är framlagt, eller i Spanien — om man skall räkna det till industriländerna — som även det hunnit med att antaga normalarbetsdagen? I alla dessa länder hava naturligtvis samma anmärkningar om industriens betryck kunnat göras. Över allt förefinnas stora ekonomiska svårigheter för ögonblicket, särskilt eller icke minst för industrien. Över allt skulle man kunnat säga, att det är en olämplig tidpunkt att införa en begränsning av arbetstiden just nu. Men den har införts ändå. Och varför? Jo, därför att den ekonomiska synpunkten dock icke kan vara *allena* avgörande i sådana frågor. Därföre att, såsom jag tror att jag uttalade redan i våras, man nödgas väga de ekonomiska olägenheterna av ett beslut just nu mot de stora sociala fördelarna eller kanske den sociala nödvändigheten av ett sådant beslut. Nåväl: hava nu alla dessa länder, som jag talat om, och flera därtill, kunnat genomföra reformen, utan att därföre misströsta om sitt ekonomiska liv, då bör också vårt land kunna göra det, så mycket mer som vårt land obestriddligen i jämförelse med flertalet andra stärkt sin ekonomiska ställning högst betydligt under kristiden.

Det finnes för övrigt i detta sammanhang en annan synpunkt, som icke får förglömmas. Om man i vårt land *icke* ginge att reglera arbetstiden genom lag, om man sålunda följde deras råd, som vilja alltjämt hänskjuta frågan till avtalsvägen — vad skulle då bliva följden för de näringslivets grenar, som dessa rådgivare ansett bli så hotade genom en reglering genom lag? Kan någon i denna kammare dölja för sig, att detta skulle giva upphov till en samlad aktion av de stora industriernas arbetarmassor för att genomföra reformer, och att därigenom kunde bildas utgångspunkt för en strid mellan arbetsgivare och arbetare, så allvarsam, att man knappast sett dess make. Måste man icke ändå göra klart för sig, att även ur ekonomisk synpunkt är det avgjort bättre att taga lagen utan en sådan sammandrabbning än att taga den efter en sådan sammandrabbning? Paralleller kunna ju alltid halta och äro aldrig tillräckligt klargörande. Men när det i denna kammare och i medkammaren vid debatten i lördags ofta pekats på Amerikas Förenade stater, kanske det kan vara tillåtet att nämna, att bland huvudstridsfrågorna, eller i varje fall bland huvudpunkterna i den stora aktion, som de amerikanska stålarbetarna inlett, tyckes också vara fråga om genomförandet av begränsad arbetstid; uppgifterna växla endast om hur denna begränsning skulle sättas, om den skulle sättas till åtta timmar eller gå lägre. Där har man sålunda i det landet råkat i den våldsammaste strid, bland annat — jag säger icke uteslutande — för att få till stånd reglering av arbetstiden. Och om 600.000 stålarbetare nu strejka i Amerika, skulle det vara något uppmuntrande exempel för att på liknande sätt behandla arbetstidsfrågan i Sverige? Det hemställer jag till herrarna att själva bedöma.

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Vad jag nu erinrat har också en mycket stor betydelse med hänsyn till de starka påståenden om att lagens antagande skulle förstöra vår konkurrenskraft med de tävlande industriländerna, som kommit fram under debatten. Denna anmärkning försvagas, för att icke säga elimineras bort, av det faktum, att konkurrenterna själva få lov att vara med om samma begränsning. Det är bl. a. tydligt, att den vägen kommer man att gå i England, vare sig vi nu räkna med ett snabbt antagande av det engelska lagförslaget eller icke. Jag tror att min kollega på regeringsbanken i lördags nämnde en siffra om det antal engelska arbetare, som under de sista månaderna nått fram till åttatimmarsdagen — det uppges till icke mindre än 6 1/2 miljoner arbetare. Detta visar väl, vilken oerhört stark grund det där framlagda lagförslaget har att bygga på. Med hänsyn härtill bör man hava anledning antaga, att lagförslaget har stora utsikter att gå igenom. I alla händelser är uppenbarligen en faktisk reglering på väg att genomföras i England.

Alltså: är det så att alla dessa länder kunna taga detta steg nu, och är det så, att dessa länder kunna övervinna de ekonomiska bekymren, då böra väl även vi här i Sverige kunna göra det just nu, när även ur synpunkten av reformens psykologiska verkan tidsläget kräver detta av oss. Ett dröjsmål eller ett undanskjutande skulle leda till att denna fråga utsatte oss för alldeles överskådliga konsekvenser. Nu är den behagliga tiden ur världspolitisk och ur psykologisk synpunkt, om den också kan vara nog så obehaglig i ekonomiskt avseende för vissa av dem, som få att göra med tillämpningen.

Jag har med detta redan berört ett av de argument, som av herr Wohlin framfördes, då han förklarade sig »med ledsnad» icke kunna vara med om reformen. Han fäste sig särskilt vid att man i industriländerna rustade sig till en stark konkurrens. Där pågå, menade han, de intensivaste förberedelser för att föra ut på världsmarknaden vederbörande industriens varor. Svaret är redan givet: när dessa länder, såsom påpekats, i de flesta fall i sak hava hunnit fram till det steg vi nu föreslå att Sverige skall taga, då är deras företrädare beträffande konkurrensen eliminerat. Men väl kunna vi räkna oss till godo det företrädare vi hava däri, att vi hava gått igenom krisen utan att indragas i kriget, med en näringsekonomi och med statsfinanser, som icke blivit så i grund förstörda som fallet är i flertalet av de med oss konkurrerande industriländerna.

Härmed tror jag mig hava givit goda skäl icke blott för att lagen principiellt kan försvaras, utan också för att tidpunkten, om den också kan bjuda på olägenheter, i alla fall är sådan, att lagen kan och bör nu genomföras. Jag skall efter detta endast helt kort upptaga ett par särskilda punkter rörande lagens verkan och tillämpning, som i debatten spelat en viss roll.

Man har velat göra gällande, att denna lag skulle draga med sig en del farliga konsekvenser för jordbruket, och som skäl för avslag från bonderepresentanternas sida hörde man bland annat detta. Jag måste häremot säga, att det dock väl får anses vara

en fullständigt förfelad ståndpunkt att hävda, att därför att en reform, som rör en stor samhällsklass, icke tilltalar en annan samhällsklass, därför att denna andra samhällsklass för sig befarar vissa konsekvenser, därför skulle reformen avvisas. Sådana argument äro ohållbara, och de hava icke heller vid föregående tillfällen då sociala frågor stått inför avgörande, kunnat tränga igenom. Det är ju klart, att, om en reform i och för sig erkännes såsom behöfvlig och berättigad för den samhällsklass den gäller, bör den genomföras. Den svenska jordbrukareklassen bör icke och kan icke sätta upp sina speciella intressen mot en reform, som rör andra. Jag vill för övrigt på det bestämdaste bestrida, att det skulle vara så, att denna lagstiftning, sådan den nu framlagts, skulle ovillkorligen behöva eller ens kunna konsekvent överföras på jordbruket. Jordbruket och dess binärningar äro i lagen undantagna och det icke bara för att lugna jordbrukarna för tillfället, såsom man tillåtit sig att antyda, utan därför att enligt min och andras mening jordbrukets arbetsförhållanden äro så väsentligt annorlunda, att de icke kunna regleras genom en *sådan* lagstiftning, som det här är fråga om. Att åter jordbrukets arbetsförhållanden i alla händelser i sinom tid torde komma upp till debatt, är ingen överraskning för någon i denna kammare, eftersom även denna kammare i våras var med om att besluta en skrivelse till Kungl. Maj:t, i vilken man uttalade önskan, att jordbruksarbetarnas levnadsförhållanden skulle upptagas till undersökning. Låt vara att i detta beslut icke talas särskilt om arbetstiden, så är det ju klart, att även den icke kan undgå att beröras, när man verkställer en sådan undersökning. Den undersökningen skall naturligtvis företagas efter de särskilda yrkesvillkor, som gälla för jordbruket, och den bör sålunda icke prejudicieras av den avfattning lagen för industriarbetarnas del nu fått. För övrigt vill jag säga, att min övertygelse är, att den svenska jordbruksnäringen reellt har en så utomordentligt betydelsefull ställning i vårt samhälle, att den icke behöver frukta för att dess intressen skola skjutas åt sidan. Och jag erinrar om att man redan nu funnit sig nödsakad att på avtalsvägen gå till reglering av arbetsförhållandena efter andra former än den gamla patriarkaliska även inom den näringsgrenen, utan att detta befunnits innebära någonting ödesdigert för jordbruksnäringens bedrivande.

En annan anmärkning har gjorts av herr von Sydow, och jag kan ej förbigå den, ehuru denne talare icke är här närvarande nu. Den gick ut på, att de tillägg, som utskottet gjort till lagens bestämmelser, och varigenom från den undantages rörelse på landsbygden och i mindre samhällen, som ej sysselsätter flera än fyra arbetare, att det tillägget skulle vara av ondo. Jag nödgas förklara, att det är mig ofattligt, hur en så betydande representant kan framföra ett sådant argument, om det icke skulle vara därför, att han rentav motsätter sig sådana bestämmelser, som kunna verka förmildrande och utjämnande i fråga om lagens tillämpning. Det är väl dock tydligt, att här bakom ligger den uppfattningen, att lagen egentligen är avsedd för större företag och för företag

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.

(Forts.)

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

på sådana orter, där en mera utvecklad arbetareorganisation förekommer. Därför har man undantagit små företag i landsorten och i de små samhällena. För min personliga del är jag mycket tillfredsställd med detta tillägg, som utskottet gjort och som jag anser vara synnerligen förmånligt. Någon fara för hantverkets utveckling, så som herr Sydow ville låta påskina, kan jag icke finna ligga i detta undantag, då vi nämligen få utgå från, att när ett hantverk utvecklat sig till större förhållanden, med ett större antal arbetare, då följer organisationen med, och då kommer det ändå, vare sig sådana företag läggas under lagen eller icke, att bli ganska naturligt, att de organiserade arbetarna kräva samma arbetstid, som återfinnes i andra större företag.

Herr von Sydow gjorde vidare anmärkning mot den nya lydelse, som propositionen och utskottets förslag givit åt den grundläggande § 4. Han ville göra gällande, att den paragrafen kommer att uppmuntra till, att endast åtta timmar skulle bli arbetstiden under veckans fem första dagar, och när man så ville behålla fem timmar på lördagen, så bleve resultatet 45 i stället för 48 timmars arbetsvecka. Mot detta skall jag tillåta mig påpeka, att paragrafen är uttryckligen så skriven, att gränsen är satt till åtta timmar av dygnet *eller* fyrtyoåtta timmar i veckan, och att de åtta timmarna av dygnet sålunda endast gälla för det osannolika fall, att man vill komma överens om att arbeta på lördagen lika länge som på veckans andra dagar. I paragrafens fortsättning är ju för övrigt klart utsagt, att man kan, om man icke överskrider 48 timmar i veckan, utsträcka arbetstiden för de fem första söckendagarna till 8 1/2 timmar. För min del vill jag göra gällande, att det är både oklokt och oberättigat att här söka från motståndarhåll lägga in en sådan tolkning av denna bestämmelse, att den skulle kunna leda till att arbetstiden bleve åtta timmar under de fem första veckodagarna. Det kan endast tjäna till att provocera en rörelse, som jag förmodar, att de ärade talarna själva icke skulle vilja se framförd.

Härmed har jag tillräckligt berört de enskilda punkterna utav lagen, i den mån de hava kommit under debatt. Andra detaljer äro knappast så betydelsefulla, att de påkalla något omnämmande från min sida. Jag har endast ett par korta anmärkningar att tillägga.

Den första, att jag anser det oberättigat att påstå, att denna lag skulle vara alltför stel, alltför schablonmässig för att kunna någorlunda anpassas efter växlande förhållanden. Lagen är dock skriven med en serie bestämda undantag och med en serie eventuella undantag, i vilka stadgas bemyndigande för arbetsrådet och Kungl. Maj:t att jämka efter förefallande behov ur olika synpunkter. Jag tror mig kunna säga, att i det avseendet kan denna lag mäta sig med de lagar och de lagförslag, som vi känna från andra länder — den är i det väsentliga icke mera sträng än dessa lagar, kanske snarare tvärtom! Att sedan, när det gäller tillämpningen, den allra största omsorg från arbetsrådets och Kungl. Maj:ts sida

måste nedläggas på en förnuftig tillämpning av lagen, bör ligga i sakens natur, och jag känner mig ju också övertygad att så kommer att ske. Under sådana förhållanden vågar jag uttala den förmodan, att även om denna lags verkningar komma att bli genomgripande nog på många områden, kommer den dock på intet sätt att medföra en sådan verklig välvning, som man tycks föreställa sig. Och jag vill uttala den förhoppningen och den förväntan, att övergången skall kunna ske vida mjukare och med betydligt mindre svårighet, än man nu på förhand föreställer sig.

Det har alltid varit så, när man antagit djupt genomgripande lagförslag vare sig på det sociala området eller på ett annat, att motståndarna och de betänksamma för sig målat upp följderna i grella färger. Jag för min del förstår mycket väl, att man på många håll med en viss undran ser på en lagstiftning av denna typ, som ju hittills varit för Sverige okänd. Men det är också en gammal erfarenhet, att när genomgripande lagar träda ut i livet, har detta liv i samhället en förunderlig spänstighet och anpassningsförmåga, som man icke kunnat på förhand riktigt värdesätta. Om vårt samhälle är sunt och livsdugligt, kommer det att växa i de nya lagbestämmelserna utan större slitning; man kommer att finna sig till rätta i det nya läget; man kommer att kunna arbeta även under dessa nya lagbestämmelser med all säkerhet på sådant sätt, att Sveriges näringsliv ingalunda tar skada. Och i längden, med hänsyn särskilt till de faror, som skulle komma, om vi icke nu finge en sådan lagstiftning — i längden tror jag man kan säga, att vårt näringsliv kommer att hava fördel i stället för olägenheter av lagen. I den bestämda förhoppningen att så skall ske och att således den stora sociala reform som här föreligger till genomförande för samhället i dess helhet och även för dess ekonomiska liv skall visa sig lända icke till nackdel utan tvärtom till stabilisering — i denna förhoppning, herr talman, hoppas jag denna gång på ett bifall till utskottets förslag.

Greve Lagerbjelke: Herr vice talman! Jag har begärt ordet för att göra ett par förtydligande med anledning av mitt anförande i lördags.

Jag anförde då vissa skattesiffror för ett större bolag i Stockholm. Med anledning av en talarers på Göteborgsbanken förfrågan vill jag meddela, att detta bolag är ett gammalt bolag och att de siffror angående skatterna, som jag anförde, rörde bolagets sammanlagda skatter av alla slag. Jag nämnde, att detta bolags skatter för ett visst år, det var för övrigt för år 1917, uppgått till 89,8 procent av bolagets vinst. Jag avsåg därmed, vilket även torde framgå av sammanhanget 89,8 procent av bolagets vid årets slut till förfogande stående vinst, varvid skatterna avdragits. Då denna procentsats ej giver någon föreställning om skattetrycket under flera år, vill jag meddela, att procentsatsen av de sammanlagda skatterna utgjorde efter samma beräkningsgrund för år 1918 80,2 %. För de två föregående åren utgjorde de 51,7 och 47,1 %.

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Med anledning av en talares på Malmöbanken anförda statistik vill jag fästa uppmärksamheten på, att denna till stor del rörde sig på grundvalen av 1917 års siffror. Sedan har dock arbetarnas avlöningar som bekant varit stadda i ständigt stegring.

Jag kan ej heller underlåta att med ett par ord bemöta samme talares yttrande angående kolgruvarbetarna i England. Han anförde, att den nedsatta arbetsintensiteten i kolgruvorna berodde på att de engelska arbetarna, enligt vad de förklarar, icke ville arbeta till förmån för kapitalet. Det kan då vara intressant att, efter en uppgift i en tidning, här anföras, att försäljningspriset på kol i England år 1913 utgjorde 11 sh. per ton och år, 1919 29 sh. 2 $\frac{1}{2}$ d. Av det sista beloppet utgjorde gruvägarnas förtjänst och betalning för gruvsäkerheterna cirka 2 sh., medan arbetslönen från 1913—1919 stigit med 15 sh. per ton eller från 6 sh. 10 d. till 21 sh. 10 d. Jag måste säga, att denna situation på den engelska kolmarknaden måste giva ett värdefullt material, när man söker bedöma spörsmålet, i vilken grad arbetarna i hela världen kunna vänta att få sin ställning förbättrad genom att lägga beslag på arbetsgivarnas förtjänst.

Jag yttrade mig vidare i fråga om statsbanechefen. Enligt referat i pressen, skulle jag ha yttrat, att chefen för statens järnvägar offentligen uttalat, att 8-timmarsdagens införande för statens järnvägs skulle medföra en katastrof. Jag hänvisar endast till en i pressen intagen uppgift i detta hänseende. Detta återfinnes i en intervju, för vars riktiga återgivande av statsbanechefens ord jag naturligtvis icke kan ansvara. Jag antog, såsom torde framgå av mitt yttrande i lördags, att därmed avsågs ett strikt genomförande av 8 timmars arbetstid per dag räknat, sålunda icke för vecka eller månad. Då jag ingalunda för min del vill på något sätt giva en skev föreställning om statsbanechefens uppfattning i denna viktiga arbetarfråga, vill jag gärna tillmötesgå hans önskan att nu lämna upplysning om hans ställning i densamma, så mycket mer som herr Winberg byggde åtskilliga uttalanden på detta mitt yttrande i lördags. Statsbanechefen har förklarar, att han varken kunnat eller velat fälla det yttrande, som tillagts honom, och detta så mycket mindre som han personligen är en varm anhängare av 8 timmars arbetsdagen. Han förklarade vidare, att vid statens järnvägar 8 timmarsdagen eller kanske rättare 58-timmarsveckan redan är införd för de egentliga arbetarkategorierna. Vad driftpersonalen beträffar kan man med hänsyn till järnvägstjänstens natur icke tänka sig en bestämd daglig tjänstgöringstid. Ehuru tjänstgöringen för driftpersonalen under de senare åren undergått omfattande regleringar, måste man dock tänka sig en viss återverkan av den lagstadgade 8-timmarsdagen, varvid lagens 48-timmarstal bör kunna läggas till grund. Genomsnittet av den verkliga arbetstiden, som kan uttagas av driftpersonalen, bliver utan tvivel något större än strikt efter talet 8 timmar per dag, men kan det näppeligen uppkomma någon avsevärd skillnad.

Jag finner härav, att 8-timmarsdagen vid statens järnvägar blivit genomförd i större utsträckning, än jag och jag tror även allmänheten föreställt sig; och kan jag icke finna annat, än att detta genomförande

har haft sin del i det dåliga driftresultatet vid statens järnvägar. Jag vill också här ha uttalat, att man under nuvarande förhållanden knappast kan hoppas på bättre driftresultat, än att kostnaderna skola bliva betäckta. Härvidlag får man räkna med, att ingen ränta erhålles av det i statens järnvägar nedlagda kapitalet, för närvarande i runt tal 1 miljard kronor. Man måste även taga i betraktande, att från statens järnvägar icke utgå de skatter, som skulle hava utgått, därest järnvägarna varit ett privat företag.

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning
(Forts.)*

Vad beträffar den stora föreliggande frågan, vill jag självfallet, då jag redan i lördags tog kammarens tid i anspråk, icke nu göra något längre uttalande. Jag vill dock med anledning av hans excellens statsministerns yttrande göra några anmärkningar. Min principiella ställning till den stora frågan är, såsom hans excellens statsministern redan anmärkt, klar men jag kan icke finna annat än att en social reform icke bör genomföras, utan att de ekonomiska förutsättningarna för dess genomförande finnas. Detta anser jag för min del f. n. icke vara fallet; och jag har under den långa debatten icke funnit, att uttalandena därunder varit ägnade att rubba min uppfattning i detta avseende. Det är nog så, att hela näringslivet för närvarande befinner sig i en synnerlig spänd situation, som icke tål vid ytterligare belastning; och ingen har här förnekat, att 8-fimmarsdagen kommer att medföra en sådan belastning. Företagen kunna helt enkelt icke bära de utgifter, som lagens antagande skulle medföra, utan de allra största svårigheter. Denna lag är avsedd att införas för kroppsarbeternas skull; men dessa förutsätta som en avgjord sak, att de under den förminskade arbetstiden få bibehålla sina avlöningar oavkortade. Detta är enligt mitt förmenande omöjligt; och denna sida av saken har, såvitt jag vet icke framhållits för arbetarna. Jag kan ej heller frångå den synpunkt, som för mig alltid gör sig gällande vid bedömande av stora frågor, det är, huru det kommer att inverka på statens ställning såsom skattekrävare och låntagare. Enligt min uppfattning i detta avseende måste följderna bliva betänkliga, Det är ju så, att vårt skatteväsende i det väsentliga är lagt på de högre inkomsterna, degrassivt nedåt och progressivt uppåt; och det synes mig icke rådligt att under nuvarande prekära förhållanden genom åtgärder från statens sida laga, att de stora inkomsterna försämräs.

Jag får, herr vice talman, vidhålla mitt yrkande om avslag.

Herr Wohlin: Det förestående beslutet är alltför allvarligt för att jag skall upptaga tiden med att ingå i någon utförligare replikväxling med föregående talare. Jag vill endast säga, att när herr Nilsson i Malmö förklarade, att yrkande om avslag på föreliggande lag från representanternas för bondegrupperna innebure, att bondeklassen leddes »baklänges», så vittnar nog detta om sanningen av den gamla filosofiska satsen, att tid och rum äro åskådningar och icke begrepp, och den gamle Kant skulle, om han hade hört herr Nilssons yttrande, hava kunnat tillägga, att det understundom kan vara ganska underliga åskådningar. Jag vill ej heller närmare bemöta herr von Koch i vilken jag alltid sett en av de mest sympatiska

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

representanterna för det socialpolitiska arbetet i vårt land, liksom jag anser att det liberala partiet i Sverige har haft den största förtjänsten av detta arbete under de gångna årtiondena. Men det resultat, som vunnits av detta arbete, har endast kunnat vinnas därigenom att det svenska näringslivets målsmän samtidigt nedlagt ett intensivt och fruktbarande arbete på att skapa det ekonomiska underlaget för våra sociala välfärdsinrättningar, och för detta produktiva arbete hava denna lags förespråkare enligt min uppfattning icke haft ögonen tillräckligt öppna. Det är nog så, såsom herr von Koch sade, att när det gäller att förbättra industriarbetarnas villkor, så är hjärtat med, även hos oss, som äro förslaget motståndare. Men för att en social fråga skall kunna lyckligt lösas, fordras jämväl, att förståndet är med samt att hjärtat och förståndet gå ihop och icke isär. Beträffande en ärad talares på Göteborgsbanken föredrag på morgonen torde ej anses taktlöst om jag anmärker, att jag upprepade gånger hört talas om de »professorsföreläsningar», som jag skulle hålla här i kammaren, men att jag undrar om icke den anmärkningen med mera fog skulle kunna riktas mot denne ärade talare. De nationalekonomiska funderingar och statistiska siffror i massa, som han presenterade, giva mig därtill anledning att reflektera över min egen vetenskaps grundregel, nämligen att innan man använder siffror, så bör man framför allt kritiskt granska det sätt, varpå dessa kommit till. Talaren rörde sig bl. a. med några siffror från staden Lund, som han grundade på utdrag av taxeringslängderna och som enligt hans mening skulle tillmätas större vitsord om arbetslönernas förändringar än socialstyrelsens utredningar och material. Jag tror, att var och en, som hörde dessa siffror, förstår, att vad fack denne framstående talare än har, så höra icke nationalekonomi och statistik till hans fack.

Jag är emellertid egentligen uppkallad av herr statsministerns yttrande, att det är en förfelad ståndpunkt att motsätta sig denna reform, därför att den icke smakar en stor samhällsklass, nämligen Sveriges lantbefolkning. Herr statsministern har härigenom indirekt erkänt, att den svenska lantbefolkningen praktiskt taget står enig emot denna reform. Han anförde vidare, att jordbrukarnas samhällsklass icke borde sätta sina speciella intressen emot denna lag, och han bestred, att lagen i den form den nu föreslås får några konsekvenser för jordbruket. Jag vill då erinra om, att utskottet på sid. 35 i utlåtandet förklarar att frågan om lagstadgad reglering av lantarbetarnas arbetstid förr eller senare kommer att påkalla statsmakternas ingripande, och de socialdemokratiska utskottsledamöterna hemställa uttryckligen, att utredningen av frågan rörande begränsning av lantarbetarnas arbetstid måtte påskyndas, så att förslag i frågan må så snart som möjligt föreläggas riksdagen. Jag tillåter mig då hemställa till eftertanke huru en reglering av lantarbetarnas arbetstids förhållanden skulle kunna tänkas genomförd. Den skulle naturligtvis icke bli en lag om 48 timmars arbetsvecka, det säger sunda förnuftet, men den måste ha det innehåll, att arbetet i jordbruket icke skulle under vissa tider av året eller åtminstone under

året i dess helhet överstiga en viss gräns. Konsekvensen av en dylik reglering blev först, att hundratusentals av vårt lands jordbrukare, varav de flesta nu sakna all bokföring skulle liksom de stora industriföretagen tvingas till att föra en minutiös bokföring över sina arbetarförhållanden. En jordbrukare t. ex. uppe i Sveriges norra skogsbygder skulle, vidare om han ville utföra ett nyodlings- eller utdikningsarbete, först kunna taga itu med detta sedan han korresponderat med ett arbetsråd för jordbruket eller någon annan myndighet, som skulle bestämma, att han finge för det arbetet använda så och så mycket arbetskraft men icke mera. Resultatet av en dylik lagstiftning bleve en fruktansvärd byråkratisering av jordbrukets arbetsförhållanden i framtiden, alltså i viss mån, såsom det sagts, en industrialisering av hela vårt svenska jordbruk. Vad som för mig är djupast bestämmande, då jag med tanke på jordbruket motsätter mig den föreliggande lagen, är att den gamla svenska frihetskänslan därav stötes och att jag anser, att denna frihetskänsla har så stort nationellt värde att den måste tagas med i räkningen vid beslutets fattande.

Slutligen vill jag endast bemärka det egendomliga förhållandet, att under den långa debatt, som nu under två förmiddagar förts i detta ämne, ingen av de ärade representanterna för det praktiska jordbruket inom det liberala partiet har uttalat sig. Jag vill för övrigt redan uttala min förvåning över, att man i förteckningen över andra särskilda utskottets medlemmar och suppleanter från denna kammare endast finner en enda sådan praktisk jordbrukare inom det liberala partiet. Och jag vill nu till honom, nämligen herr Juhlin i Hagbyberga, ställa den uppmaningen, att han ville för oss angiva de skäl, som varit bestämmande för hans ståndpunkt i den föreliggande frågan, den må vara den ena eller den andra. Jag vill rikta samma fråga till andra jordbrukare inom det liberala partiet, icke minst till min ärade vän herr Ingeström på Värmlandsbänken, med det glada anletet, som dock i dag icke är som vanligt. Det gäller här en av vårt lands nuvarande största frågor, och jag är övertygad om, att kammaren med stor uppmärksamhet skall åhöra de liberala jordbrukarnas anföranden, på vilka vi alltså vänta. Skulle denna vädjan emot förmodan icke få något svar, beror det väl därpå, att dessa ärade representanter anse tiden vara långt framskriden om icke för kammaren så för dem själva.

Herr Pers: Herr talman! Jag har begärt ordet med anledning av ett par uttalanden som jag i lördags hörde både i första och i andra kammaren, att den liberala opinionen icke skulle stå bakom regeringen och bakom förevarande lagförslag. Detta tal hava vi nu också senast hört pregnant framföras av herr Wohlin. Han har särskilt bett att få fram de liberala jordbrukarna att yttra sig i denna fråga. Jag kan naturligtvis icke göra pretention på att tala å deras vägnar, men jag har dock, även jag, en stor del av mitt liv ägnat mig åt jordbruket och sedermera följt dess förhållanden med

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

största uppmärksamhet. Därför ber jag nu att för min del få säga några ord i denna fråga.

Jag vill då först erinra högern om en sak, nämligen hurusom högern i försvarsfrågan räknat sig till heder att leda opinionen samt att till och med gå fram emot opinionen. Ja, det är otaliga gånger man fått höra ett med hån blandat tal om avlyssnande av opinionen, och även det talet har klungit emot oss här i dag såsom någonting föraktligt. Varför skulle icke liberalerna i regeringen och i riksdagen kunna få handla i denna sak, även om opinionen ute i landet ej skulle lämna dem det enhälliga stöd, som högern nu framför allt ropar på?

Jag lämnar osagt hur opinionen ställer sig, men för mig, och jag tror det är så för många av oss, förhåller det sig så, att vi anse detta vara en rättfärdig sak, som länder till landets bästa, och vi få reda oss med opinionen så som vi bäst kunna. Det har hotats med att nästa val skulle giva majoritet emot lagen. Ja, lagen antages ju på några år, och den får revideras. Vi få se hur det ställer sig med den saken. Det brukar dock vara så med en sak som i och för sig är god, att opinionen kan läggas till rätta, att opinionen kan övertygas om att en lag är god och riktig.

Nu invänder man att det ej kan vara riktigt med en lag som inskränker rätten till arbete; man bör i stället stifta lagar som ålägga människorna arbetsplikt. Det är att helt och hållet vrida saken på sidan om vad som är det riktiga. Det är icke fråga om att minska arbetet, det är fråga om att organisera arbetet bättre. Det är fråga om att hushålla med den mänskliga arbetskraften, så att människorna kunna bibehållas vid styrka och hälsa, att deras intelligens kan höjas, så att på det sättet en större rikedom kan tillföras nationen. Lagen kommer att giva en uppfordran till arbetsgivare, till arbetsledare och till arbetare att organisera arbetet så, att en bättre, en större arbetsprodukt kan utvinnas. Jag tror, såsom det också är uttalat här, att den uppfordran skall vinna anklång och att lagen skall hava en sådan verkan.

Vad jordbruket beträffar, vill jag erinra om, såsom det också här är medgivet, att det icke är en ny väg vi här äro inne på. Jag erinrar mig i detta sammanhang livligt ett uttalande av min far, som var byggnadsarbetare, såsom dalkarlar hava varit och äro i tusental, när de sökt sitt bröd ute i landet. Då var lantarbetarnas arbetstid ute i vårt land 13 timmar, men dalkarlarna i byggnadsarbete hade 10 timmar. Han sade mig, att på de 13 timmarna utträttades vida mindre till följd av den långa arbetstiden än vad de byggnadsarbetande dalkarlarna kunde uträtta på de 10 timmarna, ty det senare var en arbetstid som bättre svarade mot den mänskliga konstitutionen än den arbetstid som lantarbetarna då hade.

Sedan dess har lantarbetarnas arbetstid minskats, och under den tid jag har varit svsselsatt i jordbruksarbete och varit arbetsledare har arbetstiden minskats undan för undan. Jag är alldeles övertygad om att ingen jordbrukare här skall kunna bestrida att det nu med 9 1/2 timmars arbetstid för jordbruksarbetarna uträttas mera och

att jorden brukas mera intensivt än på den tid arbetstiden var 12—13 timmar. Jag tror icke det är någonting så alldeles oöverkomligt att jordbruket skall kunna reda sig med en arbetstid på 9—9 1/2 timmar eller någonting sadant. Vi få nämligen taga i beräkning att om en reglering skall ske, så har man även att beakta det förhållande att vinterns mörker gör att arbetet då icke kan pågå under 8 timmar.

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning
(Forts.)*

Under lagförslagets behandling har alldeles särskild hänsyn tagits till jordbrukets behov. Till en början innehöll den kungliga propositionen undantag för särskilda arbetsföretag, som sysselsatte ett mindre antal arbetare såsom hus- och vägbyggnader, dikning m. m. Men så framställdes krav på att de smärre företagen på landsbygden, som betjänade jordbruket, borde undantagas från lagen. Vi höva särskilt smeder, vagnmakare, mjölnare och mindre sågverk, och dessa kunde icke gå in i lagen. Detta har införts i lagen, fastän man icke har ansett det vara nödvändigt att specificera det, utan man har satt gränsen till 4 arbetare. Detta har betecknats såsom försämring både från högerhåll och det vänsterhåll som står längst till vänster. Men jag tror att ingen som betraktar den saken närmare kan förneka, att det är en väsentlig förbättring. Med avseende å företag med ett så litet arbetarantal förhåller det sig ofa så, att arbetarna äro i husbondens kost, och det skulle vara orimligt att låta lagen gå ut även över dessa.

Jag har velat göra dessa anmärkningar och jag är övertygad om att lagen skall bliva till gagn och till nytta. Här har urgerats att man skulle låta den enskilda överenskommelser reglera dessa förhållanden. Ja, men som det här har uttalats, är icke tiden sådan, att det medgives. Vi hava i ke här närvarande den representant för arbetsgivarintressena, som har varit den mest franträdande, men jag har ofta tänkt på hur litet han dock måst uppskatta de svårigheter som arbetsgivarna hava ifråga om överenskommelserna på arbetsområdet. När det redan nu är så stora svårigheter, vad skulle det icke bliva, om riksdagen nu avslöge denna lag! Jag vågar icke hoppas att det skall inträda lugna arbetsförhållanden: svårigheter komma alltid att finnas. Det är dock en väsentlig skillnad om riksdagen nu avslår den här lagen och den bitterhet skulle inträda i sinnen, som därav bleve följden. Jag tror också att vår arbetarklass skall uppskatta vad riksdagen gör och att man skall på alla håll söka göra det mesta möjliga av dessa förhållanden under den tid som kommer.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Reuterskiöld: Herr greve och talman! Hans excellens herr statsministern har i sitt anförande förklarar, att i två punkter han icke riktigt kunnat penetrera, vad min avsikt varit med uttalanden jag gjorde i lördags. Den ena punkten, i vilken han icke kom till klarhet, var den, att jag sagt, att om jag vore övertygad därom, att de farhågor, som uttalats rörande vår svenska industri,

Första kammarens protokoll vid urtima riksdagen 1919. Nr 8. 3

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

avsåge endast storindustrien och kunde förverkligas endast med avseende å storindustrien, så skulle jag rösta för förslaget.

Det må tillåtas mig att lämna ett litet förklarande ord till denna, som jag då kallade den, paradox. Jag menade därmed två saker. Vore jag övertygad om att denna lagstiftning — hans excellens betonade verkligen, vad som icke alltid betonats i debatten, att det gäller icke frågan om arbetstiden i och för sig, utan en lagstiftning angående arbetstiden — vore jag övertygad om att en sådan lagstiftning uteslutande komme att reglera ett förhållande mellan storindustrien och dess arbetare, vore jag vidare övertygad om att en sådan lagstiftning på detta område, begränsad och utan andra följder, skulle medföra sådana risker, som nu har uttalats, för storindustrien, men det oaktat industriens arbetare begärde den lagstiftningen, då skulle jag rösta för den. Ett sådant krav från arbetarehåll kunde nämligen under dylika förhållanden icke beecknas annorlunda än som ett den svagares anspråk på statens hjälp.

Det andra jag avsåg att yttra var, att om en sådan lagstiftning, begränsad till dessa förhållanden skulle sådana följder därest den genomfördes, för industrien såsom storindustri, men icke för andra, så skulle jag också kunna rösta för förslaget, däriör att jag anser, att denna storindustri är en makt, som i vårt samhälle, stödd på penningkapitalet — såsom jag också uttalade — blivit en övermakt. Och vad som kan bidra till att i någon mån åtminstone beskära den makten, dess inflytande på samhället i dess helhet, finner jag vara i samhällets intresse.

Den andra punkt, där hans excellens herr stat ministern också uttalade en tvekan om vad mina ord innebure, rörde ett yttrande angående maktviljan att genomföra detta förslag. Hans excellens tolkade det så, att det möjligen från min sida kunde hava avsetts, att regeringen böjt sig för ett hot, och hans excellens förklarade, att detta alldeles icke vore fallet, utan att förslagets framläggande vore ett uttryck för en levande insikt om behovet, närmare utvecklat en levande insikt om att även i händelse de ekonomiska förhållandena ställde sig emot lagens införande, så finge icke avgörande vikt tillmätas dessa, utan de ekonomiska förhållandenas svårighet kunde uppvägas av den sociala nödvändigheten. För min del har jag aldrig ett ögonblick betvivlat, att regeringen hör, då den framlagt sitt förslag, letts och uteslutande litets av en enligt dess mening levande insikt om behovet av lagen. Men vad jag med detta yttrande närmast avsåg, var att jag icke var lika fullt övertygad, att det parti, eller rättare sagt den halva styrkan, på vilken regeringen stöder sig, besjälades av samma levande insikt, utan att denna regering, som har två stöd i riksdagen, endast hos det ena stödet kunde lita på en sådan levande insikt, som besjälade denna regering själv, under det att den andra hälften snarare tvangs med därpå under ett visst hot.

Jag bestyrkes i riktigheten av denna uppfattning genom hans excellens statsministerns egna ord. Hans excellens behagade nämligen också säga: om man icke lagstiftar nu, när lagstiftning kräves,

vad blir följden? Följden förklarade han så, att han frågade: kan någon i denna kammare dölja för sig, att följden skulle bli en samlad aktion av Sveriges arbetarmassor? Det skulle, om jag får tolka det, bli en strid på liv och död, en strid på kniven, därest lagstiftningen icke genomfördes. Vad jag menar är, att om ett sådant argument anfördes i samma andredrag, så kan det väl anses vara avsett att verka på den hälft av regeringsblockets stöd i riksdagen, som icke besjålas av en levande insikt om den sociala nödvändigheten av att genomföra denna lagstiftning.

En ärad talare i lördags på Malmöbanken riktade mot mig den invändningen, att jag kanske vore en väl verklighetsfrämmande spåman. Om det kan kallas att vara en spåman, därest man under en fast förtröstan och i en på fast förtröstan grundad förhoppning uttalar sig om vad man tror skall komma, lämnar jag åt var och en att bedöma. Men vad det verklighetsfrämmande momentet beträffar, nödgas jag för min del tvärtom säga, att om här någon är verklighetsfrämmande, så är det snarast den ärade talaren på Malmöbanken själv och hans liberala sekundanter. Vad är det som kan betecknas som verklighetsfrämmande om icke det tal, som den ärade representanten på Malmöbanken hade, då han trodde, att Sveriges lantmän över huvud taget läte leda sig, och än mera då han trodde — att de läte leda sig baklänges? Man skall bra litet känna Sveriges lantmannaklass, om man tror, att den icke över huvud reagerar mot varje försök från annan sida till att taga ledningen över densamma.

Och vad är mera verklighetsfrämmande än när man, såsom även hans excellens gjort, pekar på följden av lagens förkastande och säger: då kommer en samlad aktion av Sveriges arbetarmassor? — Ja, det kan hända att den uppfattningen grundar sig på någonting, som den ärade representanten på Örebrobanken också uttalade i lördags. Han var mera lyhörd för de internationella strömkantringarna, men han hade föga sinne för de nationella. Hans hörsel var icke skarp nog, så att han ännu märkt någonting av en liberal strömkantring — och den siste talare, som hade ordet, hade uppenbarligen icke heller känning av en sådan strömkantring.

Men däremot från alla dem, som talat för lagsförslaget, har man haft mycket skarpt öra för de internationella meningarna. Man överflyttar på vårt land vad som händer och sker ute i världen, alldeles förglömande, att vårt land icke är ett sådant industriland som dessa främmande länder. Man förglömmar, att förutsättningarna här icke alls äro desamma, och man glömmar, att om också Sveriges arbetarmassor vill samla sig till aktion, skulle de i Sverige icke våga, därför att mot deras massa står en samlad annan och starkare massa av Sveriges gamla bönder och bergarbefolkning.

Den ärade representanten på Örebrobanken frågade också i lördags — och jag skall bara taga upp den frågan med ett par ord — varför har icke högern, varför hava icke motståndarna till denna lag begagnat tillfället och gjort förbättringar i förslaget? — Jag vill svara med en motfråga: är det någon av kammarens ledamöter, som av de erfarenheter, vilka gjorts under denna korta urtima riksdag,

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Förta.)

fått anledning antaga, att ett sådant arbete skulle hava haft någon effekt! Det är litet »verklighetsfrämmande» att komma med sadana råd, när allting är klart och bestämt i förväg.

En ärad representant på Vasternorrlandsbänken erinrade också i lördags därom, att det väl kanske icke vore så underbart, om man gjorde en lagstiftning angående arbetstiden för arbetare, då vi redan förut reglerat arbetstiden i ämbetsverken. — Ja, måtte de två kunna jämföras? Var det icke snarare så, att man reglerade arbetstiden i ämbetsverken, därför att man tyckte, att man fick för litet arbete av statens tjänstemän?

Det har i dag också talats rätt vidlyftigt — och jag ber att få förena mig i herr Wohlins yttrande angående vissa professorsföreläsningar från katedern -- av den ledamot, som i dag först hade ordet, och det är ett par yttranden av honom, som jag här skulle vilja beröra med några korta ord.

När han talade om den eviga vilan, kunde jag icke hjälpa, att jag tyckte, att även det verkade en smula »verklighetsfrämmande», ty i den eviga vilan befinna vi ju oss i ke alls, och så länge vi befinna oss i denna världen, böra vi väl inrätta oss efter denna världens förhållanden.

Om det är så, vill jag också säga, att när jag i lördags talade om arbetet såsom ett gott, jag gjorde det med en liten modifikation, i det jag sade, att understundom kan ke man kan få litet för mycket av det goda. Är det så, att industriarbetarna anse sig hava fått litet för mycket av det goda, vilket de måhända med fog kunna göra — därom vågar jag icke yttra mig, eftersom jag icke är sakkunnig på området — då hänvisar jag dem till avtalsvägen, eller såsom jag tillät mig säga inledningsvis: om det kräves och kan visas, att en lagstiftning för dem är nödvändig, så skall jag vara med därom. Men det blir en skillnad, om man gör en lagstiftning, såsom nu föreslås, med allmän syftning samt undantar jordbruket och vissa näringar, mot om man gör en undantagslag för industrien och fabriksrörelsen. En undantagslag för dem på grund av undantagsförhållanden kan jag vara med om. Men en allmän lag, som nådigt medger vissa undantag för den bästa och starkaste delen av vårt folk — mot dess övertygelse — kan jag icke vara med om.

Ehuru det måhända är fåfänot, skulle jag till sist vilja uttala ett önskemål med hänsyn till den experimentens tid som stundar. Det har från den förste ärade talaren erkänts — och jag är tacksam för det — att det är ett experiment, som kan vara farligt. Jag skulle då vilja uttala det önskemål till Kunsk. Maj:t, att Kunsk. Maj:t med begagnande av den makt han har — vilken är särskilt stor i förhållande till riksdagen under denna regering — ville anbefalla socialstyrelsen att anordna en undersökning av experimentets verkan på arbetsintensiteten under experimenttiden. Här har talats om intensitet i arbetet och om den verkan lagstiftningen skulle få på denna intensitet, men jag har icke av något, som satts från vare sig det ena eller andra hållet, blivit övertygad om att i denna fråga ännu finnes anfört annat än påståenden, som stå mot påståenden. Den

verkliga objektiva undersökningen hava vi ännu icke sett. Det kunde vara skäl i att till den dag, då principfrågan kommer under definitivt avgörande — vilket icke är i dag — vi få frågan så belyst, att den, när debatten om 4 år kanske återtages, kan röra sig med annat än antaganden liksom i dag, då det mesta, som säges för eller emot saken, grundar sig på antaganden — ofta av överklig natur!

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Friherre Barnekow: Herr Wohlin önskade nyss få höra en liberal lantman tala i denna fråga, och han förklarade s.g vilja med uppmärksamhet åhöra ett sådant uttalande. Jag beklagar att han nu är frånvarande!

En sak måste jag dock här framhålla. Herr Wohlin förklarade att alla lantmän stå eniga mot lagen. Nej, herr Wohlin, det är icke sant. Lantmännen äro icke nog egoistiska, att, även om det skulle beröra deras egna intressen, vilja hindra genomförandet av en lag av så stor social betydelse, som den, vilken här föreligger.

Herr Wohlin förklarade vidare, att det stötte hans frihetskänsla att genom lagen införa tvång på arbetstid. Det tycktes mig då som professor Wohlin ändrat åsikt sedan i lördags. Jag gjorde nämligen då den anteckningen, att herr Wohlin förklarade sig vara principiell anhängare till en på laglig väg införd normalarbetsdag. Men den ärade talaren förklarade då också att han önskade lagens genomdrivande uppskjutet några år för att industrin skulle få tillfälle att lägga kråsåren bakom sig, att ordna sig för framtiden. Även av den siste ärade talaren hava dessa förhållanden berörts. Jag syftar särskilt på det anförande hans excellens herr statsministern hade, då han tillbakavisade den begäran, som från så många håll framställdt om uppskov. Man måste ju säga, att detta tal om uppskov låter bestickande och övertygande, men jag vågar fråga: om lagen faller i dag, är det någon som tror att industrin då får dessa begärda nådeår? Jag tror det icke. Och skulle det verkligen visa sig att industrien är nog stark att kunna tillbakalåda de angrepp som från arbetarnas sida komme att riktas för genomförande av deras krav, vågar jag i alla fall fråga: är den vinst industrin skulle göra på att få lagens genomförande uppskjutet ett par år nog stor att uppväga de offer, som hela vårt land och vårt folk skulle få bringa under den förödande striden?

Det var från annat håll en talare på Malmölanken som i lördags deklarerade sin åsikt om lagen så, att han icke var fullt nöjd med den, då undantagen voro så många, att de nästan blivit regel. — Jag beklagar, att jag måste sära för min personliga del, att jag önskar, att den ärade talaren haft rätt. Hade det inte varit klokt, att lagen, i stället för att som nu omfatta alla arbetsområden och därifrån medgiva vissa bestämda undantag, till en början endast hade fått omfatta vissa arbetsområden? På den grunden hade man sedan kunnat bygga vidare. Det hade åtminstone varit avgiort angännare att för varje år få lägga till ett antal grupper under lagen än att som nu få stå och yrka bifall till det ena undan-

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

taget efter det andra. Det var verkligen en talare i lördags, som hade en lösning av denna svårighet. Han förordade helt enkelt antagandet av 8-timmarsdagen för alla yrken utan undantag. Han förklarade sig till och med anse, att det vore den enda möjligheten för jordbruket att bestå i konkurrensen om arbetskraft. Jag undrar, om inte den ärade talaren underskattar intelligensen hos våra jordbruksarbetare. De ha nog ändå så gott huvud och ha så mycken insikt, att de förstå, att för olika arbetsområden erfordras och *kan* mycket väl utföras arbete på olika långa arbetstid. Jag vågar t. o. m. slå fast, att även från socialdemokratiskt håll har denna princip erkänts i och med detsamma, att man yrkar på en ännu kortare arbetstid för en viss yrkesgrupp, som man gjort i en motion till årets riksdag.

Jag hade, som jag nämnde, önskat lagen från början lagd efter andra linjer, men som saken nu ligger, yrkar jag bifall till utskottets förslag, dock med ett tillägg. I en motion ha herrar Bengtsson i Norup och Jönsson i Fridhill yrkat, att bland undantagen även skulle upptagas säsongarbeten, pågående under viss kortare tid. Jag får säga, att den motivering, utskottet har använt för sitt avstyrkande av denna motion, icke förefaller mig vara vidare stark. Då vi ha gjort undantag från lagen beträffande så många mindre företag, i synnerhet på landsbygden, har detta till stor del stötts på det skälet, att dessa företag ha så nära samband med jordbruket och arbeta under detta så nära liggande förhållanden. Jag undrar, om man kan leta upp många företag, som arbeta under med jordbruket mer likartade förhållanden och stå i med jordbruket närmare samband än just dessa säsongarbeten, våra betvägar, råsocker- och stärkelsefabriker, där det arbetas med jordbrukets arbetskrafter och där arbetet gäller tillvaratagandet av jordbrukets produkter. Jag tror, att man kan säga i viss grad, som motionärerna gjort i sin motivering, att detta arbete mången gång innebär ett bärgande av jordbrukets skörd, och då vågar jag påstå, att det icke är klokt att förbjuda en längre arbetstid på detta område, ty att påbjuda en viss lagstadgad kort arbetstid vid bärgandet av skörden, är väl lika klokt som att påbjuda detsamma vid släckandet av en eldsvåda. Utskottet har visserligen hänvisat till, att arbetsrådet kan bevilja undantag från regeln, men när man läser de uttryck, utskottet använt, förefalla de mig nästan obegripliga, jag kan inte fatta, vad utskottet menar. Utskottet säger: »Med hänsyn till arbetare, som gå i dylikt arbete men före och efter detsamma hava annan sysselsättning, finnes tydligtvis ej anledning att medgiva förlängd arbetstid inom säsongyrket.» Jag får verkligen fråga utskottet, vad det tror, att det är för arbetare, som rekrytera detta säsongarbete. Det är verkligen inga dagdrivare, utan det är våra jordbruksarbetare, våra torpare och småbrukare, vilka på detta sätt, vana som de äro vid en betydligt längre arbetstid i sina hem, vilja på kortast möjliga tid förtjäna största möjliga summa. Dessa arbetare önska säkerligen själva icke lagens tillämpning på detta område, och då tror jag, att man får säga, att i detta fall ett undan-

tag behöves, för att lagen skall främja arbetsfred och icke åstadkomma lönestrid.

På dessa skäl, herr greve och talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag men med det tillägg, att såsom nytt moment bland undantagen upptages punkt l) i klämman till herrar Sven Bengtssons och Jönssons i Fridhill i andra kammaren väckta motion.

*Lagförslag om
arbetsledens
begränsning.
(Forts.)*

Berr Bergström, Gustaf: I likhet mer herr Wohlin fann jag det anmärkningsvärt, att de liberala jordbrukarna icke låtit höra av sig. Nu ha de emellertid låtit höra av sig, dels genom jordbrukaren, herr redaktör Pers, dels vidare genom friherre Barnekow. Jag trodde, att orsaken till att de sutto så där tysta och stilla var den, att de kanske inse ohållbarheten uti att i denna för dem själv så ödesdigra fråga gå i allians med herrar socialdemokrater.

Jag kan icke underlåta att finna hela förslaget rent ut sagt oförnuftigt i en tid, då alla krafter och all energi måste inrikta sig på att upphjälpa och återställa alla värden, som gått förlorade under det förödande kriget. Att ge sig in på sådana uttalanden som om »ökad arbetsintensitet» efter lagens ikraftträdande är ju rena utopier, som ingen människa lär på allvar kunna tro på. allra minst arbetarna själva. Envar, som har eftertanke, måste inse, att för livets nödortf behövliga varor genom denna lag måste fördyras, och vad särskilt beträffar de livsmedel, som produceras inom vårt eget land, blir en given följd, när flera tiotusental av arbetare skola dragas från jordbruket till industrien, att produktionen därav måste förminska. Det torde ej vara svårt att förutse, att Sveriges land och folk skola komma i nödläge, som blir ytterst svårt att avhjälpa, sedan lagens ohållbarhet blivit ådagalagd. För närvarande synes det emellertid, som om såväl regeringen som vänsterpartierna hade föga bekymmer eller känsla härför, men så mycket större föresats, att det socialdemokratiska programmet hänsynslöst skall genomföras, till vilket ju ock hör förstatligandet av produktionsmedlen. När Sveriges jordbrukare, nedtyngda av skatter och utarmade genom förluster i sin näring, måste ge tappt, då har frukten mognat, och staten plockar till sig den jord bonden i svett och möda odlat och bearbetat.

Med dessa mina åsikter, herr greve och talman, får jag yrka avslag å utskottets hemställan.

Herr Jespersion: Såväl i vår reservation som av åtskilliga talare har här framhållits, att den nu ifrågasatta lagen skulle komma att medföra ett bibehållande av dyrtiden, men de talare, som förordat lagens antagande, ha i allmänhet förbigått denna sak. Jag finner detta vara ganska anmärkningsvärt, ty vilken politisk åskådning man än har, måste man väl under alla förhållanden vara besjälad utav den önskan och den förhoppningen, att denna dyrtid skall kunna undanröjas.

Hans excellens herr statsministern förundrade sig mycket över,

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

att jordbrukarna hade så mycket emot denna lag, då de egentligen icke voro berörda utav densamma. Man ser saken bra ytligt, om man tror, att därför att lagen för närvarande icke omfattar jordbruket, jordbrukarna icke skola bli berörda av denna lags verkningar. Om, som man anser, vårt lands produktion på industriens och därmed likställda näringars områden måste uppehållas ungefär vid den nuvarande produktionsnivån, finnes det ju ingen annan resurs härför, än att arbetarsöken måste utökas, och om arbetarstocken i dessa näringars tjänst skall utökas, var skall denna reservkraft komma ifrån? Jo, den måste komma från den reservkälla, som alltid fått stå till Luds, då det gällt att skaffa arbetare åt industrien, nämligen från jordbruket. Om man då tänker på att det för att uppehålla denna produktion fordras en utökning av den därmed sysselsatta arbetarstammen med många tusen arbetare, då är det ju lätt att förstå, att detta skall komma att verka oerhört pressande på jordbruket, och jag vågar säga, att den, som med någon ansvarskänsla ser på denna sak, måste erkänna, att detta kan rent av bliva ödesdigert, ty om jordbruket mistar arbetskraft, finnes ju ingen möjlighet att kunna producera i samma utsträckning som hittills, och följden måste då också bli en omläggning av vår jordbruksdrift från intensiv drift till en mera enkel, där mindre arbetskraft behöves. Följden av detta blir åter en minskad produktion. En sådan produktionsminskning måste ovillkorligen bidra till dyrtidens bibehållande, om hinder uppstår att kunna i tillräcklig och önskvärd mängd importera de varor, som icke i tillräcklig mängd kunna produceras inom landet.

Det är också ganska märkligt, att ehuru den föregående talaren, friherre Barnkow, här deklarerade, att även jordbrukare från liberalt håll äro med om denna lags antagande, och ehuru han yrkade bifall till densamma, hela hans anförande ju genomgående gick emot lagen, ty han ville ha den lagd på annat sätt, och han ansåg, att undantagen synnerligen väl behövdes. Jag kan då inte förstå något annat, än att han med detta vederlagt vad han yrkade och att han i sak talade för samma standpunkt, som vi intaga, som äro motståndare till lagens antagande.

Statsrådet Undén yttrade i lördags: »Skulle vårt land vara så genomfattigt, att vi icke skulle ha råd att stanna vid 8 timmars arbetsdag för våra arbetare?» Ja, jag vill inte påstå, att vårt land av fattigdomsskäl behöver avstå från lagens genomförande, men däremot tror jag, att med hänsyn till omtanken för vårt förseende med livsmedel och andra nödvändighetsvaror klokheten bjuder att icke antaga en sådan lag.

Herr Nilsson i Malmö yttrade också i lördags, att det gives stora ögonblick i en nations liv, att vi nu stå inför ett sådant ögonblick och att det därför vore klokt att nu antaga denna lag. Ja, jag vill gärna medge, att detta tillfälle är ett stort ögonblick i vår nations liv, men om vi i detta ögonblick begå ett misstag, blir det inte så lätt att sedan rätta detta misstag, och detta stora ögonblick kan man komma att få minnas icke med glädje, utan på ett helt

annat sätt, om det visar sig, att ett misstag verkligen blivit begånget. Han uttalade också för sin del, i anledning av att det har krävts mera utredning, den åsikten, att detta icke är behövt, utan att det skulle innebära en förhållning, och han sade, att det har varit så mycket annat, som man icke brytt sig om att utreda, men som man beslutat om ändå. Då det emellertid härvidlag med fog kan sägas, att denna lag kan bliva av ingripande betydelse för vårt folks självförsörjning, i händelse man av en eller annan anledning icke kan få in varer utifrån, ja, då tror jag, att det är skäl i att vara litet betänksam, när man går att fatta beslut i ett sådant ärende, och jag tror, att det hade varit välbetänkt, om man först företagit en tillförlitlig utredning som man haft att stödja sig på.

Herr greve och talman, på de skäl, som ha anförts i vår reservation, och på grund av vad jag nu yttrat, ber jag att få yrka avslag å det föreliggande lagförslaget.

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Jag yttrade i mitt anförande i lördags några ord, som herr Wohlin behagade tolka ungefär på samma sätt, som en viss potentat tolkar bibeln. Han menade, att jag sagt, att just därför att bonde- och riksförbundarna yrkat avslag på lagen, de arbeta emot utvecklingen. Mina ord föllo icke på det sättet. Mitt uttalande gjordes icke alls i anledning av det yrkande på avslag, som nu föreligger, utan jag gjorde mitt uttalande i anledning av ett yttrande, som herr Reuterskiöld fällt. Han hade nämligen sagt: principen om 8-timmarsdagen behandlas visserligen här i dag, men den avgöres icke nu; den avgöres först om fyra år, och då skola vi ha en majoritet här i riksdagen, som vet att upphäva den lag, som nu antages. Jag betecknade honom som spåman och trodde, att han icke skulle spå rätt. Jag tror bättre om vårt lands bönder — det är väl de, som skulle bliva i majoritet här — jag tror bättre om vårt lands bönder än han själv, och jag tillät mig därför säga, att bönderna kan man visserligen leda, men leder man dem baklänges och mot utvecklingen, fruktar jag, att den tjänst, som herrarna tagit i bonde- och riksförbundet, blir av kort varaktighet. Mitt uttalande gjordes sålunda icke alls i anledning av det avslagsyrkande, som här riktats mot lagförslaget.

Under debatten har man också många gånger lyst efter en större produktion och ett bättre intresse för arbetet. Man konstaterar allmänt, att arbetarna gripits av en olust. Men kan icke detta också ha sin förklaringsgrund? Kan man inte finna en förklaring härtill? 1914 inträffade ju en mycket stor katastrof, som har lagt en hel värld i spillror. Orsaken till den var, kan man säga, närmast intriger, falskhet och lögn. Katastrofen kom, och när arbetarna så, att man så vårdslöst kan handskas med de värden, som finnas i världen, behöver man kanske icke förvånas över, att en och annan bland dem gripes av arbetsolust. Nu ropas på ökad arbetslust och mera arbete främst av representan-

Lagförslag om
arbetsidens
begränsning.
(Forts.)

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

terna från den åskådning som är orsak till att världen nu ligger i spillror. Och vi behöva mera arbete, det kunna alla partier underskriva såsom något önskvärt. Men ha arbetarna nu faktiskt gripits av olust, låtom oss då försöka att vidtaga åtgärder, som hindra detta och som främja arbetslusten! Det gör man säkerligen icke genom att säga som herr Reuterskiöld: »Låt det gå till strid, de äro så många, och vi äro så många; vi skola stå oss», utan är det nu verkligen så, att här finnes arbetsolust, så tror jag, att vi äro inne på rätt väg, då vi dels lämna arbetarklassen politiskt inflytande, varigenom den får garantier för att icke sådana äventyr upprepas, som inträffade 1914, och dels lämna arbetsklassen förmåner sådana, som jag anser 8-timmarsdagen innebära. Det är alltså ett faktum, att här finnes behov av mera arbete. Låtom oss då främja den tanken genom att ge arbetarna dessa förmåner, det här är tal om. Jag tror och hoppas, att vi, som arbeta för 8-timmarsdagen, arbeta bättre för främjandet och ökandet av produktionen än de partier, som arbeta såsom motståndare mot 8-timmarsdagen.

Jag vill också tillägga, att om vi skulle följa en sådan röst som herr Reuterskiölds, skulle vi faktiskt få fram ett tillstånd, som vi böra söka bevara vårt land för. Vi skulle få fram ett tillstånd, där man kastade boll med den politiska och ekonomiska makten, precis som man gör på vissa ställen i utlandet, och det är väl ändå något, som man bör försöka undgå.

Vidare har här gjorts anmärkning från en ärad talare på Kristianstadslänsbanken mot att utskottet icke låtit säsongarbeten i vissa fall undantagas från lagen. Han åsyftade då förnämligast en del arbeten vid socker-, stärkelse- och spritfabrikerna, som mottaga sitt material från lantmännen, och han menade, att under den tid, som lantbruket pågår, bör man också ha tillfälle att avleverera sina produkter vid dessa fabriker. Inom utskottet ha vi ansett, att arbetsrådet har en så vidsträckt befogenhet, att det är i tillfälle att taga hänsyn till rimliga krav, och vi förmoda, att arbetsrådet blir sammansatt av så praktiska och duktiga män, att det skall taga hänsyn till rimliga krav. Vi ha därför ansett, att lagen, sådan den är föreslagen, i detta avseende icke bör ändras.

Jag ber därför, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande om bifall till lagförslaget.

Herr Östberg: Herr greve och talman, mina herrar! Det har uttalats, att den nu planerade lagstiftningen vore ett experiment, och många talare ha ansett den vara ett nödvändigt och lyckligt experiment. Om den nu får ses ur experimentets synvinkel, torde uttalanden från skilda håll vara välkomna, även om debatten hittills varit nog så lång.

Jag har känt mig särskilt uppfordrad att yttra mig på grund av ett uttalande av den förste talaren på statsrådsbanken. Han framställde i slutet av sitt anförande ett spörsmål och uttalade till allra sist en förmodan.

Spörsmålet var: om man nu i andra länder ansett sig även från konservativt håll böra vara med om den s. k. 8-timmarsdagen, kunna då högermännen i vårt land anse sig sitta inne med så mycket större nationalekonomiskt vetande, än högermän visat i andra länder, att de på den grund kunna med fog motsätta sig den nya lagstiftningen? Ja, härtill kan ju först och främst svaras, att, vad utlandet beträffar, äro dock meningarna, som vi hört, mycket delade. Den ene påstår, att på många håll där finnes en lagstiftning, som redan trätt i verket, andra förmena, att den utländska lagstiftning, man talar om, i själva verket icke är så mycket att tala om, ty den har knappast trätt ut i levande livet. Men vidare har här ju framhållits och betonats, att vårt grannland Danmark icke gått fram på den ovillkorliga lagstiftningens väg utan på det enskilda avtalets väg, en väg, som jag för min personliga del anser vara den mest framkomliga och mest beaktansvärda.

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Men härmed må vara huru som helst; om man nu i andra länder även ur de konservativas synpunkt anser sig kunna vara med om hithörande lagstiftning, så följer därav icke, att man icke får anlägga de synpunkter, som äro tillbörliga i vårt land, på föreliggande fråga. Och frågan är helt enkelt och simpelt, om vårt land ekonomiskt försvagas genom denna lagstiftning eller icke.

I utlandet, särskilt i Frankrike, har man ju för övrigt mycket kraftigt betonat den sidan av saken, att 8-timmarsdagens införande, det må nu ske i större eller mindre utsträckning, icke får leda till *minskning i arbetet sjulot*. Då bleve det icke längre en demokratisk åtgärd. Det bleve i längden ett utarmande av arbetarklassen. På detta sätt talade i deputeradekammaren förre konsejpresidenten Ribbot, och han tillade att man måste sätta arbetaren in i denna nödvändighet, att det nu gäller särskilt i dessa tider *ökat arbete och ökad arbetsintensitet*. Men jag frågar: har man på det håll i vårt land, där man framför andra drivit fram kravet på 8-timmarsdagen, just framhållit för arbetarna arbetets nödvändighet på samma eftertryckliga sätt, som skett i utlandet? Har man icke i stället låtit de stora arbetarmassorna vara i den tron, att 8-timmarsdagen är en förmån, som utan vidare skall falla dem till del som en ljuv frukt och som icke för några motsvarande fordringar med sig? Jag tror, att den allmänna uppfattningen bland arbetarklassen är den, att 8-timmarsdagen är en present, som den får utan minskning naturligtvis i arbetslöner, och utan att det ställes ökade krav på dess arbetsprestationer under den förkortade arbetstiden.

Vad Danmark beträffar, är det ju ett land, som är känt för, att dess invånare ha en särskild blick och ett starkt sinne för ekonomiska realiteter, för det ekonomiska livets krav, större än tyvärr är förhållandet i Sverige. Om man i Danmark anser sig böra föredraga den enskilda avtalsvägen på hithörande område, tror jag,

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

att man därmed har visat sig där ha ett gott grepp på hithörande fråga.

Då vi således från näringslivets håll motsätta oss en sådan lagstiftning på nuvarande stadium, så sker det därför att vi frukta, att den skall föranleda en minskning i vårt lands produktion. Det är alldeles givet, att ett land och ett folk kan ha vilken arbetstid som helst, att man kan sätta ner arbetstiden hur mycket som helst. Men då får man naturligtvis också inrätta sitt liv därefter. Är man således beredd att taga konsekvenserna av en minskning i produktionen, så finnes det naturligtvis intet hinder att gå vidare till en ytterligare nedsättning av arbetstiden. Men därom rör sig hela problemet, och efter min mening kan detta problem icke lösas så schablonmässigt och generellt som genom den här nu föreslagna lagstiftningen.

Herr von Koch framhöll i sitt anförande, att denna lagstiftning vore så ytterst rättvis. Han menade då kanske, att den rent juridiskt sett kunde försvaras. Men jag vill fråga: var ligger rättvisan i att just bestämma en 8 timmars arbetsdag? Varför skall rättvisan ligga just i de 8 timmarna, och varför kan man icke bestämma vilken annan tid som helst? Och var ligger rättvisan, då lagen vill förbjuda fullmyndiga personer, män ur arbetarklassen, som icke sysselsätta sig med något ohälsosamt arbete, att använda sin arbetskraft så som de själva kunna vilja?

Men, invänder man, denna sak får icke ses ur den synpunkten, utan måste ses ur social synpunkt. Lagen skulle behövas för arbetskraftens och folkkraftens hälsa. Ja, ingen har bestritt, att där sådana synpunkter kunna göras gällande, en begränsning av arbetstiden på lagstiftningens väg bör äga rum. Det är därför också man begränsat kvinnors och barns arbete och antagit en lagstiftning rörande nattarbete. Men här är icke fråga om dessa hygieniska synpunkter, utan här är fråga om ett schablonmässigt utsträckande över hela industrien av en begränsning av arbetstiden. Man har ju utsträckt den även till sådana områden, där de hygieniska kraven icke alls kunna sägas tala härför, nämligen bland annat till bryggeriindustrien.

Nu säger man, att denna lag dock är nödvändig för att skapa arbetsfred. Man har så länge gått fram med detta program, att man nu måste fordra dess uppfyllelse, och nu kan man icke, säger hans excellens herr statsministern, gå fram på en väg, som han eljest fann helt naturlig och framkomlig, nämligen de enskilda uppgörelsernas och de enskilda avtalens väg, utan nu är tiden inne för att lagstiftningens tunga hand skall ingripa. Tiden för överenskommelser är försutten. Man skulle således genom denna lagstiftning skapa arbetsfred och förmodligen också arbetsglädje. Det skulle då vara lagens huvudsakliga raison d'être. Jag tror icke, att arbetsfreden följer genom denna lagstiftning, utan jag tror, att det kanske tvärtom blir så, att lagen i sina undantagsbestämmelser och i övrigt genom hela sin läggning kommer att föranleda nya tvister. Redan avfattningen av den grundläggande pa-

ragrafen om arbetstiden är icke lämplig. Hans excellens herr statsministern framhöll, att det dock var fastslaget en arbetstid av 48 timmar per vecka. Det är dock knappast så. Det står »8 timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan», och sedan kommer det betydelsefulla undantaget. Det hade varit mycket bättre att avfatta lagbudet så, att man fastslog en arbetsvecka av 48 timmar, vilken må uttagas antingen genom 8 1/2 timmar under var och en av veckans fem första söckendagar och minskad arbetstid under den sjätte eller genom 8 timmar under samtliga arbetsdagar. Nu har det kommit såsom ett litet undantag, att man skulle arbeta 8 1/2 timme under de fem första veckodagarna och sedan hava minskad arbetstid på lördagen. Det är ju klart, att just formuleringen härav innebär fröet till tvister. Det samma gäller om de olika verkliga undantagsbestämmelser lagen innehåller, vilka föreskrifter enligt sakens natur och beskaffenhet — och det ligger i undantagens egen natur — måste bli mycket godtyckliga.

Nu har man sagt, att allt detta dock skall lösas genom arbetsrådet, ty det är klart, att vid denna nya lagstiftning liksom vid andra nya lagar ett nytt ämbetsverk skall skapas med nya ämbetsmän, som skola sörja för dess tillämpning. Det följer med hela den nya lagstiftningen och särskilt den sociala, och snart ha vi byråkratiens välde på detta område ytterligare utvecklat och upptornat till glädje för dem, som trivas och hava sin varelse i invecklade former.

För min del tror jag emellertid, att lagstiftningen i och för sig och oaktat arbetsrådet kommer att inbjuda till tvister och icke kunna skapa den arbetsfred, som man här ställer i utsikt. Det ligger ju i sakens natur, att där sådana intressen stå på spel som mellan arbetsgivare och arbetare och då arbetarna vilja hava allt mer och mer del i produktionens avkastning, strider måste uppstå. Det är så, som den franske konseljpresidenten Clemenceau så ofta framhållit, att livet är en strid, en strid mellan nationerna och mellan de olika samhällsklasserna. Har man för övrigt nu i t. ex. England, om vilket land man här sagt, att 8-timmarsdagen där tillämpas för så många arbetare, har man där verkligen arbetsfred? Har man icke där just nu den mest svårartade konflikt, och förekomma icke sådana konflikter även i andra länder, där man här sagt, att man skapat en begränsad arbetstid? Jag tror således icke, att den väg man nu har beträtt leder till det idealtillstånd, som man utmålade, jag tror, att det är ett ganska farligt experiment för vårt ekonomiska liv, och jag måste finna det underligt, att man i dessa tider vill förminska vår värukraft såväl militäriskt, ehuru den i sådant avseende nu kunde hava mycket mer att betyda än eljest, som även ekonomiskt, fastän alla länder nu rusta sig till den strid, som stundar i den stora tävlingen om arbetsmarknader och avsättningsmöjligheter.

Jag kan i detta ögonblick icke underlåta att angående detta senare omtala följande, som berättats mig av en fabrikant i Eskilstuna här om dagen. Han redogjorde för de svårigheter, som fun-

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

nos att nu kalkylera priser, då arbetarna ständigt komma med nya fordringar. Han hade för någon tid sedan till Danmark sålt ett parti av sina varor och levererat hälften. Han fick därifrån ett brev med erkännande om varornas beskaffenhet och de facila priserna. Kort därefter skickade han den andra hälften, men då fick han ett annat brev, som talade i en annan ton. Då sade den danske köpmannen: »Det är mycket bra det som ni sänt mig, men jag skulle vilja hemställa, om ni inte ville taga tillbaks det, därför att jag nu har fått varor från Amerika till mycket lägre pris, än ni kan leverera till.» — Jag sporde huru det skulle gå, om här bleve 8-timmarsdag. — »Ja», sade han, »då går det naturligtvis ändå sämre.»

Det är ju klart, att det finnes industrier, där en förkortning av arbetstiden kan vara till fördel även för produktionen, och där bör en sådan förkortning införas. Detta bör kunna ske genom en överenskommelse mellan arbetsgivare och arbetare. Då säger statsrådet Undén: det har icke varit någon offert i den saken från arbetsgivarsidan. — Ja, det har icke varit någon offert i den saken från arbetarna heller. Hava icke arbetarnas ledare i stället gått fram på den linjen, att här måste lagstiftningen gripa in. De hava icke i någon högre grad försökt att genom överenskommelser, efter arbetenas olika art, ordna arbetstiden på de särskilda arbetsområdena utan gått fram med ett rop om förminskning av arbetstiden genom lagens bud.

Är i övrigt icke arbetstiden redan i hög grad förkortad mot fordom just därför att arbetsgivaren lika väl som arbetaren inser, att man icke bör hålla en oskäligt lång arbetstid, som förslöar arbetsintensiteten i stället för att höja den? Jag tror, att, om man finge lösa frågorna genom överenskommelser mellan arbetare och arbetsgivare, detta skulle vara det lyckligaste, och i själva verket visar den föreslagna lagstiftningen hän på detta, då man undantar från densamma en stor grupp, nämligen lantbruket. Beträffande detta säger man, att det skall följa sin egen art. Ja, men det förekommer lika egenartade förhållanden inom skilda arter av industrien, och jag vill särskilt påpeka en industri, som man tagit med, oaktat arbetet liksom i lantbruket i regel utföres i fräa luften och oaktat det också är ett säsongarbete, nämligen *byggnadsindustrien*.

Förra gången denna fråga var före påvisades det av en talare på Stockholmsbänken, huru arbetstiden inom byggnadsindustrien, om man tar hela landet i betraktande, för närvarande icke kommer upp till 8 timmar om dagen. Och arbetet inom densamma försiggår ju under de mest hygieniska förhållanden och är synnerligen väl avlönat. Det oaktat utsträcker man nu lagen till att gälla även denna industri. Vad blir då resultatet ur social synpunkt? Jo, naturligtvis det, att byggnadskostnaderna bliva yttermera fördyrade. Vi lida ju av bostadsbrist, och bostädernas tillbandahållande är väl också en social fråga av den allra största betydelse och den största sociala vikt. Nu kommer denna tunga

lagstiftning att tillämpas även på detta område, och naturligtvis kommer detta i sin mån att fördyra anskaffandet av bostäder, vilket å andra sidan skall påkalla statens och kommunernas ytterligare ingripande, d. v. s. betungande av de skattskyldiga.

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Man säger slutligen, att hela denna lagstiftning är till för de svagare, och att arbetarna då skulle vara den svagare parten. Ja, detta är en sats och en fras, som kunde ha tillämpning för långa tider tillbaka. Nu är det icke längre så, utan nu är det arbetarna som i många fall äro den mäktigare parten. Vi kunna se detta på de i huvudstaden beslutade kommunala bostadsbyggena, som icke kunnat göras färdiga, därför att en eller annan grupp arbetare inom byggnadsindustrin icke vill taga del i arbetet, och det oaktat det är sådana löner, att till och med inom arbetargrupperna själva många säga, att det är oskäligt. Vi se det i dessa dagar i ett annat sammanhang nämligen vid mjölkdistributionen om söndagarna, som är av så stor betydelse för huvudstadens små. Den kan icke längre äga rum, därför att arbetarna icke vilja köra ut mjölk, åtminstone icke annat än mot särskilt hög betalning. Flera exempel kunna anföras från det ekonomiska området på arbetarnas omfattande makt.

I det politiska och kommunala livet har man lagt makten i de stora arbetarmassornas händer, och man tror dem mer än andra mäktiga att sköta statens och kommunernas åligganden. Skulle icke dessa mäktiga arbetareorganisationer då kunna träffa en uppgörelse angående arbetstiden med sina arbetsgivare på de områden, där en begränsning av arbetstiden bör äga rum? Förvisso! Men det hela har nu länge varit en programpunkt, den skulle föras fram på lagstiftningens väg och nu, säger man, *måste* man infria programmet.

Om jag sålunda för min del skulle besvara det spörsmål, som statsrådet Undén riktade till de konservativa, skulle jag vilja säga: vi tro oss visserligen icke sitta inne med någon större national-ekonomisk visdom än vad som förekommer i andra länder, men vi tro oss kunna bedöma förhållandena ur vårt lands synpunkt, och vi kunna då icke vara blinda för att vårt land i flera avseenden intager en sämre ställning än de stora industriländerna, där arbetet kan mera koncentreras och där arbetsintensiteten är större samt arbetsorganisationen kan röra sig i större banor, än som här kan äga rum, och just ur vårt lands synpunkt måste vi anse detta vara ett experiment, som icke bör företagas, framför allt icke nu. Det är ju också eget, att vi å vår sida icke behöva bedöma denna sak uteslutande teoretiskt. Jag har icke sett, att industriidkare eller ingenjörer, sålunda arbetets affärsmässiga eller tekniska ledare, vid sina sammanträden och diskussioner om denna fråga kunnat ansluta sig till regeringens förslag. Vi hava också sett, att ämbetsverken, i den mån de uttalat sig, ställt sig övervägande tveksamma. Tar jag således industriidkarnas, ingenjörernas och ämbetsverkens sammanlagda uttalanden, så innebära de i stort sett en varning för detta experiment.

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Nu säger man från den andra sidan, att saken kan till sina farliga verkningar undanröjas eller mildras genom att man får ändå bättre organisation och bättre ledning av arbetet än för närvarande. Men organisationen och ingenjörsledningen hava redan hunnit mycket långt på flera håll i vårt land, och det är icke så lätt att åstadkomma förbättringar i detta avseende som att till protokollen nedskryva nödvändigheten av sådana förbättringar.

Till slut uttalade statsrådet Undén den *förmodan*, att då man på högerhåll motsatte sig detta experiment, detta berodde därpå, att man icke hade känsla för arbetarnas bildningssträvanden och deras berättigade krav att intaga en bättre ställning i samhället. Jag förmodar då, att han menade, att denna känsla skulle vara förbehållen vänstersidans män. Jag tror icke, att detta är riktigt. Jag tror, att bland dem, som i det dagliga arbetet använda sina krafter vare sig på det kommersiella eller tekniska området till att skapa arbetstillfällen och marknad för svensk produktion, utträts i det tysta vardagliga ett stort arbete just för den svenska arbetsklassen; och att de icke heller kunna vara främmande för arbetarnas bildningssträvanden, visa de åtgärder, som från deras sida så ofta och så genomgående vidtagits. Jag vill icke gå så långt som herr Lindhagen, som förmenade att den moderna politiken egentligen syftar till arbetarmassorna såsom röstberättigade och mindre fäster sig vid individerna, men jag tror, att man från deras sida, som framför allt anse sig böra föra arbetarnas talan i det offentliga, icke får glömma, att arbetarnas intressen främjas bäst genom det arbete, som det intellektuella och praktiska livets målsmän vare sig såsom affärsmän eller såsom arbetsledare eller såsom ingenjörer dagligen utföra. Jag tror icke, att man hos dessa klasser skall sakna intresse och sinne för arbetarnas bildningssträvanden. Men man vet också inom dessa klasser, att fritiden kan användas på många sätt, och att den faktiskt bland yngre arbetare i vårt land för närvarande användes på ett sådant sätt, att man kan säga, att det många gånger icke leder till deras förädling. Man vet också inom de av mig avsedda kretsarna, att redan den nuvarande arbetstiden med den förkortning, som ägt rum, bereder goda tillfällen för arbetarna att utbilda sig för att deltaga både i det offentliga och i övrigt i det allmänna livet. Detta visas bäst av det livliga deltagande däri, som nu äger rum.

Ur dessa synpunkter tror jag således, att det finnes ett lika stort intresse för saken på den ena sidan som på den andra. Men då vi anse oss icke kunna vara med om detta experiment, är det därför, att industriens män, såvitt jag vet, allmänt frukta, att experimentet icke kommer att höja vad som dock till sist är grundvalen för de sociala förbättringarna, höja vår ekonomiska värukraft och vårt ekonomiska liv, utan tvärtom att fara är, att grundvalarna för all social verksamhet och vårt ekonomiska liv komma att försvagas, och på grund av denna fruktan, som jag också hyser,

biträder jag deras yrkande, som hemställt om avslag på nu föreliggande lagförslag.

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.*

(Forts.)

Herr Trygger: Herr greve och talman! Jag skall icke uppehålla herrarna längre, än jag anser vara nödvändigt för att här kunna till protokollet slå fast min uppfattning i denna fråga.

Jag skall då be att i någon mån få anknyta mig till det yttrande, som hans excellens herr statsministern haft i dag i denna kammar. Statsministern fäste uppmärksamheten på två olika riktningar bland motståndarna till detta lagförslag. Den ena riktningen företräddes av sådana, som principiellt vore motståndare till ett generellt lagfästande av arbetstiden, och den andra av sådana, som visserligen icke vore principiella motståndare mot en dylik lagstiftning, men i alla fall av en eller annan anledning icke nu ville vara med om en sådan. Den förra riktlinjen ägnades icke mycken uppmärksamhet. Den betraktade statsministern synbarligen såsom en ståndpunkt så låg och obetydlig, att man icke på densamma behövde spilla många ord. Den senare upptogs däremot till bemötande. Jag är emellertid i den situationen, att jag tillhör just den föraktade riktningen. Jag tillhör nämligen deras skara, som äro principiella motståndare mot en lagstiftning, varigenom arbetstiden generellt fixeras. Det är visserligen icke av det skäl, som herr statsrådet Ulden trodde vara bestämmande för högers uppfattning, att jag skulle vara motståndare till skydd för arbetskraften, trots det att sådant skydd erfordrades, utan min ståndpunkt kommer sig däraf, att jag anser, att denna värdefulla sak, vårt folks arbetskraft, är någonting som arbetarna själva kunna skydda utan hjälp av lagstiftning. Det finnes sålunda enligt min mening icke någon anledning, varför lagstiftningen i detta fall skulle ingripa.

Friherre Barnekow talade om våra jordbruksarbetare. Han sade, att de vore så intelligenta folk, att de mycket väl kunde begripa, att det för olika arbeten måste komma i fråga olika arbetstid. Om de äro så intelligenta, att de kunna begripa detta, kunde man med skäl ifrågasätta, att vi andra också skulle kunna begripa, att konsekvensen av detta vore att icke i lag slå fast en generell arbetstid för arbetare i allmänhet.

Hans excellens gick över till att undersöka, huruvida de skäl vore bärande, genom vilka man gjorde gällande, att även om man icke vore principiell motståndare mot en dylik lagstiftning, densamma dock icke nu borde genomföras. Med en dylik principiell ståndpunkt hade man att välja på, gjordes det av honom gällande, antingen att på frivillighetens väg genom avtal reglera arbetstiden eller att göra det genom lagstiftning. Anledningen till att man, enligt excellensens mening, nu måste använda lagstiftningen var den, att tiden vore försutten för en reglering genom frivilliga avtal. För min del har jag mycket svårt att förstå, varför den tiden skulle vara försutten. Man har ju redan i vissa fall, där så ansetts lämpligt, börjat införa denna 8-timmarsdag, och då ligger det väl i sakens natur, att om den skall ytterligare genomföras genom frivillig

Första kammarens protokoll vid urtima riksdagen 1919. Nr 8 4.

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

överenskommelse, detta då bör ske efter prövning i varje fall med avseende på varje särskild industri, att ifrågavarande arbetstid just är den lämpligaste. Jag kan följaktligen icke finna, huru man under dessa förhållanden kan anses hava försuttit tiden, utan det ligger i hela denna reglerings natur, att den bör gå successivt.

Nu kan det visserligen åberopas, att man i Danmark tagit ett mycket stort steg i fråga om arbetstidens reglering, men man har dock icke tagit steget så stort, som man har gjort i detta kungl. förslag, då man reglerat arbetstiden genom lagstiftning. Det är för resten icke alls säkert, att det var riktigt, att man i Danmark tog ett så stort steg med avseende på regleringen på frivillighetens väg av arbetstiden. Det hade kanske varit klokare, om man gått litet mera sakta till väga.

Emellertid, varför skulle tiden att på överenskommelsens väg reglera frågan vara försuttet? Jo, allenast därför att man nu från arbetarhåll absolut vill driva igenom saken med hjälp av lagstiftning. Man vill icke vänta längre. Man har sålunda kommit framtill maktsynpunkten, och vad som enligt min åsikt utmärker statsministerns motivering för hans tillstyrkande av den kungl. propositionen, är att han icke tar upp motargumenten och vederlägger dem, utan han släpper det ena efter det andra efter att vid varje punkt ha sagt: ja, det må vara med den saken huru som helst, men detta krav är så kraftigt framhållet från arbetarsidan, att det icke finnes någon möjlighet att komma ifrån det. En verklig statsman räknar med en stor rörelse, såsom han sade, inre och yttre styrka, och finner han denna vara tillräckligt stor, böjer han sig därför. Jag fick emellertid det intrycket, att det mindre var den inre styrkan än den yttre styrkan som bestämde statsministern, eftersom maktsynpunkten ständigt så kraftigt betonades, men han däremot icke alls ville gå in på de sakliga skälen. Det var också betecknande för den föredragande civilministern, att han icke alls i sitt svar på vad som förekom i lördags på förmiddagen gick in på de sakliga skäl, som flera talare anförde för att vår nuvarande ekonomiska ställning var så svag, att det vore betänkligt att just nu genomföra en lagstiftning sådan som denna, även om man i allmänhet ansåg sig böra genomföra en sådan.

Statsministern sade till sist, att om vi nu icke antog denna lag, följden skulle bliva strid, och den striden skulle skada hela samhället, ja, den skulle skada industrien i långt högre grad, än lagens antagande möjligtvis skulle kunna göra. I samband härmed hänvisades till förhållandena i Amerika. Vad denna hänvisning till Amerika beträffar, är det väl icke så alldeles säkert, att striden därstädes är oberättigad. Jag är ei fullt säker på saken, men det var någon, som sade till mig att ståltrustens arbetare krävde 6 timmars arbetsdag. Ha de gjort detta, var det då så felaktigt, att man tagit upp striden? Det är för resten mycket svårt för oss att bedöma vem som har rätt. För min del ser jag frågan om strid eller icke strid på det sättet, att jag hellre tar en strid på en gång, än jag underkastar mig ett kroniskt

lidande. Enligt min åsikt är det till och med bättre för industrien att få en strid och ligga under än att undan för undan sugas ut, ty om striden förloras, trots att man har rätt, kommer nog motparten snart att inse, att resultatet är galet, och då kan det gå tillbaka. Men sedan man undan för undan förlorat all sin kraft och all sin must, kan det alltför väl hända, att även om motsidan ändrar sin uppfattning, det dock är för sent, eftersom icke ens bägge parterna kunna hjälpa vad som är förstört. Detta gäller enligt min åsikt även förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare.

Det var en punkt i hans excellens' yttrande, som jag skall be att något längre få uppehålla mig vid. Hans excellens sade, att det var fullkomligt felaktigt att görgällade mot 8-timmarsdagen, att vår industri och dess förmåga av konkurrens med utlandet därigenom skulle äventyras, ty, sade han, utlandet är ju underkastat samma arbetstid, och då kan naturligtvis denna begränsning av arbetstiden icke medföra särskilda olägenheter för oss. Ja, där komma vi tillbaka till frågan, om och i vad mån denna 8-timmarsdag är eller blir genomförd i utlandet. Men även om så är eller blir fallet — jag skall icke gå in på den punkten — vill jag för min del säga, att enligt min övertygelse det framträder allt tydligare, att under den tid, som är, och den, som förestår, vår konkurrenskraft gent emot utlandet blir väsentligt förminskad. Många orsaker bidraga härtill. Enligt min åsikt blir för framtiden den allra viktigaste de särskilda staternas ingripande på det ekonomisk området, deras ingripanden just i konkurrenskampen emellan länderna. Särskilt för det fall att den främmande staten har en vara, på vilken den äger ett faktiskt monopol och av vilken vi ha synnerligen stort behov, kommer säkerligen dess regering att använda just denna monopolställning för att bereda oss svårigheter i den allmänna konkurrensen. Jag är övertygad om, att kolfrågans historia under de kommande åren skall till fullo bestyrka riktigheten av vad jag säger. Jag vill nu fästa uppmärksamheten vid en annan omständighet. Åtskilliga stater, hava lånat ut betydande summor till andra stater, med vilka vi konkurrera och äro följaktligen intresserade av, att dessa senare stater bli i tillfälle att betala dessa belopp. Då kommer det att ligga nära till hands, att för att åstadkomma möjlighet för dessa att göra detta man kommer att tillgodose dessa staters konkurrens, deras handel och importen från dem på övrigas bekostnad, med avseende på vilka man icke har samma intresse. Och slutligen komma de lånesökande staterna säkerligen att underkastas alldeles särskilda villkor med avseende på importen från de stater, som förse dem med de lån, de behöva, varigenom andra stater komma i en sämre ställning i konkurrensen inom deras områden. Alla dessa omständigheter, som ju äro föranledda av kriget och den ekonomiska situation, som kriget åstadkommit, komma att vara till skada för oss i konkurrenskampen med utlandet.

Vi hava ytterligare ett förhållande, som visavi vissa andra stater ställer oss i en synnerligen ofördelaktig ställning. Jag menar våra arbetslöner. Hurudana dessa äro i och för sig, om de äro

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

tillräckliga eller rättvisa, därmed må nu vara hur som helst, det är en sak, som icke här har någon betydelse, men otvivelaktigt äro de i förhållande till åtskilliga av våra konkurrenters arbetslöner så höga, att därigenom konkurrensen för oss på utländska marknader blir försvårad. Därtill kommer att, så länge vår valuta är så hög i förhållande till åtskilliga främmande länders, jag kan säga till de flesta främmande länders, olägenheter med de höga arbetslönerna blir ytterligare skärpt. Men oberoende härav har vår valutas ställning den ytterligare inverkan, att den måste verka eggande på importen, samtidigt som den kommer att bereda svårigheter för vår exportindustri. Hur blir det då i fortsättningen, om vår export undan för undan förlamas, om våra varulager, våra producerade varor hopas utan att vinna köpare, under det att vår import fortgår allt hejdlösare, jag kan säga, fortgår under allmänhetens jubel? Ty det tror jag herrarna allesammans erfarit att, när det står en tidsningsnotis, att till landet kommit en båt med stora kvantiteter kaffe, med ett parti hudar etc., då är det en förtjusning i Sveriges land. Det är en reminiscens från den tid, då vi voro avstängda från tillförsel; man har ännu icke börjat reflektera över, vad den stora importen innebär under närvarande situation och för framtiden. Jag säger, om denna import skall fortgå utan skrankor och vår export förlamas, vad blir följden? Jo, följden blir den, att vi äta upp våra tillgodohavanden i utlandet, d. v. s. de tillgodohavanden, som äro disponibla. Det finnes åtskilliga utländska tillgodohavanden, som vi ej kunna komma åt men de, som äro disponibla äta vi upp. När de äro slut, ja, då hava vi intet annat medel än skuldsättning, men även på det området är konkurrensen mycket stark. Det är få, som hava något att låna ut, men många, som vilja låna. Det kommer därför nog icke att dröja länge, om vi behöva uppträda ofta på lånemarknaden, förrän det kommer att visa sig, att vår kredit har sina gränser, som icke låta sig överskridas. När krediten är slut, näringslivet förlamat, då ha vi kraschen, men då stå vi också nära återgången till en bättre regim. I denna situation kommer med nödvändighet importen att minskas, och, tack vare vår valutas fall, exporten åter så småningom i gång, men då ha vi också kommit därhän, att den reella arbetslönen blivit väsentligt förminskad och hela välståndet i landet betydligt förringat i jämförelse med vad det kunnat vara, ifall vi bättre tillvaratagit våra ekonomiska intressen.

Har man den uppfattningen, att situationen med avseende å konkurrensen med utlandet är så allvarlig, som jag nu har gjort gällande och varom jag för min del är fast övertygad, då är det klart, att man måste vara mycket betänksam mot att ytterligare försvåra vår ställning i denna konkurrenskamp genom att än mera fördyra vår produktion. Ty därom kunna vi väl ändå vara ense, att även om det finnes en och annan industrigren, inom vilken arbetsintensiteten kan ökas, så att den i någon mån kan ersätta ned-sättningen i arbetstiden, kommer dock i stort sett detta icke att äga rum. Vi stå alltså inför en verklig fördyring av den svenska

produktionen. Har man denna ståndpunkt, då är det ju alldeles klart, att man har ingenting annat att göra än att säga nej till ett lagförslag sådant som det föreliggande.

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.*
(Forts.)

Hans excellens statsministern gjorde gällande mot herr Clasons yttrande i går, att när arbetarna uppställde det bestämda kravet på 8-timmarsdagen och ansågo, att detta var riktigt och nyttigt både för dem själva och samhället, vore det ganska förmätet av en person som herr Clason att sätta sitt omdöme högre och säga, att det skulle vara skadligt även för arbetarna, om en dylik lagstiftning komme till stånd. Jag får säga, att jag icke förstår den anmärkningens berättigande, ty man har ju att uttala sig icke i enlighet med vad andra utan vad man själv anser vara det riktigaste. Nu är ju situationen den, att tack vare det liberala partiets hjälp arbetarklassens representanter dominera i båda kamrarna. Ni, mina herrar, kunna väl icke få det bättre än att kunna driva igenom denna lag, som ni anse vara för er så nyttig. Men i all rimlighets namn begären icke, att vi skola applådera eller att vi skola skriva under, utan tilllåten oss att säga, att vi anse denna lag skadlig både för landet och för er och därför icke kunna giva densamma vårt stöd!

Herr Reuterskiöld hade ett yttrande, däri han gjorde gällande, att storindustrien och arbetarna nog en dag komma att finna varandra. Ja, jag tror nästan han sade, att de redan hade funnit varandra, och att detta vore en betydelsefull sak vid detta lagförslag. Jag vill säga min ärade vän, att min övertygelse är den, att icke blott storindustrin och arbetarna skola finna varandra, utan alla industrier och arbetare skola finna varandra, ja jordbruket och jordbruksarbetarna skola också finna varandra. Alla skola de finna, att den närings bästa de tillhöra, är deras eget bästa. Om de icke ha funnit det i dag, komme de att i framtiden lära sig inse det. Den lidandets tid, som enligt min mening förestår oss på grund av den nuvarande världssituationen och som förökas genom denna lagstiftning, denna period, under vilken vi komma att lida alla, den kommer så småningom att skaffa oss en riktigare uppfattning om det verkliga läget. Jag tror, att det lidandet kanske också skall lära de lärda herrar, som delar herr Reuterskiölds uppfattning om att landets lycka är storindustriens grav — jag tror, att denna lidandets period kanske också skall lära dessa, att storindustriens framgångar äro av mycket mycket stor betydelse även för den andliga odlingens lycka och framgång i vårt land.

Herr greve och talman! Jag hoppas, och jag kan nästan säga, att jag är förvissad om, att Sverige skall kunna gå igenom även de svårigheter, som den nuvarande tiden ställer för oss och vilka enligt min mening genom det lagförslag, som nu är före, komma att skäras. Och jag kan icke sluta på annat sätt än med att uttala den förhoppningen, att den försakelsens väg, vi nu alla gemensamt få vandra, icke skall bli alltför lång, och att vi snart skola finna varandra i den gemensamma uppfattningen, att vi böra övergiva den felaktiga meningen, att intressen, som på grund av sakens egen natur äro gemensamma, stå i strid mot varandra.

Jag ber att få yrka avslag å det förevarande lagförslaget.

Lagförslag om
arbetsdagens
begränsning.
(Forts.)

Herr statsrådet Nilsson: Herr greve och talman, mina herrar! När jag suttit och åhört denna debatt såväl i andra kammaren sistlidna lördag som ock här i denna kammare i dag och jämväl tagit del av referaten över de anföranden, som höllos i denna kammare i lördags, har det icke kunnat undgå att tilldraga sig min stora uppmärksamhet, att de skäl, som motståndarna till denna lag anförde, i det väsentliga äro precis desamma som alltid anförts, då det varit fråga om att genom social lagstiftning beröra förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare.

Skälen ha för det första varit farhågor för näringslivets framtid, för det andra hänvisningen till det fria avtalets bättre form än lagstiftning, och för det tredje lagens oförmåga att bringa arbetsro och arbetsfred. Det kan icke falla mig in att i denna punkt av debatten gå in på dessa skäl för att belysa dem. De äro förut belysta från andra håll, och jag skall icke upptaga tiden därmed.

Däremot kan jag icke underlåta att erinra därom, hurusom jag under mitt första riksdagsår 1906 i denna kammare åhörde den första debatt, som jag övervarit i denna kammare, rörande en social lagstiftning. Det var då fråga om ett lagförslag rörande medling mellan arbetare och arbetsgivare vid arbetstvister, och argumenten mot detta lagförslag voro precis desamma som anförts här i dag. Och det är att märka, att bland dem, som då yrkade avslag, var det framför allt representanterna för näringslivet självt. Det var herrar Ericsson, Rettig, Lithander, Benedicks, Nisser, Östberg, G. F., Almström, Bernström och friherre Klingspor. Jämväl den närmast föregående talaren yrkade även han avslag på detta lagförslag. Bland dem, som talade för lagförslaget, voro däremot personer sådana som häradshövdning Hedenstierna, landshövding Pettersson, professor Fahlbeck, godsägare greve Hamilton samt godsägare Wijk, men endast tre egentliga representanter för näringslivet, nämligen herr Swartz, som ännu är kvar i denna kammare, herr Almgren i Stockholm, som lämnat både riksdagen och livet, samt friherre Tamm. Lagen bifölls med den knappa majoriteten av 59 röster mot 57. För att bevisa att det var just de av mig berörda synpunkterna, som anfördes från motståndarnas sida skall jag be att få i all korthet återgiva något av vad t. ex. herr Östberg yttrade och vad som var kärnan därav.

Han sade: »Jag tror för min del, att den nu föreslagna lagen skulle vara till mer skada än nytta, och kan därför ej annat än sluta mig till dem, som yrka avslag på det föreliggande betänkandet.»

Icke i ordalagen men till sitt innehåll precis samma ståndpunkt, som den näst föregående talaren konkluderade, och samma skäl som han anförde under sitt i övrigt mycket intressanta anförande. Men icke nog därmed, utan ungefär detsamma sade även herr Almström.

Han yttrade: »Jag tror fortsarande att det bästa sättet är, att arbetsgivare och arbetare få sköta sina mellanhavanden själva, och att först, när de påkalla hjälp utav regeringen eller andra utomstående, sådan hjälp må lämnas dem.» Och han slutade med: »Jag

har för min del den meningen, att om detta förslag bleve lag, därav oreda och skada skulle uppstå.»

En liknande synpunkt förfäktade också herr Bernström, och den ärade talare, som hade ordet närmast före mig, slutade den gången sitt anförande på följande sätt innefattande den konklusion som han då kom till: »Jag kan icke finna, att denne parterna påtrugade förlikningsman med sin ringa kompetens och med en ställning, som icke uppbäres av parternas förtroende, skall kunna vara i stånd att uträtta vad man avser. Jag är övertygad om, att, långt ifrån att åstadkomma frid, han kommer att åstadkomma strid, och på denna grund, herr greve och talman, ber jag att få yrka avslag på utskottets hemställan.»

Om man nu 13 år därefter frågar sig: Ha alla dessa farhågor, ha alla dessa olycksprofetior, som då uttalades rörande denna mycket blygsamma lagstiftning på det sociala området, visat sig befo-gade, har reformen åstadkommit alla de vådor, realiserat alla de skräckmålningar, som då uppställdes mot den då ifrågasatta lagstiftningen, så är jag övertygad att en och var, som känner sitt ansvar, skall på det spörsmålet svara: Nej, så har ingalunda varit fallet. Under alla de konflikter, vi haft på senare tid, är jag övertygad att, oavsett politisk åskådning, arbetsgivare och arbetare hava känt sig glada och lyckliga över, att man haft detta medlingsinstitut att tillgå, ehuru det vid lagens tillkomst uttalades sådana olycksbådande profetior om densamma. Jag tror, att det var lyckligt, att vid den tidpunkten det dock fanns två personer i denna kammare utöver motståndarna, som kunde ansluta sig till den uppfattning, som vid det tillfället uttalades av herr Swartz. Jag kan icke underlåta att, innan jag slutar, ange de synpunkter, som för honom voro bestämmande. Han sade, att det, efter vad som anförts, måhända vore väl djärvt av honom, som var en obetydlig arbetsgivare, att våga hysa en mening, som avvek från de stora arbetsgivarnas. Vidare sade han, att han ansåg sig ovillkorligen förpliktad att framlägga och söka giva skäl för den åskådning, som han hade, och att han ansåg sig så mycket mer uppmanad därtill, som han var representant för ett industrisamhälle, och som åtskilliga av de inom detta samhälle förefintliga arbetsgivare, med vilka han hade samtalat, haft den uppfattningen, att lagen borde antagas. Han anförde vidare det, att han icke alls kunde ansluta sig till deras mening, som ansågo, att man genom denna lagstiftning skulle gå baklänges och få antalet på grund av arbetsinställelse förlorade arbetsdagar ökat i stället för minskat. Han anförde ytterligare, att rent psykologiskt sett innebar denna lag »en möjlighet till hindrande av en del, låt vara icke många, eljes uppsplitande arbetstvister», och för att bevisa detta anförde han exempel från sin egen hemstad.

Ja, mina herrar, jag skall sluta med vad jag redan anført, att det föreligger 13 års erfarenhet att bygga på. Och jag värdjar till kammaren, om icke herr Swartz vid det tillfället var den som såg klarast mot framtiden, och lagens motståndare vid det tillfället hörde till dem, som voro mer eller mindre skumögda med avseende på

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.*

(Forts.)

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

vad framtiden bar i sitt sköte. Jag vill icke nu profetera om framtiden jag vet icke om jag lever 13 år härefter. Men om jag lever, skall det vara mycket intressant vid den tidpunkten att iakttaga vilka det var, som sågo klarast mot framtiden — de som nu med hänsyn till förhållandet mellan arbetare och arbetsgivare fortfarande rekommendera det privata avtalet, med därav oundvikligen följande långa strider och arbetsnedläggelser, eller de som velat hava lagens stöd och hjälp för en reglering av arbetstiden. Det kan nämligen gå så, som det gjorde när det var fråga om arbetstidsbestämmelser rörande sjömän och med dem likställda. Det talades då i denna kammare i juni hårda ord om detta lagförslag, och det sades då i denna kammare, att det lagförslagets antagande skulle ha mycket svåra följder för hela rederinäringen. Tre veckor därefter hade det blivit strid. Då voro samma redare färdiga att taga en överenskommelse, som fullt ut sträckte sig till vad det lagförslaget innebar. Det säger ju åtskilligt, hur mycket sådana där starka uttalanden kunna vara värda.

Jag hoppas, att kammaren måtte antaga föreliggande lagförslag.

Herr En hö rning: Herr greve och talman, mina herrar!

Även jag hade tänkt göra några allmänna betraktelser med anledning av det nu föreliggande lagförslaget, men i anseende till den långt framskridna tiden och ännu många talare återstå, skall jag avstå därifrån. Jag skall i stället tillåta mig att gå in på en reell fråga.

I andra kammaren har herr Torgén väckt en motion, som dock icke har beaktats av utskottet, gående ut därpå, att arbetstiden vid skiljeställen skall likställas med arbetstiden vid flottning. Den kungliga propositionen medgiver, såsom herrarna torde erinra sig, undantag från 8-timmarsdagen vid flottning men icke för arbete vid skiljeställe. Således kan arbetstiden vid flottning i älvarna bli 10 timmar men endast 8 timmar vid sorteringsplatserna. Detta innebär ju en stor inkonsekvens. Under senare årtionden hava ju de flesta större pappersfabriker kommit till stånd, och därigenom tillföras flottlederna stora mängder timmer. Skiljeställena äro därför redan nu överansträngda oaktat alla utbyggnader, och mäktas på många ställen icke genomsläppa allt flottgods. Att arbeta på treskift torde av många skäl vara alldeles uteslutet. Där man förut arbetat på ett skift, kan man övergå till tvåskift, men där man förut tillämpat tvåskift finns ingen möjlighet till ökning, och detta innebär således en minskning med fullt 20 % av den utsorterade mängden flottgods. Stora och dyrbara om- och tillbyggnader av sorteringsverken förestå alltså, men utrymmet därtill är på många ställen icke det bästa eller ens tillräckligt.

Herr greve och talman, på grund av vad jag anfört vill jag nu yrka avslag på lagförslaget. Men om denna kammare i likhet med andra kammaren skulle antaga lagen, måste jag bringa denna viktiga fråga under kammarens prövning och på grund därav yrkar

jag reservationsvis bifall till herr Torgéns motion, varigenom skiljeställe skulle likställas med flottled och undantagas från lagen om arbetstidens begränsning, och alltså att orden i § 1, mom. g) »utom vid skiljeställe» måtte utgå.

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Herr M ö l l e r : Det lönar sig icke att taga upp till något slags detaljbemötande hela den rad av argument, som framförts av lagförslagets motståndare till förmån för deras ståndpunkt. Jag vill endast erinra om att herr Wigforss, den förste talaren i dag, pekade på tre olika punkter där argumenten mycket effektivt slogo ihjäl varandra, och jag tror att den som något följt med denna debatt också skulle kunnat finna åtskilliga andra som på det sättet taga ut varandra så gott som fullständigt. Nu är det en gång så att när man skall argumentera, bör man från den sidan där man sköter argumentationen försöka att bli åtminstone en smula samspelta, ty det är klart att det åtminstone icke väcker något större förtroende för vederhäftigheten i argumentationen, om somliga talare anföra vissa argument och andra anföra rakt motsatta eller, såsom det i några fall skett, att samme talare i själva verket anför båda slagen av argument. Jag skall till herr Wigforss exempelsamling för närvarande endast lägga ett. De herrar som varit med om denna lags behandling förut veta, att det kanske största och allvarligaste argumentet mot hela denna lag varit, att man icke kan gå till en sådan lagstiftning utan att den blir internationell, och i denna stund inse även lagens motståndare att det argumentet är sönderskjutet. Men då förklarar herr Östberg helt frankt, att det har absolut ingen betydelse; detta stora, väldiga argument från i våras har ingen betydelse längre. Nej, vi skola nu se på den nationella förmånen, när vi genomföra denna lag, och se huru den verkar på vårt eget land, detta är nu utslagsgivande. Jag tror, att förhållandet är det, att lagens motståndare försöka använda — och det är ju självklart — så många argument som möjligt, men att det i grund och botten är viljan som saknas. Därför att man icke vill ha denna lag, måste man söka upp en rad av argument mot densamma, det spelar ingen roll i vilket förhållande de stå till varandra. Nu skall jag endast tillåta mig att peka på ett par små saker.

Det har sagts, att denna lag skulle vara ett uttryck för arbetarnas arbetsovillighet. Jag tillåter mig att protestera mot detta tal. Det finnes i stort sett icke något slags sanning i det. Men detta är en sak. En annan sak är, att det finnes ovilja mot att huru länge som helst eller utöver en viss begränsad tid utföra ett mycket mekaniskt arbete, som ur alla synpunkter verkar förslöande. De herrar som tala om arbetarklassens arbetslust och arbetsovillighet böra icke alldeles glömma den blomstrande koloniträdgårdsrörelse vi ha i vårt land. Den vittnar om, att arbetarklassen, åtminstone många tusen arbetare, äro villiga att av sin mycket strängt begränsade fritid tillsätta många arbetstimmar för att utföra ett arbete, som de ha nöje och trevnad av, som de tycka om, och av vilket de själva få direkt inhösta frukten.

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Man bör icke så mycket klaga på arbetarklassen för att den begär denna 8-timmarsdag. Ty det finnes en sak, mina herrar, som jag tror att arbetarklassen med fog kan rikta som motfråga till eder och det är den: Är den svenska industrien organiserad på ett så tillfredsställande sätt, att med de nuvarande tekniska hjälpmedlen det tages ut hela den avkastning som kan tagas ut ur industrien? Arbetarklassen kan icke, förrän den frågan tillfredsställande besvarats, anse sig skyldig att bliva offrad för de eventuellt försämrade arbetsmetoder och brist på teknisk och ekonomisk organisation som utan tvivel i många fall utmärka vår industri. Min övertygelse är, att de faror varom man här talat icke föreligga. Man talar bara om arbetsintensitetens ökande, det vill säga den enskilde arbetarens förmåga att prestera ett större mått av arbete på en bestämd tid; men det är icke bara det det gäller, utan det gäller också huruvida hela vårt industriella arbete är tillräckligt väl organiserat, och i det avseendet tror jag att ofantligt mycket ännu står att vinna. Jag vill erinra herrarna om ett mycket talande exempel. När år 1913 frågan om sockertullen behandlades i riksdagen, var det stora argumentet från sockertrusten: Vi måste avskeda 400 arbetare, därest den sockertull, regeringen nu föreslagit, också blir genomförd. Jag skall icke ingå på frågan om arbetarnas ställning, men det var ett vittnesbörd i varje fall, att i denna industri förekom ett mycket betydande slöseri med arbetskrafter, ty man sade icke: Om vi avskeda dessa 400 arbetare, blir det mindre socker, utan man åtog sig att med cirka 25 % mindre arbetskraft producera lika mycket socker som förut. Det finnes för övrigt utan tvivel så många frågor beträffande industriens organisation som arbetarklassen kan ställa till industriens ledare, att det är fullkomligt orättfärdigt att göra frågan om en ökad fritid till en fråga om arbetarnas arbetsovillighet. Det är nog så, att även om de tillfälliga verkningarna kunna bli rätt besvärliga, så kommer den allmänna ökning i vår kultur, som denna lag ovillkorligen måste medföra, att visa sig även ha mycket förmånliga ekonomiska verkningar. Det är klart, att lagen är ett uttryck för en viss optimism; men den har alltid då det gällt social lagstiftning visat sig berättigad, och jag tror att den pessimistiska svartmålning som herr Trygger på ett effektivt sätt rullade upp för våra blickar även i detta fall skall visa sig vara oriktig.

Det finnes en sak till, som jag skall be att få påpeka, och det är det argument, som framfördes av greve Lagerbjelke och som knappast blivit belyst, nämligen att just denna tidpunkt skulle vara synnerligen olämplig. En talare har sagt, att denna lag aldrig kan komma fram vid en sådan tidpunkt, att den icke skulle vara synnerligen olämplig ur motståndarnas synpunkt; och jag får säga för min del, att det kan ifrågasättas, om icke en lågkonjunktur, då man icke behöver hela det produktionsresultat som en viss summa arbetskrafter kan åstadkomma, om icke den i grund och botten är lämpligare än en tidpunkt, då man kan avsätta allt vad man kan tillverka och skulle kunna avsätta ofantligt mycket mera, om man bara kunde tillverka det. Jag är övertygad om, att många av herrarna, därest man

komme till en högkonjunktur, skulle förklara det för den olämpligaste tänkbara tidpunkt, och man skulle då säga: Nu skall vårt land bli rikt; nu skola vi skapa stora, väldiga förmögenheter; nu skola vi icke inskränka arbetstiden, då det finnes full sysselsättning för långt flera arbetare än man kan få.

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.*
(Forts.)

Jag ser i denna lag ett stort socialt framsteg, och tror det vara synnerligen nyttigt om den antages. Jag är övertygad om att, när första kammaren, såsom jag hoppas, fattat samma beslut som andra kammaren, det hos den arbetande klassen i vårt land skall väcka ökat förtroende till parlamentarismens förmåga att ordna förhållandena även för arbetarklassen på ett tillfredsställande sätt. Jag tror, att det i denna oroliga tid icke är av så ringa betydelse att arbetarna få den uppfattningen, att den svenska lagstiftande församlingen verkligen vill göra någonting även för deras räkning; och jag tror att denna lag redan ur denna psykologiska synpunkt kommer att hava mycket välgörande verkningar.

Herr vice talman, jag ber att få yrka bifall till första paragrafen.

Under herr Möllers anförande hade herr talmannen uppstått och avlägsnat sig, varefter ledningen av kammarens förhandlingar övertogs av herr vice talmannen.

Herr Nilsson, Petrus: Det har i denna fråga talats så mycket och framlagts så många skäl och motskal emot och för antagandet av denna lag, och det torde väl därför vara ganska utsiktslöst att här försöka påverka meningen, helst som man från början vet, vilken utgången kommer att bli. Jag skall ej heller nämnvärt förlänga denna debatt, men vill ändå uttala några ord i denna, som jag anser mycket viktiga fråga. Jag vill då förutskicka, att jag gärna och med tillfredsställelse ser, att arbetstiden förkortas i den mån så ske kan såväl i allmänhet som särskilt i mera krävande och hälsan påfrestande yrkan, och att arbetarna därigenom gives större möjlighet att mera ägna sig åt hemmet, få tid till vila och förströelse samt intellektuell sysselsättning. Men jag anser, att dylika avkortningar av arbetstiden böra ske genom fri överenskommelse och ej genom en lagbestämmelse, som generellt föreskriver bestämd och lika lång arbetstid för alla yrken och arbeten, oavsett huru olika och skiftande dessa än kunna vara. Jag anser ej heller, att tillräckligt bärande skäl framförts för denna lags antagande. Det starkaste skälet synes då vara, att dylika lagar under senaste tiden genomförts eller skola genomföras i utlandet. Ja, men man har ju ingen erfarenhet, om, huru dessa lagar där hava utfallit eller huru de efterlevas. En lag, som kommer att bli så ingripande i den enskildes förhållanden, som den här föreslagna, kommer att bli mycket svår att upprätthålla och till obehag icke blott för arbetsgivaren utan även för arbetaren. Vi hava i det avseendet ganska god erfarenhet från kristiden, huru dessa både nödiga och onödiga lagar och föreskrifter mottogos med ovilja och oförståelse icke minst av dem

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

som de voro avsedda att stödja och hjälpa. Varför, mina herrar? Jo, därför att de ingrepo så starkt i vad den enskilde ansåg för sin oförytterliga frihet, och det kommer även denna lag att göra i mycket hög grad.

Gör man sig därför frågan: Vad är orsaken till att denna lag nu skall drivas igenom, så kan man ej gärna frigöra sig från tanken, att denna åttatimmarsdag så länge stått på programmet hos ett visst parti, att den därför skall drivas igenom. I annat fall borde man väl vara mera försiktig i en tid som denna, då det råder varubrist över hela världen. En avkortning av arbetstiden nu i ett slag kommer ovillkorligen att medföra en produktionsminskning, och det har ju heller inte från något håll bestritts. Följden härav blir ju ökade varupriser och en sänkning av levnadsstandarden.

Men med lagfästande av här föreliggande utskottsförslag skulle ett utav arbetarrörelsens gamla krav förverkligas. Jag säger med avsikt gamla, ty detta krav synes mig så gammalt, att detsamma numera borde vara tämligen antikverat. Arbetstiden har ju till följd av tillgodogörandet av uppfinningar och tekniska framsteg successivt kunnat avkortas, och vid en stor del av landets industrier är den blott obetydligt längre än vad som här föreslås till lag. Utvecklingen visar således, att arbetstiden minskas i samma mån som de tekniska hjälpmedlen och maskinell kraft kunnat ersätta den mänskliga arbetskraften. Och om vårt folk ännu är tillräckligt livsdugligt, komma vi säkerligen att vandra vidare på denna väg, som jag för min del i detta avseende skulle vilja kalla den sunda ekonomiska utvecklingens väg. Men nu åtnöjes man ej med denna väg, utan nu tar man till lagstiftningens kirurgiska kniv och avskär den normala utvecklingen utan erfarenhet av huru denna operation kommer att utfalla och utan att taga nödig hänsyn till de verkningar der kommer att medföra. Man tager ej heller tillräcklig hänsyn till huru olika krävande olika arbeten kunna vara. Man kunde belysa detta med många exempel. Jag kan därvid påpeka, vilken skillnad det i detta avseende är för en arbetare som sköter en elektrisk maskin eller en som arbetar i en gruva eller framför en eldhärd i ett järnbruk. Men likväl skall det i lag föreskrivas att dessa skall hava lika lång arbetstid.

Ser man vidare på lagens verkningar, har man att uppmärksamma, vilka indirekta verkningar den i många avseenden kan medföra. Jag tänkar närmast på jordbruket. Jordbruket är visserligen icke medtaget i detta lagförslag, men indirekt kommer det att återverka även på jordbruket. Ty ingen vill väl på allvar tro, att man i längden skall kunna upprätthålla en nämnvärt längre arbetstid för jordbruket än vad en därintill liggande industri. Och varifrån skall den ökade arbetskraft, som industrien till följd av arbetstidens minskning behöver tagas om icke huvudsakligen från jordbruket. Följden härav blir minskad produktion och ökade livsmedelspriser.

Nu har det från olika håll anförts, att om andra länder genomföra en dylik arbetstid, böra väl även vi kunna det. Men de geografiska och klimatiska förhållandena inverka i detta avseende ganska

mycket. Huru många svenska arbetare hava icke i Amerika på en jämförelsevis kort arbetsdag blivit utslitna på några få år. Man får i detta avseende taga hänsyn till de olika förhållandena. Själva naturen föreskriver en längre arbetstid i de nordliga länderna med deras olika klimat. Det kräves även mera arbete för livsmedels frambringande i mera nordliga länder än vad det gör i de i klimatiskt avseende mera gynnade länderna.

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Jag vill, herr vice talman, med dessa ord yrka avslag på utskottets förslag.

Herr S a n d l e r: Herr vice talman! Jag har begärt ordet i denna fråga endast för att yttra mig med anledning av några uppgifter som i lördags lämnades av greve Lagerbjelke rörande den skattebörda, som för närvarande är lagd på våra företag. Mig föreföllo dessa uppgifter genast något egendomliga, och jag gjorde mig ungefär samma frågor som sedermera framställts här i kammararen av herr Wigforss och som föranlett greve Lagerbjelke att lämna en förklaring. Om jag förstått saken rätt, skulle den förklaringen gå ut på, att, sedan det i lördags — förmodligen för att vi skulle få en vägledande uppgift, efter vilken vi skulle rätta våra föreställningar om vad som är normal skattebörda — meddelats, att ett aktiebolag i Stockholm hade en skatt, jag tror det var för år 1918, av ungefär 89 %, denna procentsiffra är tillkommen på det sätt, att man jämfört summan av den inbetalda skatten med vad han kallade de »till disposition stående medlen». Jag måste säga, att för mig är det fortfarande icke klart, huru kalkylen gjorts. Ty jag vet icke, vilken tidpunkt denna beräkning av de disponibla medlen avser. Jag utgår ifrån, att det icke kan vara fråga om de medel, som varit disponibla vid 1918 års slut, ty det skulle innebära, att man för att beräkna skattetrycket, d. v. s. huru många procent skatten utgör av en viss inkomst, först dragit ifrån 1918 års skatt och vidare bland annat gjort avskrivningar och så fått fram en summa disponibla medel, vilken man sedan jämfört med den för samma år utbetalda skattesumman. Jag utgår ifrån, att kalkylen icke gjorts på detta sätt, vilket skulle varit uppenbart oriktigt, utan förutsätter, att de disponibla medlen vid 1917 års slut legat till grund. Huru det nu än förhåller sig med tidpunkten, måste man dock i alla fall säga, att hela metoden lämnar en i fullständig oklarhet om den verkliga proportionen mellan skattebördan och inkomsten. Ty för att över huvud taget kunna bedöma innebörden av sådana siffror måste man uti det konkreta fallet känna, huru ett företag bedrivit sin avskrivningspolitik, huru det tidigare behandlat sina skatteförhållanden, om det har skatteregleringsfonden o. d. Jag kan följaktligen på grundval av de av greve Lagerbjelke lämnade siffrorna icke få någon föreställning alls om den verkliga proportionen mellan inkomsten och skattebördan.

Jag för min del tror, att det icke är så lätt att få en tillfredsställande statistisk siffra på skattetrycket. Härför räcker nog

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

icke att bara »på måfå», såsom greve Lagerbjelkes ord föllo sig i lördags, plocka ut ett aktiebolag och lägga de uppgifter man får till grund för en procentkalkyl. Ty först och främst måste man klargöra för sig, huru man skall uppfatta begreppet *inkomst*, om man skall räkna med den taxerade inkomsten, vilket ligger närmast till hands, eller om man skall underkänna taxeringen och lägga till grund något annat inkomstbegrepp. Vidare måste man bestämma sig för, vilken *skattesumma* man vill jämföra med inkomsten och framför allt måste man bestämma sig för, huruvida man vill jämföra den skattesumma som utbetalts under ett visst år med den inkomst som förvärvats under samma år, eller om man i stället vill göra jämförelsen så, att man utgår från ett visst års inkomst och sedan ser efter summan av alla de skatter som uttaxerats på det årets inkomst och jämför den med årets inkomst. För min del kan jag icke se annat än att den sista metoden är den korrekteste. Om man frågar, huru mycket en person eller ett företag betalar i skatt, menar man väl: huru stor del av ett visst års inkomst är det som det allmänna tager för sig av det årets inkomst? Nu är det på det sättet, att skatten icke betalas samma år den inkomst förvärvas, på vilken skatten beräknas, och tyvärr så att det ställer sig olika för olika skatter, enär vissa skatter betalas två år efter det inkomsten förvärvats.

Det kan måhända intressera kammaren att erfara några notiser angående de förhållanden, som för närvarande råda. Jag fann, att kammaren i lördags med stort intresse lyssnade till de siffror greve Lagerbjelke lämnade och jag förmodar, att detta intresse kan räcka även nu, fastän vi ha så mycket annat att tänka på.

Om jag tager förhållandena för år 1918, var den skatt, som då betalades, först och främst skatt på inkomst för *föregående* år, alltså 1917 års inkomst — det gäller för såväl den vanliga som den extra inkomstskatten och den tilläggsskatt som utgick. Men det gäller icke beträffande kommunalskatten och krigskonjunkturskatten. De skatter som betalats på dessa poster under fjolåret avse icke 1917 års inkomst utan inkomsten *två år tillbaka*, alltså för år 1916. Då man vet detta, ser man ju genast, att det har sina svårigheter att få en procentsiffra, som verkligen kan giva någon korrekt föreställning om skattebördan.

Har man sedan reda på, vilka skattesatser som utgå som maximum, så måste man genast säga sig, att en sådan siffra som den av greve Lagerbjelke anförda måste bero på, att en i och för sig visserligen — det har jag ingen anledning att betvivla — fullkomligt korrekt matematisk procentberäkning är utförd så, att den icke alls säger vad den skulle säga. Ty det är väl klart, att skatteprocenten för alla skatter tillsammans ju icke gärna kan bliva större än den siffra man får, ifall man tar maximisatserna för alla de olika skatterna och lägger dem tillhopa. Tar jag då ett aktiebolag i Stockholm med 100 % vinst — ehuru där visserligen icke de absoluta maximisatserna inträda, ty för extra in-

komst- och förmögenhetsskatt samt för tilläggsskatt stiga de ända till 150 % — får det för inkomsten år 1917 följande skattebörda: i vanlig inkomstskatt 5,85 %, extra inkomstskatt 4 %, tilläggsskatt 4 %, bevillning $\frac{1}{10}$ %, alltsammans att betalas under loppet av år 1918. Sedan får samma bolag betala kommunalskatt efter ungefär 7 kronor 80 öre, och i krigskonjunkturskatt kan det ju i varje fall aldrig bli mer än den maximisiffra, som finns i författningen, 40 %, vilket förutsätter, att all bolagets inkomst är merinkomst, alltså ett tillskott till den inkomst som bolaget hade före kriget. Summerar man nu ned detta, så finner man, att det blir ungefär 62 %. Under sådana förhållanden måste man genast, då man hör en siffra som 89 %, säga sig, att det måste vara något fel med en sådan kalkyl.

Vill man få en föreställning om skattebördan, får man nog göra en rätt så omständlig beräkning, och framför allt får man taga hänsyn till det förhållandet, att de olika skattesatserna, som man betalar samma år, faktiskt avse inkomster, intjänade under två olika år. Följaktligen får man, ifall man vill veta, hur mycket betalas av ett visst års inkomst, lov att plocka ihop skatter, icke bara under det följande året utan även året därpå. Ifall man använder den metod, som jag tror ligger ofantligt nära till hands, att bara jämföra, vad som betalas i skatt, med den inkomst, som förtjänas under året, är det mycket naturligt, att man kan få sådana sifferresultat, som greve Lagerbjelke nämnde.

Det anfördes redan av herr Wigforss, att ingenting hindrar, att man kan få vilken procentsiffra som helst med en sådan metod, ty det är klart, att om inkomsten är noll och skatter utgå för föregående års inkomst, så får man angivna procentsatsen med det tecken matematikerna använda sig av, då de skola beteckna oändligheten. Men så illa är det väl icke ställt med skatteförhållandena här i landet, att aktiebolagens skattebörda ens närmar sig oändligheten. Det är naturligtvis beräkningsmetoden, som det då är fel i. Det är som sagt ingen konst att få helt andra och mycket högre procentsiffror.

Jag kanske får besvara kammaren med ett fingerat exempel. Jag tänker mig, att det gäller ett miljonbolag, som före kriget hade 10 % vinst och under kriget åren 1916 och 1917 i stället förtjänade 100 %, en miljon. Det skulle då komma upp i en merinkomst av 900,000 kronor vart och ett av dessa år. Det placeras i en mycket hög tariffklass i krigskonjunkturbeskattningen, och hör följaktligen till de jämförelsevis mycket hårt beskattade företagen. Om man nu sammanställer för ett sådant företag, vad det betalar i skatt under loppet av år 1918, så finner man, att bolaget först och främst betalar av 1916 års inkomst i kommunalskatt och krigskonjunkturskatt respektive 68.000 och 288.000 kronor, och sedan betalar det dessutom av 1917 års inkomst i inkomstskatter av olika slag och bevillning 139,500 kronor, summa 495,500 kronor. Antag nu, att detta företag under 1918 har mötts av konjunkturuomslaget, så att dess inkomst, som förut hållit sig uppe

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

i en miljon, dalar ned — låt oss säga för att taga ett extremt fall, till 200,000 kronor; den ligger i alla fall dubbelt så högt som före kriget. Då kommer man till det resultatet, att detta företag under året förtjänar 200,000 kronor, men skall betala i skatt, som det populärt brukar utvecklas, 495,500 kronor. Det får alltså betala en skattesats av 247 %. Jag tror, att det ligger mycket nära till hands för affärsvärlden att göra sina beräkningar på det sättet, och det kan följaktligen icke skada, att det genom greve Lagerbjelkes siffror blivit tillfälle att visa, huru orimliga sådana beräkningsmetoder äro. I själva verket har ett sådant företag att betala i skatt av 1916 års inkomst ifall man tager ihop de olika skatteposterna, som belöpa på det året, ett sammanlagt belopp — jag skall icke trötta kammaren med att angiva detaljsiffrorna — av 408,500 kronor, alltså ungefär 41 % av 1916 års inkomst. Tar man sedan 1917 års inkomst, har bolaget att av denna betala i skatt 552,000 kronor eller 55 %, och på dessa bägge år har det således i genomsnitt betalats en skatt av 48 %. Detta är naturligtvis en hög skatteprocent, men kammaren torde observera, att det här är fråga om ett företag, som förtjänar 100 % av sitt kapital i årsvinst och att alltså, sedan dessa 48 % äro betalade, återstår det 52 % av kapitalet, varöver alltså vederbörande bolagsstämma får förfoga för att verkställa dels utdelningar, dels avskrivningar och nödiga fonderingar. Det förefaller alltså, som om det även med en sådan skatteprocent mycket väl skulle vara möjligt att dela ut 20 % till aktieägarna och hava 30 % kvar för avskrivningar och fonderingar.

Vill man hava en korrekt föreställning om skattetrycket på aktiebolagen, så tror jag icke, att det är möjligt att få det, om man bara plockar ut ett enstaka år. Det har ju varit på det sättet under de sista åren, att det har kommit till nya skatter och att inkomstförhållandena ha varit oerhört växlande. Vill man ha en något mera riktig föreställning om skattetrycket, så tror jag därför, att det är nödvändigt, att man tar en hel följd av år och räknar ut skatterna och jämför dem med de förefintliga inkomsterna. Om man gör en sådan kalkyl t. ex. för tio år, tar med några år före kriget och några år efter krigskonjunkturperioden, då först får man en verkligt tillfredsställande uppfattning om, huru stor den skattebörda har varit, som det allmänna har uttagit av aktiebolagen.

Jag har försökt att göra en sådan kalkyl och skall be att få meddela huvudresultaten av densamma. Jag har utgått ifrån att det har varit ett företag, som genomgått en så att säga normal konjunkturkurva, som före kriget hade år efter år 10 % vinst, och sedan höjde sig, 1914 till 20 %, 1915 till 50 %, 1916 och 1917 stod det på toppunkten med en så stor vinstsumma som 100 % av kapitalet. Sedan sjunker det tillbaka till 50 % 1918, 20 % 1919 och 10 % 1920 och de följande åren. Räknar man då ut de skattebördor, som uttaxeras på dessa inkomstbelopp, får man ju en före-

ställning om hur det under hela denna period förhåller sig med de uttagna skatterna.

Jag kan härom meddela, att om man först begagnar den metoden, att man jämför skatterna för varje år med samma års inkomst, får man naturligtvis sådana sifferresultat, som hava presenterats tidigare här. Greve Lagerbjelke nämnde, att ett bolag på 800,000 kronors inkomst, tror jag det var, fick betala 2.000.000 kronor i skatt. Det tror jag visst är möjligt. Det beror alldeles på, hur man gör beräkningen. Om jag gör en motsvarande kalkyl, leder det till, att ett aktiebolag som det nyssnämnda med en miljon kronor i kapital och som således tjänar mellan 100,000 och 1,000,000 kronor under de olika åren, kommer att under år 1918 få betala i skatt ungefär 100 % av samma års inkomst. 1919 får det betala 238 %, och 1920 betalar det 174 %, ifall jag förutsätter, att skattetrycket är oförändrat i enlighet med vad som nu är gällande.

Men dessa höga siffror får man lov att ställa vid sidan av de siffror, som komma fram för de föregående åren, ifall man använder enahanda beräkningsmetod. Om man vill använda en sådan beräkningsgrund, är man i varje fall skyldig att upplysa sitt auditorium om att med en sådan metod kommer ett aktiebolag för de föregående åren, då det hade mycket stora inkomster och av dessa stora inkomster skulle erlägga skatter för en liten inkomst, att betala oerhört små skatter. I det fall, som jag har undersökt, skulle det bliva en så oerhörd skillnad, att för detta bolag, som år 1918 betalade 238 %, sjunker skatteprocenten ned för 1915 till den löjligt ringa siffran av c:a 3 %, och så är det genomgående för de tidigare åren, helt naturligt, därför att då äro de stora inkomsterna disponibla, och då betalar man av dem de små skatterna för föregående år. Om man emellertid får utgå ifrån, att man har att göra med solida företag, och jag föreställer mig, att det är sådana greve Lagerbjelke haft i åtanke, som göra avsättningar för skatteregleringsfonder eller på annat sätt sörja för framtida skattebetalning, så kommer det att ställa sig helt annorlunda än dessa siffror utvisa.

Gör man nu en motsvarande kalkyl på det viset, att man verkligen gör sig besvär att räkna efter, huru stora skatter, som belöpa på de olika årens inkomster, så kommer man för en sådan här tioårsperiod till det resultatet, att före kriget höll sig aktiebolagets beskattning omkring 10 %, så steg den 1914 till ungefär 20 %, 1915 till 31 %, 1916 till 41 %, 1917 till nära 55 %, för att sedan börja sjunka, 1918 till 43 %, 1919 till 24 % och 1920 till 15 %. Detta ger en helt annan och jag vågar också påstå mycket korrektere föreställning om den verkliga skattebördan än de siffror som framräknas genom att man jämför skatten med inkomsten för de år, under vilka den betalas. Jag har velat lämna dessa uppgifter i anledning av det, skulle jag tro, allmänna

Första kammararens protokoll vid urtima riksdagen 1919. Nr 8. 5

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.*

(Forts.)

Lagförslag om
arbetslidens
i begränsning.
(Forts.)

intresse, som frågan om aktiebolagens hittillsvarande skattebördä kan hava för kammaren.

Det brukar ju sägas beträffande de statistiska siffrorna, att med dem kan man bevisa ungefär vad som helst, och jag förmodar, att kammaren drar den slutsatsen även efter denna presentation av en rad statistiska siffror. Men jag vill tillfoga, att skall man göra sådana sifferkonster, att man kan bevisa *vad som helst*, då är förutsättningen att man hanterar siffrorna *hur som helst*, och man bör icke hantera siffror hur som helst. Herr Wohlin har fullständigt rätt i sin allmänna sentens, som jag vill på det livligaste skriva under: »Statistiken blir först en vetenskap, när man noga granskat det material, varpå siffrorna grunda sig.» Jag vill bara uttrycka min förvåning över att denna allmänna sentens ansågs böra riktas endast mot herr Wigforss i Göteborg. I fråga om honom gällde det, att han tillåtit sig att använda taxeringslängden i Lund för att därav bilda sig en uppfattning om arbetarnas inkomstförhållanden. Herr Wohlin tog sig anledning att på den grund förklara, att i vad herr Wigforss här anfört kunde det finnas vad som helst, men i vart fall varken nationalekonomi eller statistik. Jag undrar, om icke det omdömet ändå är en smula överdrivet. Bakom en sådan metod som att använda taxeringslängder för finansstatistiska ändamål står, som herr Wohlin kanske erinrar sig, exempelvis den statistiska kommitténs förslag till anordning av en svensk finansstatistik. Jag förstår uppriktigt sagt icke, vad det skulle ligga för löjligt i att man begagnar sig av taxeringslängderna för det ändamålet. Jag erkänner gärna och instämmer mycket villigt i herr Wohlins uppfattning om, att visst äro taxeringslängderna otillfredsställande som råmaterial. För min del hyser jag ganska stor skepticism mot taxeringsuppgifter från olika håll och av olika slag. Jag tror därför, att det skulle vara önskvärt att ha ännu bättre material, men naturligtvis måste man vara berättigad att använda det material, som står till förfogande och som dock måste vara mera tillförlitligt än de tidningsnotiser om enstaka lönesatser, som man på den andra sidan tycks hava tagit så starkt intryck av. Jag ber att få erinra kammaren om att i det sammanhang, vari herr Wigforss yttrade detta, så gällde det, om jag förstod honom rätt, just att belysa, huru otillförlitliga dessa allmänföreställningar vore, som cirkulerade i vissa kretsar om arbetarnas orimliga löner. Jag tror verkligen, att även en statistiker skulle kunna medgiva, att för det ändamålet, som motbevisning gentemot dessa allmänföreställningar, som bara äro grundade på vissa enstaka uppgifter, kan man vara berättigad att använda våra officiella taxeringslängder, som dock skola ligga till grund för statens skattekrav gentemot den enskilde.

För övrigt kan jag få i det sammanhanget erinra om att herr Wohlin icke hade ett ord att säga rörande allt det andra material, som i herr Wigforss' anförande meddelades, t. ex. icke någonting angående avlöningslistorna, mot vilka givetvis icke kan göras de

anmärkningar, som herr Wohlin kan vara berättigad att göra gentemot taxeringslängdernas uppgifter. Med anledning av detta tror jag det är skäl att erinra sig, att det finns allmänna sentenser, som gälla icke bara för statistiken som vetenskap utan för all vetenskap över huvud, och till dessa allmänna sentenser hör bland annat, att då man granskar ett material från en motståndares sida och vill göra det med anspråk på vetenskaplighet, så hör det väl till vetenskapligheten, att man icke efter godtycke plockar ut en liten del av bevismaterialet med fullständigt bortseende från allt det andra och så använder sig därav för att uttala. Jag betonar det, ett generellt omdöme, att i vad där presterades fanns varken nationalekonomi eller statistik. Statistikens rykte som objektiv vetenskap står gu'nås inte så högt. Det står framför allt icke högt i den parlamentariska församlingen. Det ryktet skulle må ganska väl av, om herr Wohlin i denna debatt hade haft en pil på sin båge icke bara mot herr Wigforss, som dock hade ett statistiskt material, som visade fullt ut, tror jag, vad det ville visa, utan även en pil till övers för en skattestatistik, som jag tror man måste erkänna icke visar någonting alls.

Rop på proposition hördes nu.

Herr Cla son: Herr greve och talman! Jag begärde ordet för att replikera ett par yttranden, som under debatten riktats direkt mot mig. Åtskilligt av vad jag ville säga har emellertid redan framhållits av herr Trygger i hans anförande, och jag kan därför fatta mig kort.

De talare, jag ville bemöta, voro dels herr Wigforss dels hans excellens statsministern. Vad först herr Wigforss beträffar, skall jag be att få understryka, att då jag talade om vår ställning till andra länder i fråga om konkurrensen, gick jag icke alls in på frågan om huruvida de svenska arbetarna arbeta mer och flitigare än utländska arbetare eller om det är tvärtom, och vad detta kunde betyda, utan vad jag åsyftade, var såsom väl tydligt framgick av anförandet, eftersom jag talade om handelskriget, att alldeles oberoende av nyssnämnda förhållanden de främmande makterna kunna gentemot oss kasta i vägskålen en mängd tyngder till sin förmån, exempelvis sina ur produktionssynpunkt bättre geografiska förhållanden, sina större naturtillgångar o. s. v., sina större resurser i allmänhet, och icke minst den tendens, som stormakterna för närvarande visa att kasta också sitt politiska inflytande gentemot de mindre staterna i denna vägskål. Det är under sådana förhållanden jag menar, att en anspänning av alla våra krafter behöves, om vi skola bestå i konkurrensen. Herr Trygger har för övrigt närmare utvecklat detta, så att jag kan ansluta mig till honom.

Herr Wigforss anförde också en del sifferuppgifter. Jag fäste mig liksom en annan talare särskilt vid hans taxeringsuppgifter. Jag skall icke alls med anledning av dessa tillåta mig att fälla nå-

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

got generellt omdöme om hans uppgifter i allmänhet, men då han ville göra gällande, att taxeringsmyndigheterna i våra städer, då det gäller att uppskatta de lägst på skalan ståendes inkomster, om vilka de icke hava någon direkt deklaration, visa benägenhet att taxera dessa, som herr Wigforss sade, »i överkant», då begick han säkerligen ett stort misstag. Jag undrar, om han vänder sig till taxeringsmyndigheterna i de av honom anförda städerna Lund och Göteborg, vad han får för svar, om han vill göra gällande, att de äro benägna att upptaxera småfolket »i överkant».

Vad hans excellens statsministerns yttrande beträffar, så ville han, såvitt jag förstod, infoga mig bland lagens principiella motståndare och bland de allra värsta av dessa principiella motståndare, de som under inga förhållanden vilja vara med om någon lagstadgad arbetstid. Jag förstår verkligen icke ett sådant missförstånd. Jag uttalade mig alldeles direkt om den saken, att jag icke var motståndare till lagstadgad arbetstid, när den behöfdes, och tillade, att man i detta fall enligt min uppfattning borde gå fram efter de hygieniska linjerna. Men därav följer naturligtvis icke, att man kan godtaga en lagstiftning, som tenderar att hindra folk från att arbeta så mycket som de vilja inom det yrke, där de kunna vinna det mesta utbytet av sin arbetskraft. Jag begränsade därjämte alldeles uttryckligt mina betänkligheter till den nu föreliggande situationen, när, som jag yttrade, hela världen i denna återuppbyggandets tid ropar på så mycket arbete som möjligt.

Hans excellens ville slutligen mot mig också göra gällande, att min jämförelse beträffande en läkare och en patient innebure ett förmynderskap för andra. Detta skulle som hans excellens yttrade, visa att man skulle vilja se ned på det sociala kravet i denna fråga. Jag bestrider alldeles bestämt, att jag vill se ned på detta sociala krav. Jag gör det så mycket mindre, som jag uttryckligen angav mig vara anhängare av ett annat botemedel i denna fråga, nämligen tilldelande till arbetarna av så stor vinst som möjligt i företagen. Men jag har naturligtvis i denna fråga som i alla andra ansett det vara min skyldighet att pröva, om botemedlet har någon utsikt att hjälpa i det föreliggande läget eller icke. Det kan vara mycket lätt att säga, att folkmeningen, fordrar det, och att man skall rätta sig efter den. Jag skulle kunna genmäla endast med en hänvisning till vad min ärade vän herr Klefbeck yttrade under denna dags första debatt, då han framhöll att folkmeningen beror på de tidningar, som skapa densamma. Men jag skall icke göra den invändningen. Jag skall endast svara, att vad en folkmening vill, det hjälper icke mig att rösta mot min övertygelse, det hjälper icke mig över till den ståndpunkten, att rösta efter andras övertygelse, när jag sökt pröva frågan så objektivt som möjligt. Och det är icke heller grundlagens ståndpunkt, att jag skall rösta annat än efter min egen övertygelse i sådana frågor. Sedan får naturligtvis framtiden avgöra mellan mig och dem som stå på en annan linje. Ingen skall bli gladare än jag, om de få rätt. Men jag kan icke nu ställa mig i den situationen, att framtiden skall säga åt mig, om följderna bli far-

liga: Du röstade dock för lagen, men du röstade därvid mot din övertygelse.

För övrigt vill jag säga, att det förefaller mig rätt egendomligt, att detta tal om förmynderskap riktas mot oss, som i denna stund äro motståndare mot en lag, som faktiskt innebär ett förmynderskap över svenske mäns rätt att arbeta, ett förmynderskap, som är utan motstycke i vår historia.

Herr Holmquist: Herr talman! Jag begärde ordet, då herr Bergström uttalade sig i den föreliggande frågan. Jag gjorde det därför, att jag knappast trodde, att en så hemst pessimistisk syn på jordbrukets läge i vårt land skulle kunna framföras i denna kammare. Talaren tillhör den ena av de nya bondeorganisationerna, och jag får verkligen säga, att om herr Wohlin har många män med en så oerhört pessimistisk uppfattning enrollerade i sitt gamla garde, förstår jag, att han tjänstgör som chef endast »tillsvidare».

Herr Wohlin yttrade med adress till det liberala partiet, att det var så få av de liberala lantmännen, som uttalat sig. Han nämnde särskilt två namn. Jag nämndes visserligen icke, men jag vill säga, att jag har den stora lyckan att ha varit jordbrukare och att för närvarande ha två av Dalarnas största egendomar i viss mån under min förvaltning. Jag har även under en mycket stor del av mitt liv deltagit i administration av stora industrier. Vid sådant förhållande torde det tillåtas mig att yttra några ord, icke alls med anspråk på att vara auktoritet, men i alla fall med så mycken erfarenhet, att jag har läppjat på de spörsmål, som här i dag hava berörts.

Det har sagts från så många håll, alldeles särskilt högerhåll, att denna lag blir en olyckslag, och ingen har starkare uttalat sig i sådan riktning än herr Trygger, som förklarade att han och hans meningsfränder icke under de förhållanden, som nu föreligga kunde taga denna lag, som de ansåge vara skadlig. Ja, det är ju helt naturligt, att om man har denna uppfattning, saken rent personligt sett är avgjord.

Men, mina herrar, har icke ungefär detsamma sagts otroligt många gånger förut, icke endast i den fråga, som av herr krigsministern nyss här angavs utan vid alla möjliga nya uppslag på det sociala området. Studerar man t. ex. historien om den kommunala rösträttens utveckling, vilken jag har läst med ganska stor noggrannhet, så finner man, att redan på den tiden, då en enda man i en kommun kunde avgöra kommunens alla angelägenheter utan att behöva taga hänsyn till någon, och man påyrkar ändring i detta förhållande, så ropades det: Det är landets ruin, det är till det kommunala livets förstöring, det är att taga bort den auktoritet, som hittills styrt våra kommuner på ett synnerligen fördelaktigt sätt. Dessa bestämmelser togos emellertid bort, och det kom i stället en 5.000-gradig skala. När man så fann, att även denna var förelagd och behöfve ersättas av en ny så upprepades, man kan nästan säga, ord för ord just samma invändningar, och de ha upprepats hela tiden, ända till dess den 40-gradiga skalan föll. Då det nu gällde denna sista

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.

(Forts.

skalas borttagande, måste jag dock göra ett erkännande åt herr Trygger — vilket ju kan vara honom likgiltigt — för vad jag för min del ansett vara en stor handling hos honom. Han hade där en annan taktik än den han anlägger på denna lag. Han fruktade även där stormar, men han ansåg dock, att han trots sina betänkligheter kunde vara med på en rättsutveckling, som gav allmän och lika rösträtt. Naturligtvis kan jag icke mäta djupet av de skäl, som nu hava fört honom till en annan åskådning. Men från min och följaktligen yttre synpunkt sett vill det verkligen synas, som om man på det hållet även i detta fall, trots att man känner sig böjd att göra ganska starka invändningar mot lagförslaget, dock skulle kunnat taga detsamma.

Det har ju sagts om det delphiska oraklets prästinna, att hon, då hon gav sina spådomar, naturligtvis icke leddes av de ångor, som stego upp ur jordens inre och omgav och omtöknade henne, utan därav, att hon hade en klar uppfattning om tidsläget och utvecklingen. Med tanke därpå skulle jag också vilja säga, att man kanske borde vara mindre kraftig i sin argumentation emot denna lag. Jag vill gärna erkänna, att även jag har mina betänkligheter, men de äro sådana, att om jag väger dem mot de fördelar, som uppnås, med denna lag, så måste jag gå med på lagförslaget.

Herr Clason liknade sig vid en läkare — jag förmodar, att meningen var en högerläkare, och att vi alla andra, som tillhöra de andra partierna egentligen vore patienter. Jag tar alldeles för givet, att så var meningen. Han sade nu, att såsom läkare får man icke ge sådana droger, som äro skadliga för patienten, även om han begär dem. Tror inte herr Clason, att den allmänna uppfattningen i det fallet är tillräckligt klar för att freda herr Clason såsom läkare från att någonsin få några sådana patienter. Det händer nästan aldrig inom djurvärlden, att djuren förgifta sig av naturens produkter, därför att deras instinkt leder dem. Tror man verkligen, att icke arbetarna skulle ha ens den instinkten, att de icke gå till herr Clason och begära några för dem skadliga recept.

För övrigt, mina herrar, är detta sannerligen icke någon fråga för dagen. Under åtminstone trettio långa år hava landets arbetare gått fram under spel och fanor med denna 8-timmarsdag på sitt program. Varför har man icke under denna långa tid sökt att få fram andra förslag, som kanske skulle tillfredsställt dem bättre. Jag vet icke någon högerläkare, som kommit med något recept i den riktningen.

Vad beträffar de nya allmänna bondeorganisationernas ställning till frågan vill jag säga, att det förefaller mig, att dessa organisationer äro litet för förnäma. De säga »vi bönder», »vi lantmän». Ja, de säga det med en sådan emfas, att man nästan tror, att »vi» är stavat med stort V, och man är nästan förvånad över att det icke följes av ett »med Guds nåde.» Det vill åtminstone förefalla mig så, när de yttra sig ironiskt om de andra partierna, vilka sedan länge arbeta för jordbrukets intressen, och särskilt det liberala partiet. Herrarna få väl dock, vilken av de båda fraktionerna herrarna

än tillhöra, erkänna, att vad som i all synnerhet gjort denna lag acceptabel för de svenska jordbrukarna är de förändringar i lagförslaget, som genomförts genom det *liberala* partiet. Vad som gör, att lagens verkningar icke särskilt tangera bondejordbruket, är just de förändringar, som sålunda vidtagits i lagförslaget. Det har visserligen sagts från socialistiskt håll, att det är just de från lagen undantagna grupperna av arbetare, som borde skyddas, de andra skydda sig själva. Men från jordbrukarhåll borde man väl i all rimlighets-namn ha rätt att vänta en viss förståelse för vad sålunda av oss liberaler har åstadkommit, men detta tyckas herrar bondeförbundare icke det minsta sentera.

Jag skall icke längre upptaga kammarens tid. Jag skall sluta på ungefär samma sätt som herr Trygger men vända på hans ord. Det är alldeles klart, att har man hans uppfattning, att denna lag är skadlig, då röstar man avslag på lagförslaget. Jag har den uppfattningen, att under de förhållanden, som nu existera, såväl ute i den stora världen som i vårt eget land, är denna lag att anse som en i det stora hela nyttig lag, och därför, herr talman, ber jag att yrka bifall till lagförslaget.

Herr Julin: Jag skulle icke ha besvärat kammaren med att yttra mig i den föreliggande frågan, om jag icke hade blivit direkt uppkallad att göra det. Jag var visserligen icke inne i kammaren, när herr Wohlin hade sitt anförande, men det har meddelats mig, att han skulle ha givit uttryck åt ett visst intresse att få höra, vilken ståndpunkt de liberala lantbrukarna intogo till det föreliggande lagförslaget. Jag skall då be att få säga, om det kan vara till någon glädje för herr Wohlin och hans meningsfränder, att ehuru jag icke kan säga, att jag är någon principiell motståndare mot allt lagstiftande rörande arbetstiden, måste jag ändock bekänna, att jag icke heller är någon entusiast för en lagstiftning till begränsande av arbetstiden. Jag är gammal nog att ha den erfarenheten och hysa den meningen, att det är en ganska vansklig sak, som man giver sig in på, då man söker lagstifta så generellt, att det kan gälla nästan alla förhållanden på arbetsmarknaden. Det har givetvis alltid sina svårigheter.

Den till mig framställda frågan gällde naturligtvis emellertid framför allt, vilken betydelse verkningarna av denna lag kunna ha för det svenska jordbruket. I det fallet får jag säga, att min uppfattning är, att lagen kommer att hava mycket ringa verkningar på det svenska jordbruket.

Jag ber att få nämna, att då jag för 20 år sedan — jag tror, att jag var den första på min ort, som gjorde det — satte ned arbetstiden med två timmar om dagen — den var, som vi alla veta, förut oskäligt lång — så väckte detta åtskillig uppmärksamhet, och det ansågs även då vara ett mycket dåligt sätt att befrämja produktionen. Men jag tror, att vi nu alla äro ense om, att den nuvarande arbetstiden är tillräckligt lång. Jag vill icke säga, att den bör ytterligare förkortas, men den skulle kunna förkortas, om man kunde använda

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
Forts.

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.

(Forts.)

tiden på ett bättre sätt, än som nu verkligen sker. Och detta omdöme kan ju gälla även på andra områden och beträffande andra näringar. Det gäller lika väl de industriella näringarna, som det gäller jordbruket. Kunde vi endast få folket att rätt använda och utnyttja arbetstiden, så skulle resultatet, även om arbetstiden vore kortare än nu, med all sannolikhet ur produktionssynpunkt icke bliva så mycket sämre än nu.

Då jag nu säger, att jag icke är någon entusiast för en lagstiftning, som reglerar arbetsförhållandena, måste jag likväl bekänna, att förhållandena i världen kunna vara och bli sådana, att jag finner en lagstiftning berättigad. Särskilt med avseende på vad herr Trygger för en stund sedan anförde, då han förklarade, att han var en principiell motståndare mot all lagstiftning på detta område, vill jag säga, att det synes mig verkligen, som om herr Trygger borde med sitt inflytande tidigare ha gjort något för att reglera arbetsförhållandena inom vissa industrier i vårt land, beträffande vilka — man må sedan i övrigt hysa vilken åsikt man vill angående arbetstidens längd — man dock måste medgiva, att arbetstiden, såsom den har varit ordnad, har varit oskäligt lång. Jag syftar på industrierna med kontinuerlig drift, där det arbetas i 12-timmarsskift, och det få väl ändå herrarna medgiva, att det är oskäligt. Hade en frivillig överenskommelse träffats på dessa områden för 10, 20 år sedan — jag tror, att det skulle hava varit den rätta tidpunkten — så skulle en lagstiftning som den nu föreliggande kanske icke ha varit nödvändig.

Man kan ju icke heller bortse från den situation, som för närvarande är rådande såväl i vårt land som i alla andra länder i Europa och i hela världen i övrigt. Man måste väl taga någon hänsyn även därtill, då det gäller ett lagförslag, som så många verkligen tro skall medföra välsignelse för arbetarklassen. Det är för mig alldeles omöjligt att komma ifrån den uppfattningen, att man under sådana förhållanden även måste taga hänsyn till ställningen i andra länder.

Jag tror icke, att denna lag skall åstadkomma de olyckor för näringarna, som här hava förutsagts. Jag har varit med tillräckligt länge och varit intresserad inom olika näringar, för att ha haft tillfälle att höra sådana spådomar förr, och man har aldrig sett, att det värsta har inträffat, även om ej heller optimisterna, som väntat sig stora ting, fått se sina förhoppningar gå i uppfyllelse. Jag tror, mina herrar, att det icke skall hända någon olycka i Sverige, om denna lag genomföres. Jag tror också, att herr Trygger och de många med honom, som hellre taga en strid för att få en sak avgjord och klar på en gång, nog få tillfälle till sådana strider, oaktat denna lag genomföres. Jag är nämligen icke nog sangvinisk att tro, att det kommer att bli någon arbetsfred, arbetsro eller arbetsglädje, därför att denna lag antages. Det tror jag verkligen icke på. Jag tror, att det kommer att bli strid, när denna lag skall börja tillämpas, allra först en lönestrid, och den blir alldeles säkert tillräckligt skarp. Låt oss emellertid icke spå alltför mörkt och dystert om denna lags verkningar! Jag tror som sagt icke, att den kommer att medföra de olyckor, som man förespår, och jag tror icke heller, att den kommer att ha de

stora välsignelser med sig, som man måhända på andra håll hoppas.

Funnes det ett varmt intresse hos landet arbetarklass för att verkligen främja produktionen, hade den tillfälle därtill även med en kortare arbetstid. Den förste talaren i dag lämnade oss en del skildringar ur en engelsk tvålfabrikants meddelanden från sitt arbetsfält, däri han visat, att till och med en arbetsdag på sex timmar skulle kunna vara tillräcklig, och att man skulle kunna åstadkomma lika mycket arbete på denna tid som på en vida längre. Jag skulle kunna ge den ärade talaren ett exempel ur egen erfarenhet från en näring, däri jag förut varit intresserad, men icke längre är det. Det är icke längre tid sedan än förliden vinter som inskränkning i driften måste göras och arbetstiden förkortas. Där arbetades förnämligast på ackord, och arbetstiden inskränktes till sex timmar. På dessa sex timmar frambringades emellertid ungefär lika stor produktion som förut på 10 timmar. Där var det naturligtvis ett intresse för arbetarna att driva upp produktionen; de ville förtjäna pengar, och man kunde ju icke hindra dem att arbeta, då de på sex timmar kunde frambringa lika mycket som förut på 10. Men då sedermera arbetstiden på våren ökades, blev arbetsproportionen icke densamma, utan återgick den till ungefär vad den förut varit. Att således genom en överenskommelse på frivillighetens väg få fram en större produktion på en kortare tid, det är så enkelt, att man icke behöver taga den engelske tvålfabrikantens erfarenhet till bevis därför, ty det känna vi alla till, som ha vår verksamhet inom näringarna, att om man ger en person ett ackord, så utför han arbetet på kanske ungefär hälften eller två tredjedelar av den tid, som han eljest använder. Nog kan man således på den vägen få fram en ökad produktion på kortare tid, men däremot tror jag naturligtvis icke, att då man lagstiftar och bestämmer, att det icke skall arbetas längre, man kan få arbetsresultatet att stiga på sådant sätt. Det oaktat anser jag, att då situationen i världen för närvarande är sådan den är, lagförslaget bör antagas, och jag kommer också att giva min röst för detsamma. Vi få då tillfälle att pröva resultatet — ty detta är naturligtvis en försökslagstiftning — och om man därvid finner att det går alldeles galet med gamla Sverige, har man ju tillfälle att ånyo taga upp frågan. Det tror jag, att vi alla skola vara villiga att göra, om det visar sig komma att medföra de olyckor, som herrarna här förutspå.

Jag ber, herr vice talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Nylander: Herr talman! För min del kan jag icke finna, att den föreliggande lagen skall kunna bli till något verkligt gagn, icke ens för arbetarna själva. Det har ju hittills visat sig, att de arbetarorganisationer, som verkligen velat ha 8 timmars arbetsdag, de ha genom frivilliga överenskommelser och avtal med sina respektive arbetsgivare vunnit detta mål, och 8-timmarsdagen har för dessa tillämpats utan några som helst av riksdagen fastslagna lagparagrafer. Hans excellens herr statsministern yttrade i

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.*

(Forts.)

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

dag på förmiddagen, att även han hyste sympatier för att denna fråga borde lösas på ett sådant sätt, på frivillighetens väg; tiden därför är enligt min mening, och såsom också kraftigt framhållits av en föregående talare, ingalunda försutten. Att lagstifta på ifrågavarande område synes mig därför icke nu vara behöfligt.

Vad denna lag kommer att medföra blir nog, mina herrar, bland annat, även en mängd åtal med ty åtföljande processer och tråkigheter för respektive parter när lagen kommer att tillämpas. Jag vågar hålla ock före, att de, som nu så kraftigt arbeta för antagandet av denna lag, nog en gång skola komma att inse, att det hade varit klokare, om vi ännu något litet sett tiden an och fått lära känna erfarenheterna från de länder, där liknande lagstiftning möjligen kommer att införas.

Då jag sålunda icke kan finna, att det för vårt lands arbetsförhållanden är gagneligt eller nödvändigt, att denna lag nu antages — en lag, om vilken man kan säga, att den är en lag om 16 timmars arbetsledighetsdag, där ledigheten är huvudsaken och det produktiva arbetet en bisak, en lag, om vilken herr statsministern nyligen yttrade, att det är en lagtyp, som hittills är för Sverige okänd — då är det, herr talman, icke underligt, att man ställer sig betänksam och icke gärna vill vara med om att bidraga till en sådan lags antagande. Jag vågar därför be att få förena mig med dem, som yrkat avslag på såväl Kungl. Maj:ts proposition som utskottets hemställan.

Herr Ingeström: Jag skulle naturligtvis icke ha begärt ordet här, om icke en föregående talare i sitt till synes bländande fyrverkeri med ord, varmed han här underhöll oss, även bevisat mig den i denna kammare lika sällsynta som tvetydiga äran att begära, att jag här skulle deklarerera min ståndpunkt i den föreliggande frågan, och för den händelse jag ämnade rösta bifall till utskottsförslaget, angiva de skäl, varför jag det gjorde. Han efterlyste också övriga liberala jordbrukare här i kammaren. Ett par av de liberala jordbrukarna i kammaren ha ju nu uttalat sig i denna fråga, och jag kan då inskränka mig till att i stort sett instämma i de yttranden, som de haft.

Vad mig själv beträffar så anser jag, att de krav, som nu framställas, äro så stora och viktiga, att jag finner mig handla både rätt och klokt, om jag lämnar min röst för förslaget. Men jag säger såsom herr Julin: jag gör det icke med någon entusiasm. Det kan jag naturligtvis icke med den synpunkt, som jag i min ställning givetvis måste lägga på frågan. Men det händer ju ofta, att man såsom här måste rösta utan entusiasm; det har hänt förr i denna kammare och kommer naturligtvis att hända även hädanefter.

Man vill nu att vi jordbrukare skola lägga den rent klassegotiska synpunkten på denna fråga och motsätta oss förslaget under den tankegången, att om förslaget nu går igenom, skulle dess utsträckande till jordbruket bliva en följd och arbetsförhållandena inom denna näring regleras på ungefär samma sätt som inom indu-

strien. Men jag hyser icke någon egentlig fruktan därför, ty arbetsförhållandena inom jordbruket äro ju så helt och hållet olika mot inom industrien. Och jag vill därtill framhålla, att om detta förslag nu skulle tillbakavisas, det naturligtvis skulle komma tillbaka, och då kan man med skäl betäna, att jordbruket kommer med. Vill man därför lägga den där icke alldeles så vackra klassegotiska synpunkten på frågan, så tror jag, att vi jordbrukare även med den synpunkten gott kunna rösta för förslaget.

Till sist vill jag emellertid säga några ord, för den händelse någon av alla de icke jordbrukare, som här hava fört jordbrukets talan mot förslaget, till äventyrs skulle hava gjort detta på grund av de uppgifter angående hans eget jordbruks ekonomi, som greve Lagerbjelke i lördags lämnade, uppgifter, som man väl får antaga lämnades med ett visst anspråk på sakkunskap. Han upplyste nämligen, att han hade en egendom på 50 hektar åker och drev detta jordbruk extensivt, samt att omsättningssumman per år uppgick till 150,000 kronor, och uppgav, att hans ökade utgifter för driften genom de nya löneavtal, som nu i somras hade kommit till stånd, skulle komma att belöpa sig till 12,000 kronor per år, samt att detta hans jordbruk redan under föregående år gått med förlust. Dessa siffror äro ju oerhört missvisande; man behöver icke vara mycket inne i jordbruksekonomi för att förstå det. Jag har velat draga fram denna sak, för att icke till äventyrs någon icke jordbrukare i denna kammare skulle låta sig påverkas av dessa uppgifter.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr vice talmannen, att med anledning av de yrkanden, som under överläggningen förekommit, propositioner komme att framställas, först särskilt beträffande första avdelningen av den under behandling varande paragrafen, vilken avdelning slutade med orden »arbetsföretag, vari i regel flera än fyra arbetare användas till arbete för arbetsgivares räkning», vidare särskilt angående vart och ett av de i senare avdelningen av paragrafen ingående momenten samt slutligen särskilt rörande friherre Barnekows yrkande om tillägg av ett nytt moment i slutet av lagrummet i fråga.

Vidkommande paragrafens första avdelning, fortsatte herr vice talmannen hade yrkats: 1:o att densamma skulle godkännas; 2:o att avdelningen skulle avslås; och 3:o), av herr *Winberg*, att kammaren skulle godkänna motsvarande del av Kungl. Maj:ts förslag i ämnet med utslutande av dels ordet »särskilt» näst framför ordet »arbetsföretag» dels ock den därpå följande relativsatsen »vari i regel flera än tre arbetare på sådant sätt användas».

Därefter gjorde herr vice talmannen propositioner enligt berörda yrkanden samt förklarade sig anse propositionen på godkännande av förevarande avdelning av paragrafen vara med övervägande ja besvarad.

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Votering begärdes, i anledning varav och sedan till kontrapropo-
sition därvid antagits avslag, uppsattes, justerades och anslogs en så
lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner första avdelningen av 1 § i det av andra
särskilda utskottet i utlåtande nr 1 framställda lagförslag, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås förslaget i denna del.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava
utfallit sålunda:

Ja — 78;

Nej — 46.

Därefter gjordes enligt de yrkanden, som förekommit beträffande
momenten a—f i paragrafens senare avdelning, propositioner, särskilt
i fråga om varje moment, dels på godkännande av, dels ock på avslag
å dessa moment; och förklarades propositionerna på momentens god-
kännande vara med övervägande ja besvarade.

I avseende å momentet g, yttrade därpå herr vice talmannen, hade
framställts följande yrkanden: 1:o att momentet skulle godkännas;
2:o att detsamma skulle avslås; samt 3:o, av herr *Enhörning*, att
momentet skulle antagas med den ändring, att orden »utom vid skilje-
ställe» utelämnades.

Sedermera gjorde herr vice talmannen propositioner enligt nämnda
yrkanden samt förklarade sig anse propositionen på momentets
godkännande vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav herr vice talmannen upp-
tog vartdera av de båda återstående yrkandena med hemställan hu-
ruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraproposition i den
förestående omröstningen; och förklarade herr vice talmannen sig fin-
na de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras
mening, som ville till kontraproposition antaga avslag.

Herr *Enhörning* äskade emellertid votering jämväl om kontra-
propositionens innehåll. I anledning härav uppsattes, justerades och
anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som till kontrapropositionen i huvudvoteringen om mom. g)
i andra avdelningen av 1 § i det av andra särskilda utskottet i ut-
låtande nr 1 framställda lagförslag, antager avslag å förslaget i denna
del, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits bifall till herr Enhörnings yrkande i frågan.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 55;

Nej — 67.

Sedermere uppsattes, justerades och anslogs för huvudvoteringen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner mom. g) i senare avdelningen av 1 § i det av andra särskilda utskottet i utlåtande nr 1 framställda lagförslag, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes momentet med den ändring att orden »utom vid skiljeställe» utelämnas.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 65;

Nej — 59.

Härpå gjordes angående vart och ett av momenten h—k i senare avdelningen av 1 § särskilda propositioner, dels på godkännande av, dels ock på avslag å respektiva moment; och förklarades propositionerna på momentens godkännande vara med övervägande ja besvarade.

Slutligen yttrade herr vice talmannen, att av friherre *Barnekow* framställdes det yrkande, att i senare avdelningen av nu föredragna paragraf skulle införas ett nytt moment, så lydande:

»1) säsongarbeten, som pågå högst tre månader under året».

Herr vice talmannen gjorde nu propositioner. först på bifall till friherre *Barnekows* berörda yrkande samt vidare därpå att kammaren skulle i enlighet med vad utskottet hemställt avslå samma yrkande; och förklarade herr vice talmannen sig anse den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Den, som i enlighet med vad andra särskilda utskottet i utlåtande nr 1 hemställt avslår friherre Barnekows yrkande om införande av ett nytt moment i senare avdelningen av 1 § i föreliggande lagförslag om arbetstidens begränsning, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles nämnda yrkande.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 67;

Nej — 54.

2 §.

Godkändes.

3 §.

Denna paragraf lydde sålunda:

På begäran av domstol eller den, vars rätt därav beröres, åligger det arbetsrådet att avgöra, huruvida visst arbete är att hänföra till sådant, varå denna lag äger tillämpning, eller huruvida viss arbetstagare är att enligt lagen räkna såsom arbetare.

Är mål, som handlägges vid domstol, beroende av fråga, varom i första stycket förmäles, skall domstolen hänskjuta frågan till arbetsrådet, när part sådant äskar eller domstolen finner det nödigt; och må slutligt utslag av domstolen ej meddelas, förrän arbetsrådets beslut kommit domstolen tillhanda.

I annan fråga rörande lagens tillämpning, än som i första stycket avses, har arbetsrådet att på begäran av domstol eller den, vars rätt av frågan beröres, avgiva utlåtande.

Herr Reuterskiöld: I anslutning till den reservation, som avgivits av herr Hult, och under återopande av det yrkande, som under debatten framställt av herr Johansson i Kälkebo, till vilket jag anslöt mig, ber jag, herr talman, utan vidare motivering, som torde vara överflödiga, att få yrka bifall till det förslag, som av Kungl. Maj:t framlades för årets lagtima riksdag och av utskottet tillstyrktes, i stället för till det vid denna urtima riksdag av utskottet avgivna.

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: På förut anförda skäl ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning gjordes enligt de beträffande nu förevarande paragraf framkomna yrkandena propositioner, först på paragrafens godkännande samt vidare på antagande av motsvarande del av Kungl. Maj:ts vid detta års lagtima riksdag framlagda lagförslag i ämnet; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

4 §.

Denna paragraf hade följande avfattning:

Arbetare må icke användas till arbete under längre tid, raster oräknade, än 8 timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan; dock må, därest nyssnämnda begränsning av arbetstiden för vecka icke därigenom överskrides, arbetstiden under veckans fem första söckendagar utsträckas till 8 $\frac{1}{2}$ timmar.

Bedrives arbete med regelbunden skiftindelning, må annan arbetstid än nyss angivits tillämpas, såvitt därigenom icke uppkommer längre sammanlagd arbetstid för en tidrymd av högst tre veckor, än att den motsvarar 48 timmar i veckan.

Herr Winberg: Egentligen hade jag tänkt framställa ändringsyrkande i fråga om förevarande paragraf. Då det emellertid nu torde vara tämligen resultatlöst, vill jag endast göra en erinran, och jag har också fått särskild anledning att göra en sådan med hänsyn till det sätt, på vilket tidningarna refererat ett uttalande, som fälldes i andra kammaren i lördags, av innehåll att de enskilda järnvägarnas personal skulle vara av gällande kollektivavtal förhindrad att vidtaga något för att få sin arbetstid reglerad, förrän nu gällande kollektivavtal utlupit i och med utgången av år 1921. Jag har fått i uppdrag från ledande håll bland järnvägsmännen att lämna den förklaringen, att personalen vid de enskilda järnvägarna säkerligen icke kommer att anse sig på något sätt förbunden att vänta med regleringen av arbetstiden till utgången av år 1921, utan anser, att så pass exceptionella omständigheter inträffat i och med antagandet av lagen om arbetstidens begränsning, att den ofördröjligen kommer att hos arbetsgivarna göra framställning om reglering av arbetstiden i anslutning till de bestämmelser, som gälla för övriga arbetare. Skulle då arbetsgivarna vid de enskilda järnvägarna eventuellt komma att absolut motsätta sig sådant med hänvisning till nu gällande kollektivavtals giltighetstid, riskera vi att komma ut i en mer eller mindre skarp konflikt mellan arbetare och arbetsgivare på detta område. Riksdagens ställning i avseende å järnvägspersonalen förefaller mig så mycket mer egendomlig, som det särskilt i utskottets motivering säges, att man bör söka få en avspänning i förhållandena mellan arbetarna och arbetsgivarna till stånd. Jag har försökt att om möjligt få riksdagen med på att under lagens bestämmelser inbegripa järnvägspersonalen och det förefaller mig, att det på ett så känsligt område, bör vara av intresse att avlägsna så många friktionspunkter som möjligt. Då så icke kun-

Lagförslag om nat ske, får riksdagen givetvis taga konsekvenserna av sitt hand-
 arbetstidens lingssätt i detta fall.
 begränsning.

(Forts.)

Efter härmed slutad överläggning godkändes nu föredragna paragraf.

5—8 §§.

Godkändes.

9 §.

Denna paragraf lydde sålunda:

1 mom. Arbetsrådet består av minst sju ledamöter, utsedda av Konungen för en tid av två år i sänder. Av ledamöterna skola utses två bland personer, föreslagna av sådana rikssammanslutningar av arbetsgivare, vilkas medlemmar sysselsätta tillhopa minst 50,000 arbetare, samt två bland personer, föreslagna av sådana rikssammanslutningar av arbetare, som räkna minst 50,000 medlemmar. För nämnda fyra ledamöter skola i enahanda ordning utses minst dubbelt så många suppleanter. Förslag, som ovan sägs, skall, för att vinna avseende, upptaga minst dubbelt så många personer som de, vilka skola med ledning av förslaget förordnas till ledamöter eller suppleanter. Har förslag icke avgivits, varde förordnande ändock av Konungen meddelat.

Övriga ledamöter skola utses bland personer, som icke kunna anses företräda arbetsgivar- eller arbetarintressen, och förordnar Konungen en av dessa ledamöter till rådets ordförande och chef samt en till ställföreträdare för denne. Minst en av de utan förslag utsedda ledamöterna skall vara lagkunnig man, vilken fullgjort vad författningarna föreskriva dem, som må nyttjas uti domarämbeten.

2 mom. Ledamot eller suppleant, som i 1 mom. avses, skall vara svensk medborgare och hava uppnått tjugufem års ålder. Ej må befattningen innehavas av den,

som står under förmynderskap,

som är i konkurstillstånd eller vars egendom, utan att vara avträdd till konkurs, förvaltas för borgenärens räkning,

som är förklarad ovärdig att i rikets tjänst vidare nyttjas eller eljest på grund av honom ådömd straffpåföljd icke må utöva allmän befattning eller genom utslag, vilket ännu icke vunnit laga kraft, är dömd till straffpåföljd, varom sist förmäles, eller som är under framtiden ställd för brott, vilket kan medföra sådan påföljd, eller

som blivit dömd ovärdig att föra andras talan inför rätta.

3 mom. Mot ledamot av arbetsrådet gälla samma jäv, som i rättegångsbalken stadgats i fråga om domare.

4 mom. Har ledamot eller suppleant, som representerar ar-

betsgivare eller arbetare, åtagit sig uppdraget, äge han ej att varda därifrån entledigad, med mindre särskilda omständigheter därtill föranleda. Avsägelse av uppdraget prövas av Konungen.

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.*

(Forts.)

Avgår ledamot eller suppleant, förordnar Konungen för återstående delen av den tid, för vilken den avgångne varit förordnad, annan ledamot eller suppleant.

5 mom. Skulle ledamot, som representerar arbetsgivare eller arbetare, vid sammanträde utebliva eller finnas vara av jäv hindrad att tjänstgöra, och kan ej suppleant tillkallas, äger arbetsrådet utse lämplig person att vid det tillfället träda i den uteblivne eller jävige ledamotens ställe.

6 mom. Ärenden, som behandlas av arbetsrådet, må avgöras av fem ledamöter, så ock av fyra, där de äro om beslutet ense. Ej må flera än sju ledamöter deltaga i behandlingen av ärende inför arbetsrådet.

Vid besluts fattande skola lika antal representanter för arbetsgivare och arbetare samt minst en lagfaren ledamot bland dem, som utsetts utan förslag, närvara.

7 mom. Vid handläggning av ärende, som ankommer å arbetsrådet, bör rådet i regel ej blott bereda vederbörande arbetsgivare och arbetare tillfälle att yttra sig utan även på lämpligt sätt söka samråd med representanter för arbetsgivare och arbetare inom ifrågavarande verksamhetsområde.

Till utredning av ärende må arbetsrådet låta vid allmän underrätt höra vittnen och sakkunniga. Finner arbetsrådet sådan åtgärd nödig, äger rådet därom göra framställning hos den underrätt, inom vars område den, som skall höras, har sitt hemvist eller någon tid uppehåller sig, och varde denne genom rättens eller domarens försorg till rätten kallad. Rätten äger tillägga vittne och sakkunnig ersättning med vad som prövas skäligt. Sedan förhöret hållits, skall rätten tillställa arbetsrådet protokoll däröver.

Kostnaderna för förhör, som ovan sägs, bestridas av allmänna medel. Arbetsrådets beslut och utlåtanden meddelas avgiftsfritt.

8 mom. Arbetsrådet äger att, när skäl därtill föreligga, i avbidan på närmare utredning meddela beslut, som gäller endast tills vidare.

9 mom. Över arbetsrådets beslut må klagan ej föras.

10 mom. Närmare föreskrifter angående avgivande av förslag, som i 1 mom. sägs, och om arbetsrådets verksamhet må meddelas av Konungen.

I avseende å denna paragraf hade reservation avgivits av herrar *Pers, Hult, von Koch, Olsson* i See och *Karlsson* i Gasa-bäck, vilka anfört:

»Bestämmelserna angående valet av ledamöter i arbetsrådet ha vi ej i allt kunnat biträda. Enligt desamma skola arbetsgivare- och arbetarrepresentanterna utses allenast bland sådana personer, som föreslagits antingen av rikssammanslutningar bland arbetsgivare, *vilkas medlemmar sysselsätta minst 50,000 arbetare*, eller

Första kammarens protokoll vid urtima riksdagen 1919. Nr 8. 6

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

av rikssammanslutningar bland arbetare, som räkna minst 50,000 arbetare. Härigenom begränsas i själva verket Kungl. Maj:ts val av ledamöter till allenast sådana personer, som föreslagits av de tvenne stora rikssammanslutningar, vilka äro av ovan angivna storlek, och fara kan uppstå, att arbetsrådet ej blir representativt för *all* den verksamhet, som faller under lagen. Särskilt med hänsyn till den stora befogenhet, som i förslaget givits arbetsrådet, ha vi ansett, att Kungl. Maj:ts val av ifrågavarande ledamöter ej bort begränsas så som skett. Ur dessa synpunkter ha vi yrkat på att § 9 i denna del borde ha fått den lydelse, som den hade i Kungl. Maj:ts proposition angående arbetstidens begränsning vid 1919 års lagtima riksdag.»

Herr Re n t e r s k i ö l d: Med anledning av det under debatten i lördags gjorda yrkandet i avseende å förevarande paragraf och i anslutning till den reservation beträffande densamma, som är avgiven av herrar Pers, Hult, von Koch, Olsson i See och Karlsson i Gasabäck, hemställer jag om avslag på det av utskottet här framställda förslaget rörande 9 §, och att i stället måtte bifallas den lydelse av 9 §, som föreslogs i Kungl. Maj:ts proposition nr 247 vid lagtima riksdagen. Jag erinrar endast därom, att skälet härtill väsentligen ligger i den omständigheten, att enligt det förslag, som nu framställts från utskottet och från Kungl. Maj:t, förslagsrätten med avseende på arbetsrådets sammansättning endast skall tillkomma stora sammanslutningar av arbetsgivare och arbetare, under det att enligt den gamla lydelsen sådan förlagsrätt skulle tillkomma även andra. Denna skillnad synes mig så väsentlig, att jag i anslutning till reservationen, som icke innehåller något yrkande, ber, herr talman, att få yrka bifall till den nyssnämnda lydelsen i propositionen nr 247 till lagtima riksdagen.

Herr Nilsson, J o h a n, i Malmö: I anslutning till vad förut anförts ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag. Som kammaren bifallit 3 § enligt utskottets förslag, måste ju kammaren också i konsekvens därmed bifalla utskottets förslag i fråga om 9 §.

Herr Ekman, Carl Gustaf: I avseende å föreliggande paragraf skiljer sig förslaget i dess nu framlagda lydelse från det förslag, som framlades vid lagtima riksdagen, däri, att förslagsrätten till ledamöter i arbetsrådet blivit tillerkänd endast sammanslutningar av arbetsgivare och arbetare, som representera minst 50,000 arbetare. Jag måste för min del säga, i överensstämmelse med den reservation som avgivits vid denna paragraf, att jag har svårt att gå med på förslaget, sådant det nu föreligger. Det förefaller mig både formellt orimligt och egnat att under vissa förhållanden vid tillämpningen verka orättvist. För det första är det icke någon säkerhet för att det här i landet fortfarande kommer att finnas sammanslutningar av arbetsgivare och arbetare, representerande minst 50,000 arbetare. Visserligen finnas sådana för tillfället. men

man kan icke vara övertygad om, att under alla förhållanden sådana sammanslutningar skola finnas, och finnas sådana ej vidare är förutsättningen för kandidatförslag till arbetsrådet bortfallen. Även förutsatt att sådana sammanslutningar komma att finnas, kan det tänkas att, på grund av brytningar eller eljes, därjämte såväl arbetare som arbetsgivareorganisationer uppstå, representerande t. ex. 40,000 eller 30,000 arbetare, och i detta fall komme de sist nämnda organisationerna, ehuru de kanske sammanlagt representerade ett större antal arbetare än den förra, att sakna den förslagsrätt, som den större organisationen äger.

Man kan säga, att vad jag nu anfört är ett teoretiskt resonemang, och att förhållandet icke torde förekomma i tillämpningen. Det må så vara. Men det kan bli ett faktum. Och ett ytterligare sådant är, att i varje fall komme, genom nu föreliggande förslag. Kungl. Maj:ts provningsrätt, när det gäller arbetsrådets sammanläggning, att bliva inskränkt till det erforderliga antalet medlemmar. Därest arbetsrådets medlemsantal stannar vid den nu angivna minimisiffran, komme uppenbarligen de fyra intresserepresentanterna att bli de ledamöter, som föreslås från arbetsgivare och arbetaresidan av de enda sammanslutningar, som i detta fall hade förslagsrätten. Nog är det egendomligt att skapa en institution, ifråga om vilken regeringens inflytande på dess sammansättning suspenderas till förmån för vissa intresserade på området ifråga.

Vidare är ju uppenbart, att de flesta undantagen från lagen komma att gälla arbetsgivare, som icke tillhöra den ovannämnda stora sammanslutningen på arbetsgivaresidan — och att således arbetsrådet kommer att utöva sin bestämmanderätt i fråga om arbetsgivare, som icke i likhet med Svenska arbetsgivareföreningens medlemmar haft tillfälle att utöva inflytande på arbetsrådets sammansättning. Då jag för min del är intresserad av att det experiment på detta område, som lagförslaget innebär, utfaller på ett i alla avseenden så lämpligt och lyckligt sätt som möjligt, så att motståndet, då lagen nästa gång skall definitivt antagas, blir så litet som möjligt, därför att lagen i allt väsentligt visat sig rättvis, lätt att tillämpa och smidig i anpassningen efter de levande förhållandena. tror jag det är olämpligt att på denna punkt bifalla vad utskottet hemställt.

Det är ju så, att det egentligen är från arbetsgivarnas sida som kravet framdrivits på att förslagsrätten ensamt skulle tillkomma de stora dominerande organisationerna. I arbetstidskommittén förekom reservation i detta avseende endast från arbetsgivarnas representanter, under det att kommitténs arbetarrepresentanter ställde sig på den ståndpunkten, att förslagsrätten skulle tillkomma samtliga sammanslutningar å båda sidor, som skulle vilja utöva en sådan förslagsrätt. Det är väl emellertid nu utsiktslöst att yrka bifall till en förändring, som eljest skulle gå ut på, att i 9 §, på tredje raden uppifrån ordet »sådana» skulle bortfalla, på fjärde raden orden: »vilkas medlemmar sysselsätta tillhoppa minst 50.000 arbetare» skulle utgå, att på femte raden ordet *sådana* skulle bortfalla, och

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

att slutligen på sjätte raden orden: »som räkna minst 50,000 medlemmar» även skulle utgå. Med den ökade befogenhet, som det nu föreliggande lagförslaget tillerkänner arbetsrådet, blir det säkerligen på det sätt, varpå arbetsrådet kommer att utöva sin befogenhet, som det till stor del kommer att bero, huruvida övergången till de nya förhållandena skall bliva mer eller mindre förlustbringande, och huruvida ingreppen skola bli mer eller mindre störande. Att då tillerkänna en del av de intresserade parterna med i vissa avseenden sammanfallande intressen, de större industriella arbetsgivarna och de stora sammanslutningarna av arbetare, uteslutande inflytande, med utslutande av andra intressenter på samma område, befogenhet att tillsätta majoriteten av medlemmarna i arbetsrådet, synes mig såsom sagt icke lämpligt och riktigt. Och det förvånar mig, att exempelvis från bondeförbundets representanters sida, som förmått sig vilja tillse, att även andra intressen och parter än storindustriens bliva tillgodosedda, det icke förekommit en enda erinran om att lagen på denna punkt skulle få den avfattning, som den borde ha, utan att endast liberala representanter fått stå som målsmän för kravet, att här borde åstadkommas en för alla parter likartad och rättvis anordning, och att därjämte regeringen skulle beträffande arbetsrådets sammansättning givas en prövningsrätt, som vore betydande.

Jag yrkar bifall till 9 § i enlighet med den av mig nu föreslagna ändringen.

Herr statsrådet Undén: Den avfattning, som förevarande paragraf fått i utskottets utlåtande och i Kungl. Maj:ts sista proposition, har, såsom den siste talaren erinrade, ursprungligen framkommit på yrkande från arbetsgivarhall, och sedermera ha både arbetsgivarnas och arbetarnas representanter starkt hållit på, att förslagsrätten skulle begränsas till de största sammanslutningarna. Det är givetvis av största betydelse, att arbetsrådet mötes av förtroende från de personers sida, som närmast drabbas av lagstiftningen, och det är därför angeläget, att de personer, som sitta i arbetsrådet, bliva så representativa som möjligt för den stora mängden av arbetsgivare och arbetare i landet. Jag är också övertygad, att även om man icke formellt begränsade förslagsrätten till de största sammanslutningarna, regeringen dock vid utseendet av arbetsrådet skulle nödgas taga den allra största hänsyn till de förslag, som komme att framställas av arbetarnas och arbetsgivarnas mest representativa organisationer. För övrigt tror jag icke man behöver fästa mycken vikt vid den konstruktion, som den siste ärade talaren inlät sig på, nämligen att den tidpunkt kunde komma, då man över huvud taget icke hade sådana stora organisationer. Medlemmarna i arbetsrådet skola ju tillsättas för två år i sänder, och skulle det osannolika inträffa, att nya organisationer tillkomme på endera sidan, hava ju statsmakterna tid att vidtaga behöfliga ändringar i fråga om förslagsrät-

ten, innan den situation inträffar, som den föregående talaren befarade.

Jag hoppas därför, att kammaren antager 9 § i den lydelse utskottet givit densamma.

*Lagförslag om
arbetslidens
begränsning.
(Forts.)*

Herr Larsson, Jacob: Efter vad som yttrats från statsrådsbänken är icke mycket att tillägga. Men jag skall be att mot herr Ekman få fästa uppmärksamheten på att även om kravet på arbetsrådets sammansättning, sådan den här är föreslagen, ursprungligen kommit från arbetsgiversidan, denna fråga dock jämväl är av mycket stor betydelse för arbetarna, ty ett bifall till det förslag, som herr Ekman förordade, skulle endast skapa ytterligare möjligheter för alla slags sprängorganisationer bland arbetarna, men regeringens förslag, som utskottet tillstyrkt, skall tvärtom verka till koncentring av arbetarorganisationen. Jag skall därför be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Reuterskiöld: Jag har endast ett par ord att tillägga. Jag vidhåller naturligtvis det förslag jag framställt, men det kanske kan vara olämpligt att på rak arm fatta beslut rörande en formulering, som Kungl. Maj:t visserligen en gång prövat och funnit god, men som sedan ändrats. Jag anser det därför vara riktigare att yrka återremiss av denna paragraf i det av en ärad representant på Gävleborgsbänken angivna syftet.

Jag ber alltså att få på det sätt förändra mitt yrkande, att jag begär återremiss till utskottet, för att paragrafen må avfattas i överensstämmelse med de synpunkter, som av mig antytts.

Herr Ekman, Carl Gustaf: Då andra kammaren redan fattat beslut, kan en återremiss icke tjäna någonting till, utan en återgång till vad vid lagtima riksdagen föreslogs kan endast ske genom att kammaren beslutar den ändring i formuleringen, som jag föreslagit.

Beträffande herr Jacob Larssons erinran mot mig vill jag bara säga, att den rätt, som enligt mitt yrkande kommer att tillerkännas övriga organisationer, är att få föreslå ledamöter i arbetsrådet, ett förslag som sedermera prövas inför regeringen. Och jag måste säga, att i denna demokratiska tid det är egendomligt att höra, att vissa organisationer av arbetare å ena sidan och arbetsgivare å andra sidan skulle fränkännas denna förslagsrätt, därför att de icke med avseende å antalet av med dem samhörande arbetare äro lika stora som andra organisationer. För övrigt tror jag, att det är ett verkligt allmänt intresse, att de utsedda representanterna icke enbart representera storindustriens synpunkter, utan att medgivande av större valfrihet vid utseende av rådets ledamöter kunde bereda plats i arbetsrådet för arbetsgivare av annan art än de, som dominera i den nuvarande arbetsgivarföreningen.

Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Herr Carl Gustaf Ekmans farhågor för att de mindre arbetsgivarna icke skulle bliva representerade i arbetsrådet äro tämligen obefogade. Det är dock så, att de mindre arbetsgivarna äro anslutna till yrkesförbund, och dessa yrkesförbund äro sedan anslutna till den stora huvudorganisationen inom arbetsgivarevärlden. Följaktligen bliva de små organisationerna i tillfälle att inlämna förslag till centralstyrelsen. Och det är en fördel med att förslagen kunna sovras en liten smula. Samma är förhållandet med de små arbetarorganisationerna eller hantverken. De mindre organisationerna äro även å detta område i allmänhet anslutna till centralorganisationen och bliva följaktligen i tillfälle att inlämna sina förslag dit, i stället för att, såsom herr Ekman nu vill, de skulle hava rätt att sända dem direkt till Kungl. Maj:t. Dessutom hava vi också ansett lämpligt, att hantverken skulle få tillfälle att representeras därigenom, att det medgives ett dubbelt antal suppleanter, så att när en mindre arbetsgivares intresse är före, en hantverksrepresentant i egenskap av suppleant skall kunna få intaga plats i stället för den ordinarie.

Jag tror, att den mindre arbetsgivarklassen sålunda blir tillräckligt representerad, och jag vidhåller mitt yrkande om bifall till utskottets förslag.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr vice talmannen, att rörande nu föredragna paragraf yrkats: 1:o) att densamma skulle godkännas; 2:o), av herr *Ekman, Carl Gustaf*, att paragrafen skulle antagas med den ändring, att andra meningen i 1 mom. avfattades sålunda: »Av ledamöterna skola utses två bland personer, föreslagna av rikssammanslutningar av arbetsgivare, samt två bland personer, föreslagna av rikssammanslutningar av arbetare»; och 3:o) att paragrafen skulle visas åter till utskottet.

Sedermere gjorde herr vice talmannen propostioner enligt dessa yrkanden och förklarade sig finna propositionen på paragrafens godkännande oförändrad vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits bifall till herr Carl Gustaf Ekmans yrkande, uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 9 § i det av andra särskilda utskottet i utlåtande nr 1 framställda lagförslag, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr Carl Gustaf Ekmans yrkande i frågan.

*Lagförslag om
arbetstidens
begränsning.
(Forts.)*

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 65;

Nej — 42.

Övriga delar av utskottets lagförslag.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten A.

Förklarades besvarad genom kammarens föregående beslut.

Då tiden nu var tämligen långt framskriden, beslöt kammaren, på hemställan av herr vice talmannen, att till sammanträde, som skulle taga sin början nästkommande onsdag kl. 11 f. m., uppskjuta den fortsatta behandlingen av förevarande utlåtande ävensom handläggningen av återstående ärenden på föredragningslistan.

Ledighet från riksdagsgöromålen under tiden till innevarande riksmötes slut beviljades herr *von Koch* för fullgörande av offentligt uppdrag.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 6,11 e. m.

63

In fidem
A. v. Krusenstjerna.